

Anecdota Oxoniensia

TEXTS, DOCUMENTS, AND EXTRACTS

CHIEFLY FROM

MANUSCRIPTS IN THE BODLEIAN

AND OTHER

OXFORD LIBRARIES

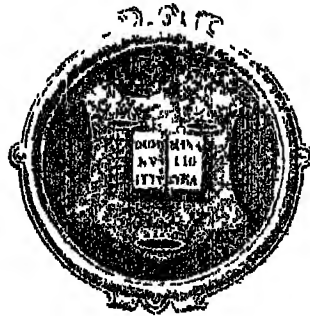
ARYAN SERIES. PART VIII

*THE MANTRAPĀTHA · OR, THE PRAYER BOOK OF
THE ĀPASTAMBINS.*

EDITED BY

M. WINTERNITZ, PH.D.

I

Oxford

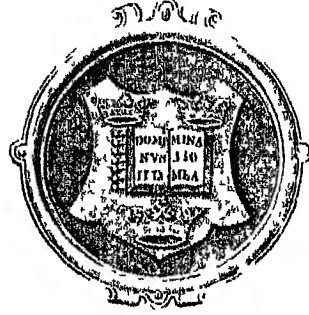
AT THE CLARENDON PRESS

1897.

THE MANTRAPĀṬHA
OR
THE PRAYER BOOK OF THE ĀPASTAMBINS

EDITED
TOGETHER WITH THE COMMENTARY OF HARADATTA
AND TRANSLATED BY
M. WINTERNITZ, PH.D.

FIRST PART
INTRODUCTION
SANSKRIT TEXT, VARIETAS LECTONIS AND APPENDICES

Oxford
AT THE CLARENDON PRESS
1897

HENRY FROWDE, M.A.
PUBLISHER TO THE UNIVERSITY OF OXFORD

LONDON, EDINBURGH, AND NEW YORK

TO
THE RIGHT HONOURABLE
PROFESSOR F. MAX MULLER

THIS WORK IS INSCRIBED
BY THE GRATEFUL EDITOR

CONTENTS

PREFACE	PAGE vii
INTRODUCTION.—	
Title	ix
The Materials for the Edition of the Text	xi
Grammatical Irregularities	xv
Relation of the Mantrapāṭha to the Āpastambīya Gṛhyasūtra	xxxii
Relation of the Mantrapāṭha to the Taittirīya, R̥gveda, and Atharvaveda Samhitās	xi
Date of the Mantrapāṭha	xlv
Orthographical Notes	xlvii
Supplementary Note to page xiii	xlix
LIST OF ABBREVIATIONS	i
TEXT OF THE MANTRAPĀTHA, WITH CRITICAL NOTES	1-84
APPENDICES —	
A. Synopsis of the Mantrapāṭha and the Āpastambīya Gṛhyasūtra	85
B. Synopsis of Parallel Passages showing the Relation of the Mantrapāṭha to the Vedic Samhitās	89
INDEX OF MANTRAS	95
INDEX OF IMPORTANT WORDS	103

PREFACE

WHEN, ten years ago, I published my edition of the *Āpastambīya* *Grhyasūtra*, and at the same time made a first copy of the *Mantia-pātha*, I thought I should be able to publish an edition of the latter within one or two years. It is due to unfortunate circumstances that the work has been delayed so long.

I hope I shall soon be able to publish the Second Part, which will contain an English translation and the Commentary of *Haradatta*.

My thanks are due to the Delegates of the Clarendon Press for allowing this work to appear in the 'Anecdota' Series, and to Professor Max Müller for recommending it to them. I have also to thank the Librarians of the Bodleian Library, of the Vienna University Library, of the India Office Library, of the Royal Asiatic Society, and of the Elphinstone College, Bombay, for kindly placing their MSS at my disposal. I have again, as on former occasions, to express my sincerest thanks to Hoffath Dr. G. Buhler for the kind interest he has taken in my work, by procuring MSS. for me, and by assisting me most disinterestedly with his advice, whenever it was wanted. To Dr. Eugen Hultzsch I am indebted for the loan of the MS. from *Tiruvidadamudū*, and for making enquiries regarding MSS. of *Sāyaṇa* and *Sudarśanārya*.

Finally I have to acknowledge my obligations to Mr J. C. Pembrey, the excellent Oriental Reader of the Clarendon Press, for all the care he has bestowed on the printing of this text.

M. WINTERNITZ.

OXFORD,
May 1, 1897

INTRODUCTION

THE Mantrapāṭha, of which this is the first critical edition, contains the Mantras or Prayers to be recited in connection with the domestic rites and ceremonies as taught in the Āpastambīya Gṛhyasūtra¹. It is included in the great corpus of Sūtras, known as the Āpastambīya Kalpasūtra of the Black Yajurveda (in 30 Prāśnas), and forms Prāśnas XXV and XXVI of this corpus, while the Gṛhyasūtra itself forms the twenty-seventh Prāśna. This is stated by Caṇḍappa, who wrote a commentary on the Āpastambīya Sūtras in the fourteenth century A D, in the following lines

पञ्चविंशेऽथ षड्विंशे गृह्यमन्त्राः प्रपञ्चिताः ।

प्रश्नेऽथ सप्तविंशे स्थावृह्यतन्त्रविधिक्रमः ॥²

TITLE.

Tradition does not seem to have fixed upon any definite title for these Mantras. They are referred to simply as 'the Mantras' (*mantrāḥ*), or as 'List of Mantras' (*mantrasamāmānya*, commentaries on Āp. Gṛhy. 4, 2), or as 'the chapter, or the two chapters of Mantras' (*mantrapraśnaḥ*, or *mantrapraśnan*, or *mantrapraśnadvayam*, or as 'the text of the Mantras for recitation' (*mantrapāṭha*). I have chosen 'MANTRAPĀṬHA,' which is warranted by some of the MSS., as being

¹ The Āpastambīya Gṛhyasūtra, with Extracts from the Commentaries . . . , edited by M. Winternitz, Vienna, 1887.

² See A. C. Burnell, Sanskrit MSS. at Tanjore (1880), p. 16 b, also in the Indian Antiquary, vol. i, p. 5 seq. The Paribhāṣhās form part of Prāśna XXIV, not Prāśna XXV (as stated by Dr. Buhler in S. B. E., vol. ii, p. xii, and repeated by Prof. Oldenberg, S. B. E., vol. xxx, p. xxix). See Prof. Max Müller in S. B. E., vol. xxx, p. 312 seq.

the most convenient title, though the majority of the MSS. are in favour of *Mantraprasna*¹. The Telugu edition has the title *Ekāgnikāndamantraprasnaduayam*, and Haradatta's commentary on the Mantias goes by the title *Ekāgnikāndavyākhyā*, or *Ekāgnikāndamantrānām vyākhyā*, sometimes also *Mantraprasnabhāṣya*. In his commentary on Āp. Dharmas. II, 2, 3, 16 Haradatta² uses the word 'Mantrapāṭha' for the Mantias occurring in the Taitt. Ār. X, 67 (see also Mahānārāyaṇa-Upanishad 19, 2, ed. Colonel G. A. Jacob) to be recited at the Vaiśvadeva rite, and referred to by Āp. Dharmas. II, 2, 3, 13-II, 2, 4, 8. In this case 'Mantrapāṭha' seems to be used in a general sense for 'text of the Mantras.' In the same way Mantrapāṭha, as well as Mantiasamhitā and Mantia-brāhmaṇa, is found as the title of similar Collections of Prayers belonging to the different Vedic schools³.

¹ Aufrecht's *Catalogus Catalogorum* (1891), p. 430, gives both मन्त्रपाठ and मन्त्रप्रश्न. The title मन्त्रपाठ is given by Rice, MSS. in Mysore and Coorg (Bangalore, 1884), p. 46; Benares Catalogue in the 'Pandit,' vol. iii, p. vii; G. Oppert, Lists of Sanskrit MSS. in Southern India, II, 2505. Bühler, Catalogue of Sanskrit MSS. in Gujarāt etc., I, p. 4, has आपस्तम्बमन्त्रपाठः (but is not this MS. identical with our MS. E.?) and आपस्तम्बमन्त्रसंहिता. Our MS. E. has मन्त्रपाठः; so also Kielhorn, Lists of Sanskrit MSS. purchased for Government during the years 1877-81 (Poona, 1881), p. 21. Oppert, I, 2943, gives मन्त्रपाद (sic). Our MSS. B. Bu. W. give the title मन्त्रप्रश्नः; so also Benares Catalogue in the 'Pandit,' vol. iii, p. vii; P. Peterson, Second Report in Search of Sanskrit MSS. (1884), p. 178. मन्त्रप्रश्नी is given by Burnell, Tanjore MSS., p. 16 b; also in the Catalogue of Sanskrit MSS. in the Sanskrit College Library, Benares (Allahabad Government Press, n. d.), p. 99. Our MS. Wh. has मन्त्रप्रश्नद्वयम्. As to the title Ekāgnikānda, see below, p. xxxviii.

² षड्विंशतिः अथ स्याद्वा सोमाय स्याद्वा विश्वेभ्यो देवेभ्यः ध्रुवाय भूमाय ध्रुवचित्तये अच्युतचित्तये इति एते हि मन्त्रपाठे पठिताः । etc. See Bühler, Āpastamba, 2nd ed., II, p. 64.

³ A Mantrapāṭha of the White Yajurveda is quoted by P. Peterson, Second Report in Search of Sanskrit MSS. (1884), p. 173. Several MSS. of a Mantrasamhitā of the White Yajurveda are given in the Catalogue of Sanskrit MSS. in the Sanskrit College Library, Benares, p. 40. A Mādhyandiniya-Mantrasamhitā, lithographed, appeared at Bombay, 1890. It is a modern compilation, beginning with संध्यामन्त्रः, and containing such prayers as तर्पणमन्त्रः, पञ्चगव्यमन्त्रः, अर्घ्यमन्त्रः, स्नानमन्त्रः etc. A Sāmavedamantrasamhitā, lithographed, was published by Prāṇasāṅkara and Dayā-sāṅkara (Jirpadurge, 1888). This is quite different from the well-known Mantra-brāhmaṇa belonging to the Gobhila-Gṛhyasūtra, though it is also intended as a prayer

THE MATERIALS FOR THE EDITION OF THE TEXT

This edition of the Mantapātha is based on the following MSS —

(a) *MSS of the Text, in Devanāgarī characters, with accents.*

1 W. MS Wilson 468 of the Bodleian Library, Oxford, containing the first Pīśna only. Paper, 15 leaves (ff. 37-51 of the volume), 7 lines on a page. It begins श्रीगणेशाय नमः ॥ प्र सु रमन्ता etc. Colophon. इति श्रीमंचप्रज्ञे कांडि प्रथमः प्रश्नः ॥१॥ Probably eighteenth century. Correct.

2. B A modern copy, procured by Dr. G Buhler and presented by him to the Vienna University Library, where it is entered under 'Manuscripta I, 299 (I, 83695).' Paper, 22 leaves, 13 lines on a page. It begins श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ मंचप्रज्ञो लिखति ॥ हरिः ओं ॥ प्र सु रमन्ता etc. The title is given on the first page as follows: आपस्तवगृह्ये मंचप्रज्ञप्रारंभोऽयम् ॥ The colophon: इति मंचप्रज्ञः समाप्तः ॥ Very good copy.

3. E. MS. No 17 belonging to the Elphinstone College, Bombay. Paper, 33 leaves, 11 lines on a page. The title-page has the following: (नंबर १७) (सने १८७०७१) ॥ (आपस्तवमन्त्रपाठा पञ्चाणि १७-९-१८२६). The MS. begins श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ओं प्र सु रमन्ता etc. The colophon runs as follows: श्रीरसु ॥ इदं पुस्तकं आपस्तवमीयमन्त्रपाठानाम्नोः लिखितं ॥ संवत् १८२६ विरोधीसंवत्सरे मार्गशीर्षवद्य ६ सोमवारे लिखितं ॥ स्वार्थं परार्थं च ॥ ६ ॥ ६ ॥ पुस्तकमिदं गीरिधरदशपुत्रोपनामकस्य ॥ ६ ॥ Not very correct.

(b) *MSS. of the Text, in Grantha characters, unaccentuated.*

4. Bu Palm leaf MS., No. 50 of Burnell's Collection in the India Office Library. See A. C. Burnell, Catalogue of a Collection of Sanskrit MSS. Part I. Vedic MSS. (London, 1870), p. 16 (lxiv). Why Burnell should have described the 'Mantaprasādnadvaya' as being 'Taittirīya Āraṇyaka V and VI,' I cannot understand. The MS. is fairly correct.

book to be used for domestic rites. The above-quoted Benares Catalogue, p. 26, mentions a Mantrapāṭhā of the Sāmaveda. There are several MSS. and lithographed editions of a Mantrasamhitā of the Rīgveda (which does not, however, belong to the Āśvalāyana-Gṛhyasūtra, but is of a more modern character). Sāyana (Rīgveda-Bhāṣya I, 1, 1, Max Müller's 2nd ed., vol. i, p. 24, l. 12) quotes a Mantrabrahmana of the Rīgveda, by which he certainly does not mean the Aitareya-Brahmana.

5. Wh. Palm leaf MS., No. 25 of the Whish Collection in the library of the Royal Asiatic Society, 37 leaves, 6 lines on a page. The first leaf contains the following entry. 'The Mantra-prasnam, or Mantras for different Brahmanical ceremonies, in two Chapters of 17 and 22 Lectures—C M Whish 1822.' The MS was probably written towards the end of the eighteenth century. Very correct

(c) *MSS. of Haradatta's Commentary on the Mantrapāṭha*

6. Hw. Palm leaf MS., No. 26 of the Whish Collection in the library of the Royal Asiatic Society, 135 leaves, 5 lines on a page, Grantha characters. Entry on the first leaf. 'This volume contains the Mantra-prasna-bhāṣyam: complet. by Haridattāchāryyah - C M Whish Calicut 1824' The MS looks a little older than No. 25 of the same collection (Wh.) Correct.

7. Hbg. A modern copy, procured by Dr. G Buhler and presented by him to the Vienna University Library, where it is entered as MS. 312 = I, 134855. It is written on paper in Grantha characters. Good copy.

8. Hbd. A Devanāgarī transcript (on paper), made for Dr. G Buhler from a Grantha MS. of the library of the Maharaja of Mysore, and presented by Dr. Buhler to the Vienna University Library, where it is entered as MS. 296 = I, 134819. Very incorrect.

9. HHg. Palm leaf MS., from Tiruvāṇaimalūdūr, procured for me by Dr. Eugen Hultzsch. Very small Grantha characters, and difficult to read. 42 leaves, about 13 lines on a page. Size 17 x 2 in. The MS. is correct, but the writing is perfect poison to the eyes, and the MS. has therefore only been consulted for the most important passages.

(d) *Other Materials.*

10. P. A MS. of the Apastambīya-Saṃskāra-Prayoga, in the Bodleian Library, Oxford (MS. Sansk. d. 1). This Prayoga gives the Mantras *in extenso*, but not in the order in which they occur in the Mantrapāṭha, as the ceremonies are arranged differently from the Apastambīya Grhyasūtra. The MS. is imperfect, ff. 2 and 9 being missing. Consequently not *all* the Mantras are found in this MS. I thought it of some importance to collate the Mantras in this MS. for the sake of those grammatical peculiarities and irregularities which

will have to be discussed below. It is interesting to see that even in this Prayoga MS—which is quite independent from all the MSS described above—it did not occur to the author or scribe to alter such strange readings as खेऽनसः खे रथः, etc. It is a paper MS, in Devanāgarī character, probably written about 100 years ago, and was bought in 1886 by Dr. G. Thibaut, then at Benares, for the Bodleian Library.

11 T. An edition, in Telugu characters, of Haradatta's commentary on the Mantiapāṭha, together with the texts of the Āpastambīya Gṛhyasūtra, and of the Mantiapāṭha, printed at the Ādisaśvatī Press, Chennipuri, 1890. The complete title is as follows —

Śrī

Āpastambamaharshaye namah.

Sasūtraikāgnikāṇḍamamtrabhāṣyam

vivāhopanayanādisakalasmāi takai mopayukta-mamtrāi thajijñāsūnām
atyamtopakāīya

Āpastambīyagṛhyasūtram, ekāgnikāṇḍamamtraprasnadvayam śrī-Haradattācārya-viācīta-mamtrabhāṣyam ca sukhābodham samputīkṛtya, anekaprācīnatālapatīlikhitagāmthāvalokanapūrvakam lekhaḥkapramādādīdoshān yathāmatī parīśodhya *Vāṇīḥḥ*, *Rāmasvāmīśāstrinā* ādisarasvatīnīlayākhyasvīyamudīāksharāśālāyām mudrāpya prakatīkṛtaṁ vijayate-tarām cennipuri. 1890 samvatsaram.

The first Prasna ends प्र सु रमंताष्टादश । हिरण्यवर्णाः पंचदश । सोम-
ष्णोडश । सोमायाष्टादश । आतिष्ठमं चयोर्विंशतिः । सखिन ता मंदसाना एकान्नविंश-
तिरेकान्नविंशतिः । शर्मेकविंशतिः । इह गाव एकान्नविंशतिः । उदीर्ष्वती दश । अपश्वं
त्वा द्वादश । आरोहो नव । विष्णुर्द्यौर्नि करोमि ते प्राजापत्यमष्टादशाष्टादश ।
प्रातरग्निं चतुर्दश । इमां खनाम्युदसी द्वादश द्वादश । अग्नीभ्यां विंशतिरष्टादश ॥
अग्नीभ्यां ते नासिकाभ्यां । उदसी सूर्यो अगात् । etc. . . . हिरण्यवर्णाः स्युचयः पावकाः ।
प्र सु रमंता धियसानस्य सच्चणि ॥ १८ ॥ प्र सु रमंता तानि ब्रह्मोत शंसति ॥ हरिः श्रीं
श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ प्रथमप्रश्नस्तमाप्तः ॥

At the end of II, 14, T. has: इत्येकामिकां द्वितीयप्रश्ने चतुर्दशः खंडः
द्वितीयप्रश्ने पूर्वभागः समाप्तः ॥ It ends: द्वितीयः प्रश्नस्तमाप्तः समाप्तश्चायं प्रश्न-
धातुक एकामिकाण्डमंचः ॥ श्रीं तत्सत् ॥

These materials proved quite sufficient for the critical restoration of .

the text of the Mantrapāṭha, and it is not likely that more MSS., which might have been procured from India, would have been of much avail. Commentaries on the Mantrapāṭha by Sāyana (Vidyāraṇya), and by Sudarśanācārya, are mentioned by Dr. G. Oppert (Lists of Sanskrit Manuscripts in Southern India, vol. II, 2083, 6790, 10089, 7263). But Dr. Hultsch, who was kind enough to make enquiries about these MSS., could find no trace of them. 'No Pandit,' he writes, 'knows anything about the existence of these commentaries.' One very obliging Pandit, Triambaka Sastriar of Kumbakonam, indeed offered to 'make' a commentary of Sāyana. He writes to one of Dr. Hultsch's correspondents: 'But if you want "Sāyanachārya's bhāṣhya," as almost all these mantras occur in the Ṛgveda and Yajurveda, I think we can write it out of these veda bhāṣhyas.' Let us hope that we shall never find a Bhāṣhya of Sāyana made up in this fashion, though an authentic commentary of Sāyana, and also of Sudarśanācārya, if they really exist, would be most valuable. As it is, we must be satisfied with Haradatta's commentary.

There can be no doubt that Haradatta, the author of the commentary on the Mantrapāṭha, is identical with the Haradatta who wrote the Anākulā Vṛtti on the Āpastambīya Grhyasūtra, and the Ujjvalā Vṛtti on the Āpastambīya Dharmasūtra. Now it has been proved by Dr. Bühler that this Haradatta cannot have written later than between A.D. 1450-1500, and (if he was also the author of the Padamanjari, a commentary on the Kāśikā, which is not at all impossible)¹ may be much older.

As none of our MSS. can claim so early a date as the fifteenth century, it follows that Haradatta's commentary must be considered as the highest authority for the reconstruction of the text of the Mantrapāṭha. Whenever, therefore, a reading was supported by Haradatta (H.)², it has invariably been adopted.

¹ See Dr. Bühler's second edition of the Āpastambīya Dharmasūtra (Bombay Sanskrit Series, No. XLIV), part I, p. vii seq. The Mitaksharā-Vṛtti on the Dharmasūtra of Gautama is probably the work of the same Haradatta. See Dr. Bühler in S. B. E., vol. II (2nd ed.), p. xlvii n. For other works ascribed to Haradatta, and possibly a biography of this learned author (Haradattīya? Haradattacaritra?), see Th. Aufrecht, Catalogus Catalogorum (Leipzig, 1891), p. 755.

² We have, of course, always to distinguish between a reading supported by a *special remark* of Haradatta—only these have been pointed out in the notes by 'H.'—and

As to the MSS. of the text, the Grantha MSS. had to be considered as of higher authority than the Devanāgarī MSS., for the orthographical peculiarities of the latter leave no doubt that they go back to Grantha MSS. Besides, there is every reason to assume that the Southern MSS. represent more accurately a text belonging to the school of the Āpastambins. For, as Dr. Bühler has shown¹, both Brahmanical tradition, and the information to be derived from inscriptions, as well as the actual state of things in modern India, prove that the Āpastambins belong to Southern India. The Taittirīya literature, generally, must have flourished in the Dekhan at a very early period², and for the best Taittirīya MSS. we have always to turn to the South, where, indeed, most of these MSS. are found.

The Grantha MS. Wh. is, as a rule, more correct than Bu., the other Grantha MS., which stands nearer to B.W.E. than Wh. The MSS. E. and W. stand much nearer to each other than they stand to B.

The Telugu edition (T.) has only been collated after the text was already in type. Its value is that of a good MS., and it agrees on the whole with the text commented on by Haradatta. I have quoted it in the critical notes in all important cases. Its importance, like that of P., lies in the fact that it also confirms the authenticity of all those strange and ungrammatical readings which an editor, at first sight, feels inclined to remove by conjectural emendations, and which, nevertheless, have to be retained, as they are confirmed by Haradatta's commentary, and by the best MSS.

GRAMMATICAL IRREGULARITIES.

There are numerous cases in these Mantras where every editor would be tempted to have recourse to conjectural emendations. But on closer examination he will remember that he has to edit, and not to correct his text, and that even a grammatically impossible reading has to be retained, if it is warranted by the best authority.

readings found in any one or some of our MSS. of Haradatta. A reading found in Hw., Hbg., Hbd., or HHg. has no more, or even less, weight than that of a single text MS., as the copyists of the commentary are not so careful as those of the text.

¹ See S. B. E., vol. ii (2nd ed.), pp. xxxiii-xxxvii.

² See some excellent remarks by Dr. H. Lüders, *Die Vyāsa-Çikshā* (Kiel, 1895), p. 51.

Take for instance I, 1, 9. Nothing would be easier than to correct this verse and restore the readings found in Rv. VIII, 91, 7. There cannot, of course, be the least doubt that खे रथः for खे रथस्य is absolute nonsense, that the vocative इन्द्र with the third person अकारत् is grammatically impossible, that पूर्वी is the correct reading, and not पूर्वी. Yet the evidence of the MSS. and the explanations of Haradatta leave no doubt that the *faulty* readings are those known among the Āpastambins. खेनसः खे रथः is the reading of all the MSS., and is explained by Haradatta. The reading of W. इन्द्रः (sic) is clearly a weak attempt of some copyist to justify the third person अकारत् by changing the vocative into a nominative. पूर्वी, again, is supported by the readings of all but one of the MSS., and by Haradatta. As I had to edit, not to correct the prayer book of the Āpastambins, I could only give the text as it is warranted by the best MSS. and by the Commentator, and as we must assume that the Āpastambins repeated it on the occasion of the bride's bath, without exactly knowing themselves what they were repeating.

I, 1, 10. Here again there is not the least doubt that शम् सुन्वापः is the correct reading, but the explicit statement of Haradatta, that समु सुन्वापः is the reading known among the Āpastambins (प्रसिद्धसु पाठः समु शन्विति), forbids our adopting the correct reading given by the MSS. W. Bu., and found Av. XIV, 1, 40. We find शम् for सम् again I, 11, 11, and in I, 11, 6 Haradatta supports the reading of the best MSS. विस्रयति for विश्रयति by saying शकारस्य सकारः. It might be said that we could not have both शम् and सम् in the same verse. But the same promiscuous use of the two sibilants occurs also in some of the Aśoka inscriptions, and, as Dr. Bühler has pointed out, is due to a laxness of pronunciation to be observed in most parts of India¹.

I, 3, 14. Following the authority of the best MSS. and of Haradatta,

¹ 'The vacillation is just the same as when the inhabitants of Gujarāt say in one sentence *ē sum kahē chhē* ("what does he say?"), and in the next *tamē sum kakyum* ("what did you say?").' Dr. Bühler in *Epigraphia Indica*, vol. iii, p. 136. See also M. Bloomfield, the *Kāuṣika-sūtra*, p. lx; J. Amer. Or. Soc., vol. xiii, p. cix seq.; and S. B. E., vol. xlii, pp. 255, 331; J. Wackernagel, *Altindische Grammatik*, p. 226.

I had to adopt the reading सप्तपदा बभूव, though सप्तपदावभूव, the reading found in Dr. Bühler's MS. of Bhāradvāja-Gr̥hy. I, 16, and in Hir. I, 21, 2 (ed. Kirste), is far more plausible. But of two Hiranyakeśin MSS. which I have seen myself, one reads सप्तपदा बभूव, the other णपदा बभूम.

I, 8, 2. The reading इरां वहन्तो घृतमुक्षमाणास् is certainly ungrammatical, and it would be easy enough to propose emendations. We might correct उक्षमाणास् to उक्षमाणाँस्, and all would be well. Or, we might read इरां वहन्तो घृतमुक्षमाणास्, taking these words as a parenthetical sentence. Compare Hir. I, 29, 2; Āśv. II, 9, 5; Śāṅkh. III, 5, 3¹. But the *varietas lectionis* and Haradatta's commentary leave no doubt that the ungrammatical reading is the traditional reading of the Āpastambins. Baudh. I, 8 has the same reading.

I, 8, 7. Here, again, the reading अनुपक्षितौ of Av. VI, 78, 2 might easily be substituted for अनपक्षितौ, which gives hardly any sense. The latter, however, is the reading of all the MSS., and is explained by Haradatta as meaning: यथा तयोरन्यत्रापिचा न भवति तथा, or परमान्तरात्मानौ.

I, 9, 1. One might think that the accents which are only found in the Devanāgarī MSS. have little authority, and as a matter of fact, the MSS. are not always reliable in this respect. In E., especially, the accents are often placed quite arbitrarily. Yet, although I have frequently allowed myself to deviate from the MSS. with regard to the accentuation, I have never done so without giving the readings of the MSS. in the critical notes². For we find in Haradatta's commentary references to the accents which prove that they also were fixed by tradition. Such a case occurs I, 9, 1, where Haradatta confirms the

¹ Here also the Mantra is evidently corrupt.

² It is hardly necessary to state that if I quote in the notes a reading as occurring, e.g. in 'B. W. Wh.', or in 'E. Bu.', etc., it always means that it occurs in B. W. E. with the accents, and in Wh. Bu. without the accents. The MSS. give frequently the verb with the Anudātta in a dependent clause; as will be seen from the critical notes, I have corrected the accentuation in these cases. In the accentuation of vocatives, also, the MSS. are frequently wrong, and I thought it better to follow the general rules of Vedic accentuation. Especially frequent are such cases of wrong accentuation towards the end of the book. See I, 13, 3 a; II, 2, 3; 6, 14 a; 12, 10 a; 13, 5; 10; 14, 2 d; 15, 12; 17, 1; 11; 12; 18, 35; 36; 39; 44; 20, 1; 21-23; 33; 35; 21, 19; 32 b; 33 c; 22, 5 a; 10 a.

reading of our accentuated MSS.: इह गावः प्र जायध्वमिहाश्वा इह पूरुषाः।
by saying सर्वचामन्त्रितनिघातस्त्वनन्दसत्वान्न भवति. This verse occurs in
Av. XX, 127, 12 in the following form :

इह गावः प्र जायध्वमिहाश्वा इह पूरुषाः।

इहो सहस्रदक्षिणोऽपि पूषा नि षीदति ॥

Now we find in Pār. I, 8, 10, Bhār. I, 17, and Hir. I, 22, 9 the following
version of the first line :

इह गावो नि षीदन्तिहाश्वा इह पूरुषाः।

That is to say, in order to make the first line harmonize better with the
second line, the vocatives were changed into nominatives, and the second
person प्र जायध्वम् was changed into a third person नि षीदन्तु. In our
Mantrapāṭha, however, the vocatives were changed into nominatives,
while the second person प्र जायध्वम् was retained. The Mantra occurs
also Baudh. I, 8 (agreeing with Mantrapāṭha), and MBr. I, 3, 13 (agree-
ing with Av.), but unfortunately we do not know how the corresponding
line in these texts was accentuated. As regards MBr. I, 3, 13, Sāyaṇa's
commentary—he says that the second person stands for the third
person¹—may possibly refer to गावः, अश्वाः, and पूरुषाः being accen-
tuated as nominatives.

I, 9, 3. As we have seen that Haradatta was acquainted with
a traditional accentuation of the Mantras, we may even be justified in
altering the accents, against our accentuated MSS., according to Hara-
datta's commentary. I have ventured to do so in this difficult Yajus,
where our MSS. read प्रस्वस्वः, while the commentator explains प्रस्वः स्वः

¹ Sāyaṇa on Mantra-Brāhmaṇa (Royal Asiatic Society MS. Whish 85, foll. 15 b, 16 a)
I, 3, 13: इह गाव इति अनुष्टुबस्य च्छन्दः। गृहप्रवेशने विनियोगः। अशास्त्रमाना
देवताः। इह अस्मिन् गृहे गावः प्रजायन्तं पुत्रपौत्रादिसन्ततिद्वारेण प्रभूता भवतेति
चावत् प्रार्थनायां लोट्। अथ बालेयः(?) प्रथमपुरुषवज्रवचनस्य व्यत्ययेन मध्यमपुरुषव-
ज्रवचनं। अयच्चार्यः। इह गृहे वधूवरसंबन्धिगावः प्रजायन्तां त उत्पादयन्तां तथाश्वाः
तथा पुरुषाः पुत्रादयः दुर्निपतेति चार्थः। अपि च अस्मिन् गृहे पूषापि देवता
निषीदतु किंभूतः सहस्रदक्षिणः एतदुक्तं भवति येभ्यः प्रसादे गोसहस्रदक्षिणा अपि
क्रतवस्संपत्स्यन्ते ॥

by saying प्रखः प्रसवनशीलाः. As to खः for ख, and the puzzling form शोचिष्ट, all I can say is that Haradatta only confirms the readings of the MSS. when he says: खः। हान्दसो विसर्जनीयः। खः ख भवत। and प्रशोचिष्ट प्रसविषीष्ट।

I, 10, 2. Here, again, it would have been easy enough for the commentator, as well as for the editor, to restore the readings of Rv. X, 85, 21. Haradatta knew as well as we do that पतिवती is the reading in the Rigveda-Saṃhitā, yet he states that the short *i* of पतिवति is 'Vedic.' ईडे is the reading of all the MSS. and of Haradatta, for ईडे, the much better reading of the Rigveda. More doubtful is the reading वित्ताम् for व्यक्ताम्. The MSS. both of the text and of the commentary are divided between वित्ताम् and व्यक्ताम्, but Haradatta's explanation अर्धदत्तामसमाप्त-विवाहां is more appropriate for वित्ताम्. The Devanāgarī MSS. often give the reading of the Rigveda, where the Grantha MSS. have peculiar readings, and it is altogether more probable that a copyist should have substituted a reading of the Rigveda for a reading differing from it, than the other way about. For the same reasons I have adopted the reading प्रमर्षे I, 10, 1, instead of प्रफर्षे of Rv. X, 85, 22.

I, 11, 2. If there could be any doubt as to Haradatta's thorough acquaintance with the readings of the Rigveda-Saṃhitā, it would be removed by his note on the reading तन्नूँ for तन्नु. All the MSS. support the reading तन्नूँ, and Haradatta has the following interesting remark on it: 'The *ū* has the Anunāsika; the Bāhvṛcas, however, read it as a pure vowel. In our case also, some people read an Anusvāra after the *ū*, but pronounce the *ū* itself as a pure vowel¹.' Such expressions as अधीयते, 'they read, they recite,' are very significant, and go far to prove that Haradatta did not rely merely on what he *saw* in MSS., but based his remarks on what he *heard* from the mouth of Āpastambins when they were reciting their prayers.

I, 11, 4. Here, again, I ventured to alter the accents on the authority

¹ ऊकारस्यानुनासिकः। बहुवास्तु शुद्धमेवाधीयते। इहापि केचिदूकारात्परमनु-
स्वारमधीयते। ऊकारं तु शुद्धम्॥ The Anunāsika is a nasal sound affecting or accompanying the vowel, the Anusvāra is a nasal *following after* the vowel. See Wackernagel, Altind. Grammatik, p. 256; Whitney, Taittiriya-Prātisākhya, p. 8.

of Haradatta. While the accentuated MSS. have स॒ह स॒म, which yields no sense at all, H. explains सहसामः as being 'chāṇḍasa' for सहसानः. I do not believe that his explanation is right, but it shows, at any rate, that the Āpastambins, heard by Haradatta, did not recite स॒ह स॒म, but स॒हस॒म. This, too, is corrupt, but it is not a corruption of MSS., but one that had become stereotyped in the recitation of the Āpastambins. It would not be difficult to propose emendations, but if we once begin to conjecture, there are so many possibilities that they all lose in probability. I subjoin the readings of the MSS. of H., and some possible emendations:

°मिस्सहसामइन्द्र Unaccentuated MSS.

°मिस्सह स॒म इन्द्र Accentuated MSS.

°मिस्सहसाम इन्द्र H.

°मिस्सहसावनिन्द्र

°मिस्सहसा म इन्द्र

°मिस्सह सीम (hiatus) इन्द्र

} Possible conjectures.

I, 11, 11. There is much that is ungrammatical in this Mantra. We have द॒श॒स्य॒न्त्वा for द॒श॒स्य॒न्ता, श॒म् for स॒म्, and ह॒यः for ह॒तः. But all these readings are confirmed by Haradatta's commentary, and are given by nearly all our MSS. Hence I should not have been justified in correcting this verse according to Rv. VIII, 31, 9, where we find the correct readings. As to श॒म् for स॒म्, see above, note to I, 1, 10. H. says that *ś* for *s* is 'Vedic,' and adds that the Bahvr̥cas read *s*. As to द॒श॒स्य॒न्त्वा he says: व॒का॒र उ॒प॒ज॒नः. He explains संहयः by संहतम्, and कृ॒णु॒तः by कृ॒णु॒तम् (लो॒ड॒र्धे ल॒ट् पु॒रुष॒व्यत्य॒यस्य). The verse was originally connected with some rite of the Soma sacrifice¹, and when it was in the Mantrapāṭha included among the prayers to be recited at marital cohabitation after the wedding, its original meaning was no longer

¹ The two verses Rv. VIII, 31, 8-9 would be very appropriate for an occasion where cohabitation forms part of the Soma sacrifice, as at the Mahāvratā ceremony. See A. Hillebrandt, *Sonnwendfeste in Alt-Indien*, pp. 42-44. I agree with Pischel (*Vedische Studien*, I, 178 seq.) as to *ūdhar* having the meaning of *yoni*, but I see no reason why *romaśa* should not mean *śepa*. I translate *sām ūdho romaśam halo devēṣhu kṛṇuto dīvāḥ*, 'they join together *yoni* and *śepa*, and (thereby) worship the gods.'

understood, or only half understood. And if people repeat what they do not understand, corruptions like those occurring in our Mantra are almost inevitable.

I, 16, 2. उवाचरेत् for उपाचरेत् (Rv. X, 159, 2) is not only the reading of all the MSS. and T., but is also confirmed by Haradatta, who says that *v* for *p* is 'Vedic,' adding that the Bahvr̥cas read *p*. It is noteworthy that the Grantha MSS. in our case write quite distinctly उवा^०, though in many cases it is impossible to distinguish between Grantha *v* and *p*, the two letters being so much alike. We find also *p* for *v*, as in परिचप I, 13, 5 for परिचव of Av. XIX, 8, 4. In II, 22, 4 it is almost impossible to say whether प्रपणन् or प्रवणन् ought to be read. Following Haradatta's note प्रपणन् व्यवहरन्¹, I adopted the reading प्रपणन्, though the MSS. of the text are in favour of प्रवणन्. B. supports the reading of T. प्रवणान्, which is not impossible for प्रपणान् corresponding to प्रपणं of Av. III, 15, 6. If Haradatta had read प्रवणन्, he would have made a remark on the वकार². But the most startling interchange of *v* and *p* occurs II, 22, 9, where the MSS. (all but one) read अनु पोऽद्वत् for अनु वोऽद्वत्, on which Haradatta remarks: युष्मदादेशस्य वसो वकारस्य च्छान्दसः पकारः॥ Of course, when seeing पो for वो in a Grantha MS., and the regular form वः immediately after, one would naturally think that this is a clerical mistake due to the similarity of the two letters *v* and *p* in Grantha. But if we remember that Haradatta did not rely on MSS. alone, but heard the Āpastambins recite their Mantras before he wrote his commentary, we shall have to admit that this interchange between *v* and *p* is due to a dialectic pronunciation of the Āpastambins, and not to a slip made by a copyist. It is highly improbable that Haradatta would have made his remarks on the authority of a single faulty MS. In fact, if he relied on MSS. at all, he must have had more than one MS., as we have seen that he mentions a various reading

¹ The Haradatta MSS. vacillate, however, in the same way as the text MSS., between प्रपणन्, प्रवणन्, and प्रपणान्, but there is more authority for प्रपणन्. The readings are: प्रपणन् व्यवहरन् Hw. Hbg. प्रवणन् व्यवहरन् Hbd. प्रपणन् व्यवहारान् HHg. प्रवणान् व्यवहारान् T. comm. (प्रवणान्धरामि text of T.).

² One might even derive प्रवणन् from वन् + प्र, but this is not probable.

तनुं for तनु above, p. xix. And a commentator like Haradatta knew as well as we do, that copyists are by no means infallible. If he had found पो for वो in a MS., he would have simply corrected it. His remark that *p* is 'Vedic' for *v* proves that he had the best authority for the reading पो. Moreover, we can imagine that an editor of both the text and the commentary (e.g. the editor of the Telugu edition)¹ would adopt the reading पो on the strength of the commentary, but it is highly improbable that the writers of the MSS. E., B., and Wh. should all have faithfully and carefully followed the commentary of Haradatta in writing पो, which must have been as startling to any scribe as it is to us.

I, 16, 4. The best MS. of the text (Wh.) and the best MS. of the commentary (Hw.) read अक्रि instead of अक्रि. It is just possible that we have in this one irregularity more, but as Haradatta himself does not make any special remark about it, I thought it safer to follow the majority of MSS. which read अक्रि with Rv. X, 159, 4.

I, 16, 6. It looks strange, no doubt, that we should read अभिभूवरी in ver. 5 and अभिभूवरी: in ver. 6. But the evidence of the MSS. and Haradatta's remark (कान्दसस्तुलोपाभावः सुमङ्गलीरिति यथा) leave no doubt that the Āpastambins—probably on account of the preceding सपत्नी:—read अभिभूवरी: in ver. 6, while the readings of the best MSS. and Haradatta prove that we have to read अभिभूवरी in ver. 5. Compare C. R. Lanman, Noun-Inflection in the Veda, p. 376 seq.

II, 2, 3. I am doubtful about the reading व्यक्षन्. Both the text and the Haradatta MSS. vacillate between व्यक्षन्, व्यक्षन्, and व्यक्षन्. Haradatta explains: विविधमसंसयन् (viz. कार्पासावस्थायां बीजनिर्हरणार्थम्). The evidence of the MSS. is decidedly in favour of व्यक्षन्². It ought to be mentioned that the reading व्यक्षन् is doubtful, as in the Grantha what I read *i* may be meant for the Virāma. And as the Virāma is frequently omitted in Grantha MSS. even the reading व्यक्षन् might be meant for व्यक्षन्. In the same verse we ought, of course, to expect

¹ T. reads not only अनु पो but also निवर्तो पो in II, 22, 9, and सिक्त्वा पो (for सिक्त्वा वो) in II, 22, 10! But the commentary in T. agrees with our MSS.

² Could it be corrupted from व्यक्षन्? Or is it formed after the analogy of such forms as अगमन्, अगमन्, etc.?

अछन्तन् (as in Mantra 5), but the evidence of the MSS. leaves no doubt that the Āpastambins read अछतन् in this verse. The text MSS. have all अछतन्, so also the best Haradatta MS. (Hw.), and HHg. reads अछतन् अछन्तन्, which I believe to be Haradatta's own reading explaining the irregular by the regular form. The accents had to be corrected, as *cāṅṅtan* is impossible.

II, 2, 8. The reading of Av. II, 13, 3; XIX, 24, 6 परीदं वासी अधिधाः is, no doubt, the correct reading of the verse, but it is not the reading of the Āpastambins. It is true that in Grantha it is frequently impossible to distinguish the letters *dh* and *th*. But it cannot be a mere accident that *all* the MSS., both Devanāgarī and Grantha, read distinctly धाः, not थाः. The Telugu edition¹, too, and the Prayoga MS. read धाः, and, above all, Haradatta renders पर्यधिधाः by परिहितवानसि, and remarks : यकारस्य धकारश्चान्दसः. Hiraṇyakeśin also reads अधिधाः (though one of Prof. Kirste's MSS. has अधिथाः). Perhaps, we ought to read परीदं वासी अधिधाः against the authority of the accentuated MSS.

II, 2, 11. The form समिद्धं (which is also found in Bhār., Hir., and Baudh.) is, as Prof. Kirste (note to Hir. I, 4, 6) suggests, probably a Prakritic form for समृद्धं, which occurs Śāṅkh. II, 1, 30. But it should be added that in Śāṅkh. also a various reading समिद्धं is quoted in Prof. Oldenberg's edition (Ind. Stud. XV, p. 48). See also Prof. Oldenberg's note on Śāṅkh. II, 10, 4 (S. B. E., vol. xxix, p. 75 note).

II, 3, 2. Here we have again a clear instance of Haradatta's carefulness and trustworthiness in recording readings of the Āpastambins which differ from those of the Rīgveda. While Rv. IV, 58, 1 and Vs. XVII, 89 read उदारदुपांशुना, the Mantrapāṭha (agreeing with TĀ. X, 10, 2) reads उदारदुपांशुना. This difference of accentuation between the Āpastambins and the Bahvṛcas is pointed out by Haradatta, who separates उप and अंशुना, and says : अनुदात्तपाठसु व्यत्ययेन । बहुचास्त्वाद्युदात्तमेवाधीयते । I should prefer to explain उपांशुना in our Mantra with Sāyaṇa as meaning 'by the muttered prayer.'

In II, 3, 24 Haradatta again refers to the accentuation, pointing out that 'some' (केचित्) read *asau* instead of *asau*.

¹ However, T. has very frequently ध for थ.

II, 6, 8. It is almost too tempting to correct विद्युन्ने to विद्युन्ने, the reading of Rv. I, 23, 24, especially if we remember that in Grantha म्ने¹ might easily be misread for न्ने. But all our MSS. (also T.) have विद्युन्ने, and Haradatta says that the *t* for Visarga in विद्युत् is 'chāndasa,' adding that the Bahvṛcas read विद्युः. It is certainly a mistake, but as it is not merely a clerical mistake of some copyist, it has to be retained in the text as a faulty reading of the Āpastambins.

II, 7, 25. The reading इयमोषधे is not only supported by all but one of our MSS., and by Haradatta's commentary, but it is also the reading of Hir. I, 10, 6, and I, 11, 3, and (according to Prof. Kirste) also of Bhār. II, 21. The correct reading would, no doubt, be इयमोषधी, which we find Pār. I, 13, 1. But the correct reading was not the reading of the Āpastambins, and the mistake is in all probability older than the Sūtra-kāras Bhāradvāja and Hiranyakeśin.

II, 8, 4. Whether ब्रह्मणे is a Prakritic form for ब्राह्मणे or a mistake for ब्रह्मणि (the reading of Hir. I, 10, 6) may be doubted, but there can be no doubt that we have to read ब्रह्मणे in the Mantrapāṭha, as this is the reading of all MSS., and Haradatta tells us that ब्रह्मणे for ब्राह्मणे is 'Vedic.'

II, 8, 10. कामायानै is the reading of all MSS., though we should expect कामायनै, as Kāmāyanī is the patronymic of Śraddhā.

II, 9, 1. In पर्वतपूरुष we have पूरुष used as a neuter in the sense of पौरुष. A similar neglect of Vṛddhi occurs in राजबन्धवी: II, 17, 26, where all MSS. have the short *a*, and Haradatta says छान्दसं ब्रह्मत्वम्। In II, 17, 8 we find an irregular Vṛddhi in आन्तरिक्षा for अन्तरिक्षा or आन्तरिक्षा. Haradatta says छान्दसत्वादादिवृद्धिः।

II, 11, 19. If Haradatta is right, we have here उदल for उदर², which makes good sense. Tiladā, a personification of the after-birth, is addressed: 'Thou art neither flesh, nor (part of the) abdomen.' Compare II, 16, 7 and 8, where according to the evidence of the MSS. रोहित has to be read in ver. 7, and लोहित in ver. 8. Two different beings seem to be meant.

¹ Grantha MSS. always double the consonant after *r*. For this and other peculiarities of Grantha MSS., see my edition of the Āpastambīya Grhyasūtra, p. x note.

² Compare उपल and उपरि, मातुल and मातुर, Wackernagel, Altindische Grammatik, p. 220.

II, 13, 7. Haradatta is hardly right in explaining अयं as a nominative standing for the accusative इमं¹, and in deriving पर्याध्वम् from परि + अस् 'to throw².' Perhaps we ought to read अयं कलिं 'Kali, the dice.' पर्यास् seems to be used (as पर्युपास् is sometimes) in the sense of 'to sit round (with hostile intentions), *circumsedere*.'

II, 14, 2. कृष्णवर्त्मने is certainly a mistake for कृष्णवर्तने. But Haradatta says हे कृष्णवर्त्मने कृष्णवर्त्मन्, and all the MSS. read कृष्णवर्त्मने. Compare Āpast. Grhy. 5, 23, where वर्त्मन् is used as a feminine, as if it were वर्तने.

II, 15, 3. In this verse (which occurs also in a very corrupt form in Āśv. II, 8, 16 and Śāṅkh. III, 3, 1) we find again an impossible mixture of second and third persons. Nothing would be easier than to correct स्वादिरावती to स्वा इ०, and तिष्ठन्मा to तिष्ठ मा, but it is wiser to follow Haradatta, and simply state the *purushavyatya*, without tampering with the traditional text.

II, 16, 2 and 5. If I had been sure that Haradatta really read अव चाकशत् for इव चाकशत् in these verses, I should have adopted it in the text, as T. does, for Haradatta's authority must count for more than that of the MSS. On the other hand, this would be the only case in which a reading given by Haradatta is not supported by any of the text MSS. And as he has no special gloss on अव, it is doubtful whether Haradatta really read it. The MSS. of the commentary have—

II, 16, 2	{	अव चाकशत् अपश्यत् Hw. Hbg. Hbd.
		चाकशत् पश्यन् HHg.
		अव चाकशत् अपश्यन् Comm. in T.
II, 16, 5	{	यामिव चाकशत् आकाशमपश्यत् Hw.
		यामव चाकशत् आकाशं पश्यन् आगच्छत् Hbg.
		यामवचाकशत् आकाशं पश्यन् HHg. Deest in Hbd.
		यामवचाकशत् आकाशं पश्यत् Comm. in T.

Hiranyakesin II, 7, 2 has समुद्रमिव चाकशत्.

All the Mantras in this chapter are beset with difficulties, and it may be doubted whether it will ever be possible to restore the text so as to bring out a satisfactory meaning. In fact, I do not believe that those

¹ द्वितीयार्थे प्रथमा । इमं कलिम् ।

² अस्थितेरेतद्रूपं न पुनरासेः । पर्यस्यत् ।

who used these charms to cure children's diseases or to exorcise the demons harassing little children, knew the actual meaning of the words which they recited.

Whether we ought to read सुवीरण or सुवीरिण in II, 16, 3 and 6 is quite doubtful. If दुर्वीरिण in Śatap. Br. XI, 4, 1, 6; 14 means 'shaggy,' बीरिण might mean 'hair,' and सुवीरिण 'fine-haired.' But the best MSS. (Hw. Wh.) support सुवीरण.

In II, 16, 7 the reading अवधावति, though syntactically impossible, seems to be warranted by the best MSS. and by Haradatta's commentary. But the MSS. are corrupt. I subjoin the readings of the Haradatta MSS.:

अवधावति लकारव्यत्ययः । अधोमुखा आगच्छत । Hbd.

अवधावत लकारव्यत्ययः । अधोमुखा आगच्छत । HHg.

अवधावत । धकारव्यत्ययः । अधोमुखा आगच्छत । Hbg.

अवधावथ । थकारव्यत्ययः । अधोमुखा गच्छत । Hw.

अवधावति । धावत । लकारस्य व्यत्ययः अधोमुखा गच्छत । Comm. in T.

For the metre's sake it ought to be left out altogether, but the sense seems to require अव धावत, the corrected reading of Bu. Hir. II, 7, 2 also reads अवधावति.

A most puzzling form is सीसरीदत in II, 16, 9 seq. Haradatta, indeed, has no difficulty, he quietly explains सीसरीदत by अपसर्यत, without telling us how he arrives at this meaning. There can be no doubt that the verses must have had some sense at some time or other. But, as we find them in the Mantrapāṭha (and both Haradatta and the MSS. enable us to ascertain at least the traditional readings of the Āpastambins), they defy all attempts at interpretation. The words नमस्ते असु सीसर seem to suggest that सीसर is the name of a male demon, and सीसरी his female counterpart, and it is not impossible (as Dr. Bühler has kindly suggested to me) that we have to look for something like सीसरी दतः in सीसरीदत, while सीसरम might stand for सीसर मत्. But in conjecturing anything like that, we really go beyond the time when these Mantras were fixed in the school of the Āpastambins. And if we could get at the original form of the Mantras, it would only mean that they were composed in this form, but became corrupt and intelligible, before they were received into the prayer book of the Āpastambins.

II, 17, 13. Here we have again a case where an entirely impossible and ungrammatical reading is warranted both by Haradatta and by the MSS. *हिनसात्* is explained by *हिंसुः*, and as to *न्येत्* Haradatta says: *छान्दसो यकारः*¹.

II, 22, 5 seq. Here again the reading *परिषीतः* is perfectly certain, though we may hesitate to adopt Haradatta's explanation, who says: *छान्दसं दीर्घत्वं परिषितः परितो बद्धः*. For the readings of Hiranyakeśin and Pāraskara seem to point to some other corruption.

In II, 22, 10 *पाशेन सिक्त्वा वो* is certainly the *correct* reading. But the false reading *पाशेन सिक्त्वा वो* was, no doubt, the traditional reading of the Āpastambins, whether they explained to themselves the *k* as 'Vedic,' as Haradatta does (*क्कार उपजनञ्छान्दसः*), or never thought of any explanation.

The grammatical irregularities which have just been pointed out will, I am afraid, prove of very little value to grammarians. A few of the cases quoted may be due to dialectic pronunciation, and thus throw some light on the phonology of the Sanskrit spoken in Southern India. And I will here add a few cases of irregular contraction and euphonic combination, which may be interesting for grammarians.

In I, 3, 14 we read *अमूहममूहमसि*, and the same contraction *āmūhām* (= *āmus + ahām*? or *āmū + ahām*?) occurs also in Baudh. I, 12, Bhār. I, 19, and Hir. I, 20, 2², which proves that the Mantra in this form was common property of the Black Yajurvedins.

Another Mantra which belongs to the Taittirīyas generally is I, 4, 16. (repeated many times, see also Hir. I, 3, 6 etc.), which occurs already in TBr. II, 4, 1, 9. Both Sāyaṇa on this passage, and Haradatta on our Mantra agree in explaining *अयासि* = *ayās asi*, and *अयासन्* = *ayās sán*. Similar contractions as *ayāsī* = *ayāsasi* have been pointed out by the late Prof. Roth (Z. D. M. G., vol. 48, p. 678).

A case of elision occurs I, 13, 9 (also Hir. I, 16, 3) in *नसि*, which Haradatta rightly explains as *nā asi*, i.e. *nā 'si*. See Wackernagel, *Altindische Grammatik*, p. 318.

¹ The Telugu edition omits this remark (which is found in all our MSS.) in the commentary, and reads *नेदिनसान्निद्यम्* in the text.

² See my paper, 'Das altindische Hochzeitsrituell,' etc. (Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften in Wien, Phil.-Histor. Cl. Bd. XL, Wien, 1892), p. 6.

Haradatta is no doubt right in explaining पितृति II, 14, 1 as an irregular Sandhi for पितृति = *pitā eti*, and क्लेशसि II, 22, 5 for क्लेशसि = *kvā eshyasi*. Compare Wackernagel, l. c., p. 321 seq.

Grammatical forms which deserve to be mentioned are perhaps the difficult form अदास्य I, 4, 4¹, for which Av. XIV, 2, 52 has the much easier reading अहृत, and अनभिश्खीस्य I, 5, 18 (also Baudh. II, 10 with the long *i*), and तन्नू I, 11, 2, which may possibly be a contraction for तन्वाँ².

The occurrence of लक्ष्मि with the short *i* in अलक्ष्मि: I, 1, 5 (also Baudh. I, 1), and in लक्ष्मिणी I, 10, 3-6 deserves also to be mentioned.

But most of the grammatical irregularities discussed above admit of no explanation from the grammarian's point of view—as little as the gibberish of magicians. They can only be explained by assuming that these prayers were handed down by oral tradition—probably for centuries—among people who were no longer familiar with Vedic speech. What the Jaina monk Harikeśa-Bala tells the Brahmins—‘You are only the bearers of words, as it were, you do not understand their meaning, though you have learned the Vedas’³—was probably literally true at a very early period. The authors of the Brāhmaṇas could not have used the Vedic Mantras for their fantastic speculations, if these Mantras had been clearly understood. But the charms and prayers collected in the Mantrapāṭha were not even in the keeping of learned priests, like the Samhitās of the Rigveda or Yajurveda. They were used by people of all classes for their daily devotions and for all important occasions in their daily life. And folk-lore knows how folk-songs and children's rhymes become corrupted in the mouths of uneducated people, who care more for the beauty of the tunes or the fun of the rhymes, than for the actual meaning of the verses which they repeat. Just so will charms and prayers become corrupted in the mouths of worshippers who repeat them, not on account of the meaning which they carry, but on account of their intrinsic sacredness. Indeed, the less they were understood, the more sacred would these time-honoured charms and prayers become, and the stronger the belief in

¹ Baudh. I, 6 has दीवासुदास्य.

² But see C. R. Lanman, Noun-Inflection in the Veda, p. 412.

³ Uttarādhyayana-sūtra XII, 15 (Sacred Books of the East, vol. xlv, p. 52).

their efficacy, for—as an old adage says—‘the gods love what is mysterious, and hate what is evident’¹.

That the Mantras were not understood, or only half understood, may be seen from several passages where the Mantras have absolutely nothing to do with the ceremony for which they are used².

The very first verse of the Mantrapāṭha, which is to be recited when the wooers are sent out, has really nothing to do with this act. The words *varebhir varān* (*vara* meaning also ‘wooer’) were the only motive for using the Mantra in this connection.

Mantra I, 2, 6, beginning with the words ‘*Around thee*, O Indra, may our songs be,’ has certainly no connection with the ceremony of dressing the bride. But the words परि त्वा ‘around thee’ were enough to use the Mantra when putting the new dress *around* the bride.

Mantra I, 6, 1, ‘The earth is *supported* by truth,’ etc., was only prescribed for the supporting of the carriage on account of the word उत्तमिता ‘supported.’

More passages of that kind will be pointed out in my translation of the Mantrapāṭha. But how little the Mantras were understood, may be seen best from such passages as I, 8, 8, where two lines, one taken from Rv. X, 85, 42, the other from Rv. VI, 57, 6, are joined together so as to form one Mantra, though they have nothing to do

¹ परोक्षप्रिया इव हि देवाः प्रत्यक्षद्विषः Bṛhadāraṇyaka-Upanishad IV, 2, 2, परोक्ष-
कामा हि देवाः Śatap. Br. VI, 1, 1, 2; 11; 2, 3; 7, 1, 23; VII, 4, 1, 10; 13; 16; 2, 12; 5,
1, 22. A German novelist tells of an old farm-servant who knows some verses from his
hymn-book by heart, but recites them quite wrongly, making sheer nonsense of them.
But when he is told how he ought to recite them, he gets angry, and refuses to adopt
such during innovations. ‘Mein alter Jochem weiss noch einige Verse aus dem
Gesangbuch auswendig. Er sagt sie immer vor sich hin, aber ganz verkehrt, und es ist
purer Unsinn, was er daraus gemacht hat. Ich wollte ihm nun die Verse richtig stellen.
Darüber ward er sehr böse und sagte, das wäre Neues, das gelte nicht. Sein Unsinn
ist ihm lieber, er hat etwas Geheimnisvolles daran, und das imponirt ihm, weil er’s
nicht versteht.’ (B. Auerbach, Auf der Höhe, vol. iii.)

² ‘It very frequently occurs in the Gṛhya ritual that Mantras are used at sacrifices
standing in no connection with those for which they have originally been composed.’
Prof. Oldenberg, S. B. E., vol. xxx, p. 114 note. See also A. Hillebrandt, Ritual-
Litteratur (Bühler’s Grundriss, III, 2), p. 19, and the interesting remarks by Prof.
R. G. Bhandarkar, Report on the Search for Sanskrit MSS. in the Bombay Presidency
during the year 1883–84 (Bombay, 1887), p. 37 seq., and by Prof. Bloomfield, S. B. E.,
vol. xlii, p. 480.

with one another. The literal translation of the Mantra would be: 'Stay ye here, may ye not be separated, may ye reach old age! For great welfare, O Indra.' A grammatical construction is impossible.

A similar case occurs II, 3, 2, where the first line is derived from Rv. IV, 58, 1, and the second line from Rv. I, 109, 7. A literal translation will show how absurd the combination of the two lines is: 'From the ocean went forth the wave full of honey; may I obtain immortality by the muttered prayer. These, indeed, are the rays of the sun by which our Fathers went up to their common home (lit. common drinking-place?).'

It is, I believe, sufficiently clear, that the Āpastambins recited these Mantras much in the same way as many a Roman Catholic will listen to Latin prayers, and many a Jew will say, and listen to, Hebrew prayers without any knowledge of the language in which they are composed. But not only that: the evidence adduced compels us also to assume that the Mantras of the Āpastambins were compiled, arranged, and some of them composed by men who knew the Vedic Saṃhitās, but to whom the language of these Saṃhitās was a dead and half-forgotten language. The priests or Paṇḍits, who finally arranged these Mantras so as to form part of the liturgical books of the Āpastambins, knew, no doubt, Sanskrit as well as our commentator Haradatta, and were thus able to see the gist of many of the Mantras, and to assign to them a place in the ritual. In the case of other Mantras, which they did not understand, they were satisfied if one or two words—as a rule the first word or words—of the Mantra suggested something similar to the rite for which it was used. The important thing for them was always the *words*, and not the *meaning* of the Mantras. The words were sacred, because they were either taken from their sacred literature, from the Saṃhitās of the Rīgveda or Yajurveda, or because they were magic spells and charms hallowed by time and ancient usage. If they thought of any meaning at all, they must have felt at liberty to explain to themselves any ungrammatical forms and constructions in the same way as Sāyaṇa and Haradatta used to explain them in more recent times, as being 'chāṇḍasa' or 'Vedic.'

But all this seems to suggest that the Mantrapāṭha must have had an independent existence from the Gṛhyasūtra of Āpastamba, and that Āpastamba himself was neither the author nor the compiler of the Mantrapāṭha. In order to arrive at a more definite conclusion about

this, we shall have to examine more closely into the relation of the two works.

RELATION OF THE MANTRAPĀṬHA TO THE ĀPASTAMBĪYA
GṚHYASŪTRA.

The relation between the Āpastambīya Gṛhyasūtra and the Mantrapāṭha is very similar to that between the Gobhila-Gṛhyasūtra and the Mantra-Brāhmaṇa of the Sāmaveda. While most of the other Gṛhyasūtras give the prayers in full, when describing the different domestic rites, Āpastamba and Gobhila merely describe the rites, and refer to the prayers as known from their respective prayer books.

Professor Knauer has shown that the Gobhila-Gṛhyasūtra not only presupposes, but is entirely based on the Mantra-Brāhmaṇa, that the Gṛhyasūtra is, in fact, nothing but a careful and systematic working up of the Mantras into a treatise on domestic rites. That certain Mantras are not given in the Mantra-Brāhmaṇa, but are quoted by Gobhila in the Gṛhyasūtra either by their Pratikas, or *in extenso*, is explained by Prof. Knauer as due to the fact that the Mantra-Brāhmaṇa is strictly limited to the Gṛhya ritual, carefully excluding everything that pertains to the Śrauta rites¹. A different theory has been proposed by Prof. Oldenberg, who believes that the two works—the Gobhila-Gṛhyasūtra and the Mantra-Brāhmaṇa—were ‘composed together and on one common plan.’ His chief argument is the occurrence of certain Mantras in the Gṛhyasūtra, which are omitted in the Mantra-Brāhmaṇa. ‘Gobhila gave the full wording of the shorter Mantras with which the description of the ceremony could be interwoven without becoming obscure or disproportionate; the longer Mantras would have interrupted, rather tediously and inconveniently, the coherency of his ritual statements; so he separated them from the rest of his work and made a separate Saṃhitā of them.’ He admits that there are exceptions, that short Mantras occur in the Mantra-Brāhmaṇa, and long Mantras in the Gṛhyasūtra, but thinks that ‘allowance must be made for a certain inconsistency or carelessness in the distribution of the material between the two texts’—which is rather awkward, as the number of Mantras in question is not very large, so that the exceptions really make the rule

¹ Das Gobhilagrhyasūtra herausg. und übersetzt von Dr. Friedrich Knauer, II (Dorpat, 1886), pp. 22-34.

illusory¹. In fact, Prof. Knauer has shown that of 33 short Mantras occurring in the *Mantra-Brāhmaṇa* no less than 28 are given *in extenso* in the *Gr̥hyasūtra*, and only 5 in an abridged form, while, if Prof. Oldenberg's theory were right, these 28 Mantras ought not to be included in the *Mantra-Brāhmaṇa*. Prof. Knauer also draws attention to the fact that tradition does not ascribe the *Mantra-Brāhmaṇa* to Gobhila. It would certainly be a very uncommon thing in Indian literature if a work compiled by Gobhila should have no author's or compiler's name assigned to it by tradition, it being far more usual that works are ascribed to a renowned author even if they do not belong to him².

Prof. Oldenberg is inclined to extend his theory about the relation between *Mantra-Brāhmaṇa* and Gobhila-*Gr̥hyasūtra* also to the parallel case of *Mantrapāṭha* and *Āpastambīya Gr̥hyasūtra*. No doubt, the cases are parallel, and the *Sūtras* of *Āpastamba* presuppose the existence of the *Mantrapāṭha*, but there is no reason to assume that the *Mantrapāṭha* presupposes the *Sūtras*³. The Mantras, certainly, presuppose a *Gr̥hya* ritual. But as there were Vedic *Samhitās* and a *Śrauta* ritual before there existed any *Śrautasūtras*, so there may have been (and I believe there were) *Mantra-Samhitās* or prayer books for the domestic rites and a *Gr̥hya* ritual before any *Gr̥hyasūtras* existed⁴.

If there is any difference between *Āpastamba* and Gobhila as regards their relation to their respective prayer books, it is this, that *Āpastamba* is far more dependent on the *Mantrapāṭha* than Gobhila on the *Mantra-Brāhmaṇa*—so much so, that the ritual in *Āpastamba* is hardly intelligible from the *Sūtras* alone without referring to the Mantras. The *Gr̥hyasūtra* not only presupposes the *Mantrapāṭha*, but was framed after it. To begin with, the *Gr̥hyasūtra* constantly refers to the *Mantrapāṭha* by such phrases as उत्तरया 'with the following *Ṛg* verse,' उत्तरिण or उत्तरिण यजुषा 'with the following *Yajus* formula⁵.' But not

¹ H. Oldenberg in *Sacred Books of the East*, vol. xxx, pp. 4-8.

² See F. Knauer, *Vedische Fragen*, in 'Festgruss an Rudolf von Roth' (Stuttgart, 1893), pp. 61-64.

³ *Sacred Books of the East*, vol. xxx, p. 249.

⁴ Thus there existed an *Atharvaveda-Samhitā* and *Atharvan* practices long before the *Kāuśika-sūtra*. See the *Kāuśika-sūtra* of the *Atharva-veda*, ed. by M. Bloomfield, p. xxii.

⁵ It is not right to say that the Mantras are always referred to as *yajus* by *Āpa-*

only that ; we are also told, e.g. (Āp. 4, 2), that the wooers should be sent out 'with the two first verses' (viz. of the Mantrapāṭha), or (Āp. 4, 10) that the bridegroom should recite over his bride 'the two first verses' (viz. of the third Anuvāka). In Āp. 8, 10 we are told that 'the remaining Mantras' (viz. of the eleventh Anuvāka) should be recited at the cohabitation. This is a particularly interesting case. In most of the MSS., Mantras I, 11, 7-11 form a separate section, only in our MS. Wh. (generally the best MS.!) they form part of the eleventh Khaṇḍa. It is by no means improbable that Āpastamba in the Gṛhyasūtra (8, 10) alludes to a difference of opinion with regard to this section, when he says : शेषं समाविशने जपेत् 'let him mutter the rest (अनुवाकशेषं "the rest of the section," says the commentary) at the cohabitation.' Instead of saying, as he generally does, उत्तराभिः 'with the following (R̥g verses),' he may have chosen the phrase शेषं 'the rest,' in order expressly to refute the idea of these Mantras forming a section by themselves. In Āp. 9, 9 it is said that he should worship the sun 'with the following Anuvāka,' i.e. Mantrapāṭha I, 16. The water for the Upanayana rite is to be mixed (according to Āp. 10, 5) 'with the first Yajus of the Anuvāka,' i.e. with Mantrap. II, 1, 1.

Interesting is the manner in which Āp. 11, 1-4 refers to Mantrap. II, 3, 26-32. The Pratika is quoted of II, 3, 26, the short questions and answers II, 3, 27-30 are referred to by the Sūtra पृष्ठं परस्व प्रतिवचनं कुमारस्य 'The questions are for the teacher, the answers for the boy.' Then follow the two Sūtras शेषं परो जपति and प्रत्यगाशिषं चैनं वाचयति. This can only mean, 'The other (i.e. the teacher) mutters the rest (of the Anuvāka). But he should cause him (the pupil) to recite the (Mantra) containing a wish for himself.' I do not think that शेषं can mean anything else but अनुवाकशेषं 'the rest of the Anuvāka', but as the Mantra meant (II, 3, 31) is not the end of the Anuvāka, we have, I believe, to take च in Āp. 11, 4 in the sense of 'but'.² Mantra II,

stamba (Prof. Bloomfield, S. B. E., vol. xlii, p. xliv note). He refers to prose formulas by *yajus*, to *ṛcas*, or verses, by using the feminine of *uttara* (cf. *uttarām* 4, 6, *uttarayā* 4, 7 etc. etc.). The only reason why he says repeatedly *uttareṇa yajushā*, and never *uttarayarcā*, but always *uttarayā*, is that *uttareṇa* (which also means 'to the north,' etc.) would in many cases have been ambiguous, while the meaning of *uttarayā* was always clear.

¹ Sudarśanārya says : अनुवाकशेषैकदेशं 'a portion of the rest of the Anuvāka.'

² About च in the sense of 'but,' see Böhtlingk-Roth, Sanskrit-Wörterbuch, s. v. च 6).

3, 32, 'O Lord of the Paths, may I obtain the other end of the path,' is the Mantra containing 'a wish for himself.' These Mantras are also interesting for another reason. If Prof. Oldenberg were right in assuming that the authors of the Gṛhyasūtras were also the compilers of the Mantra collections, surely Gobhila, as well as Āpastamba, would have included such short questions and answers as **को नामासि, असी नामासि** etc. not in the collection of Mantras, but in their Gṛhyasūtras¹. Yet we find them both in the Mantra-Brāhmaṇa (I, 6, 17) and in our Mantrapāṭha (II, 3, 27-30).

In Āp. II, 18 **स्रुतं च म इत्येतत्** is, no doubt, rightly explained by Haradatta as meaning 'that group of Mantras beginning with **स्रुतं च मे**' (**एतत् = एतन्मन्त्रजातम्**). The MSS. read Mantrapāṭha II, 5, 2-10, and again II, 5, 12-21 without dividing the single Mantras. I have followed the Telugu edition in numbering them. That Mantras 12-21 were not intended to be one Mantra is clear from Āpastamba's usual phrase **उत्तरैः** 'with the following (Mantras).' Sudarśanārya also explains 'with the following *ten* Mantras.'

Quite exceptional is the way in which Āp. 8, 2 refers to Mantrap. I, 9, 8 by the words **सदसस्पतिर्द्वितीयः** 'Sadasaspati is the second (deity to be worshipped).' The Mantra begins **सदसस्पतिमञ्जुतं** etc.

By far the most usual way in which Āpastamba refers to the Mantrapāṭha is by the word **उत्तर** 'the following.' Whenever a number of burnt-oblations are to be offered, Āpastamba simply says: 'Let him offer the *following* burnt-oblations' (*āhuti*), that is to say, the burnt-oblations which are to be offered with the Mantras following in the Mantrapāṭha. As many Mantras there are, so many oblations have to be offered. In order to know the exact number of oblations to be made, it is necessary to know the Mantrapāṭha by heart.

That the Āpastambins are expected to learn first the Mantras by heart before they proceed to the study of the Gṛhyasūtra, follows even from the traditional arrangement of the two Mantrapraśnas *before* the Gṛhyasūtra². But this method of referring to the Mantrapāṭha—to chapter and verse of the 'prayer book'—which we have just pointed

¹ Another set of very short Mantras—formulas consisting of one or two words only—occurs in the Mantrap. II, 10, 11-18.

² See above, p. ix.

out, proves that the author of the Gṛhyasūtra had an actual collection of Mantras, arranged and divided into Anuvākas (corresponding to the Khaṇḍas of our MSS.) exactly in the same manner as we find the Mantrapāṭha in our MSS., constantly *before his mind* when he composed his Sūtras.

Professor Knauer, when speaking of the analogous case of the Mantra-Brāhmaṇa, would go farther. He asserts that Gobhila must have had an actual *written* 'book' of Mantras 'in his hands' when writing his Gṛhyasūtra¹. I do not think that it can be proved that the authors of the Gṛhyasūtras wrote or used written books. Though it is extremely probable that the art of writing was known at the time when the Sūtras were composed², I do not believe that the Sūtras were intended for reading, as the very Sūtra style is intended as a *memoria technica* for texts to be learnt by heart. The Mantras, too, were learnt by heart—as prayers and hymns are learnt to the present day, not only in India—and there was no occasion for writing them down. What is true even to-day, that for the Hindu 'sacred books and all sciences exist only in the mouth of the teacher, compared with which a written text has no authority, and that they can be learnt correctly only from a teacher, not from manuscripts³,' was certainly true in the days of the Sūtrakāras.

There are only very few Mantras which are inserted in the Āpastambīya Gṛhyasūtra and are not found in the Mantrapāṭha⁴. They are—

- (1) The Parishecana Mantras given by Āp. 2, 3 and 8:

अदितेऽनुमन्यस्व and . . . °नुमँस्थाः ।

¹ Knauer, Das Gobhila-grhyasūtra, II, pp. 31-34, and 'Festgruss an Rudolf von Roth,' p. 63.

² See G. Bühler, Indische Palaeographie (Grundriss, I, 11), p. 17.

³ G. Bühler, l.c., p. 4.

⁴ There are, besides, a few Mantras which are merely indicated in the Gṛhyasūtra, and not given *in extenso* in either of the two works. They are the Jaya, Abhyātāna, and Rāshṭrabhṛt formulas (found in Ts. III, 4, 4-7), the Prajāpati verse Ts. I, 8, 14, 2, and the Vyāhṛtis (भू खाहा सुव खाहा सुव खाहा), all referred to by Āp. 2, 7. The Rudra-Mantras (Ts. IV, 5) also, prescribed by Āp. 20, 8, do not occur in the Mantrapāṭha. They evidently formed a separate book, and had to be learnt separately. Haradatta says: अथ रुद्राज्ञपेत् । रुद्रा अन्यत्र व्याख्याताः । from which we may conclude that Haradatta wrote a commentary on the Rudras.

अनुमतेऽनुमन्यस्व and . . . °नुमँस्थाः ।

सरस्वतेऽनुमन्यस्व and . . . °नुमँस्थाः ।

देव सवितः प्रसुव and . . . प्रासावोः ।

The last of these Mantras (in a much longer version) is the first Mantra in the Mantra-Brāhmaṇa, while the other Mantras are given by Gobhila (I, 3, 1-3).

(2) The Mantras for the two Ājyabhāga offerings (Āp. 2, 6):

अग्नये स्वाहा ।

सोमाय स्वाहा ।

(3) The Mantra for the Svishtakṛt offering (Āp. 2, 7):

यदस्य कर्मणोऽत्यरीरिचं यद्वा न्यूनमिहाकरम् ।

अभिष्टत्स्विष्टकृद्विद्वान्त्सर्वं स्विष्टं सुजतं करोतु स्वाहा ॥

(4) The Mantra आपन्मा श्री श्रीर्मागात् ॥ which, according to Āp. 8, 6, is to be recited optionally in lieu of the two Mantras I, 9, 9-10 of the Mantrapāṭha, prescribed by Āp. 8, 5.

(5) The Mantra यदि वारुणसि वरुणात्त्वा निष्क्रीणामि यदि सौम्यसि सोमात्त्वा निष्क्रीणामि ॥ which, according to Āp. 9, 5, is to be recited at the performance of a kind of love charm. Now it is very remarkable that the very similar Mantra यद्यसि सौमी सोमाय त्वा राज्ञे परिक्रीणामि etc., employed at the Pūṃsavana rite, is given *in extenso* by Gobhila II, 6, 7, and does not occur in the Mantra-Brāhmaṇa. This cannot be a mere accident.

One thing is certain. The occurrence of these Mantras in the Āpastambīya Gṛhyasūtra, and their omission in the Mantrapāṭha, are not due to any distinction made between long and short Mantras, as Prof. Oldenberg suggests. Numerous short Mantras occur in the Mantrapāṭha, and the Mantras occurring in the Gṛhyasūtra are by no means all short Mantras. I can see no other reason why Āpastamba should have included these Mantras in his Gṛhyasūtra than the fact that they were missing in the Mantrapāṭha which formed the basis for his treatise. If he himself had been the compiler of the Mantrapāṭha, there is no visible reason why he should have included just these few Mantras in the Gṛhyasūtra.

The agreement between Mantra-Brāhmaṇa and Mantrapāṭha with regard to the omission of the Parishecana Mantras and the Mantra

यदि वारुणसि etc. seems to indicate that different Vedic schools had their prayer books for domestic rites, which were arranged according to some uniform plan. That the Mantrapāṭha is included in the corpus of Sūtras ascribed to Āpastamba¹ may be merely for the sake of convenience, as the two works are so closely connected with one another. But it does not follow that even the tradition of the Āpastambins credited Āpastamba with the authorship or compilership of the Mantrapāṭha. With the exception of the quite modern MS. E., none of the other MSS. mentions the name of Āpastamba in the colophons. Nor did the commentators look upon Āpastamba as the author of the Mantrapāṭha. It has struck Sudarśanārya, the commentator of Āpastamba's Gṛhyasūtra, that the Sūtras Āp. 9, 2 seqq. have nothing to do with the wedding ritual in the middle of which they occur, and he explains this fact by saying that this heterogeneous matter is treated here on account of the order followed by the Mantrapāṭha (मन्त्राम्बान-क्रमेणैव)². This shows that Sudarśanārya did not consider Āpastamba to be the compiler of the Mantrapāṭha³.

But there is also some external evidence showing that the Mantrapāṭha existed as an independent Vedic work, forming a kind of appendix to the literature of the Taittirīyas. For in the Kāṇḍānukrama of the Ātreyaī Śākhā of the Black Yajurveda, after the 41 Kāṇḍas and the

¹ See above, p. ix. That Āpastamba refers to the Anuvāka division of the Mantrapāṭha (see above, p. xxxiii), but not to the division into 2 Praśnas, seems to show that the division of the corpus of Āpastambīya Sūtras into 30 Praśnas, of which the Mantras formed 2 Praśnas, is of a more recent date.

² See my essay, 'Das altindische Hochzeitsrituell,' l. c., p. 95. Similarly the author of the Khādīra-Gṛhyasūtra looked upon the Mantra-Brāhmaṇa as an independent work, not as the work of Gobhila. This is proved by Khād. I, 3, 3 seq., where it says that the Samāvartana or bath at the end of studentship comes first, and then marriage. 'As, however, in the (collection of) Mantras marriage is treated of (first), it is explained (here) before (the bath).' Prof. Oldenberg, S. B. E., vol. xxix, p. 379 seq. I doubt whether Prof. Knauer's interpretation of this passage (Das Gobhilaḡṛhyasūtra, II, p. 39 seq.) is admissible.

³ Commentators are so fond of long discussions as to why a Sūtrakāra said something which he ought not to have said, that they would have certainly tried to 'explain,' after their fashion, why certain Mantras occur in the Gṛhyasūtra instead of being included in the Mantrapāṭha. Their not doing so, shows also that they, at any rate, did not consider Āpastamba the author or compiler of the Mantrapāṭha.

3 Upanishads ascribed to Tittiri and the 8 Kāthakāni have been enumerated, we read :

एकाधिको विधिः काण्डं वैश्वदेवमिति स्थितिः ।

This *Ekāgnikāṇḍa*¹ consists, as the commentary states, of the Parishecana Mantras अदितिऽनुमन्यस्व etc., the 39 Vaiśvadeva Mantras (= TĀ. X, 67 = Mahānārāyaṇa-Upanishad 19, 2, see Āp. Dh. II, 2, 3, 16-II, 2, 4, 8), and finally of the *prāśnadvayam* beginning प्र सु गमन्तेति, i. e. our Mantrapāṭha². We do not know the date of this Kāṇḍānukrama, but it seems to be older than the final arrangement of the Taittirīya-Brāhmaṇa and Taittirīya-Āraṇyaka. For though it agrees with the present arrangement of the Taittirīya-Saṃhitā, there is, as Professor Weber has shown³, some difference in the arrangement of the Taittirīya-Brāhmaṇa and Taittirīya-Āraṇyaka, as compared with the Kāṇḍānukrama.

Haradatta called his commentary the *Ekāgnikāṇḍavyākhyā*⁴, because he included in it also the Parishecana Mantras and the Vaiśvadeva Mantras⁴, occurring at the beginning of the Āpastambīya Gṛhyasūtra, and in the Taittirīya-Āraṇyaka X, 67. The Mantrapāṭha seems, then, to have formed part of an Ekāgnikāṇḍa, 'a chapter (of Mantras for the rites to be performed) with one fire,' before it came to be included in the corpus of Āpastambīya Sūtras.

This proves, I believe, conclusively that Āpastamba is neither the author nor the compiler of the Mantrapāṭha, which must have existed as an independent collection before the Gṛhyasūtra was composed.

It seems to me not impossible that other Gṛhyasūtras, too, may be

¹ See above, p. x.

² See A. Weber, Indische Studien, III, pp. 376, 387, 391; XII, p. 354. In a note to Ind. Stud. III, p. 387, Prof. Weber has already (in 1855) referred to the Bodleian MS. (W.) of the Mantrapāṭha.

³ Indische Studien, III, p. 374.

⁴ The Telugu edition gives the Parishecana and some of the Vaiśvadeva Mantras as a kind of introduction, omitting the Mantras for the Bali offerings. It begins: ॥ अथ वैश्वदेवमन्त्रप्रारंभः ॥ अदितिनुमन्यस्व । अनुमतेनुमन्यस्व । सरस्वतेनुमन्यस्व । देव सवितः प्रसुव ॥ ओं अपये स्वाहा । सोमाय स्वाहा । विश्वेभ्यो देवेभ्यस्वाहा । धुवाय भूमाय स्वाहा । ध्रुवचितये स्वाहा । अच्युतचितये स्वाहा । अपये स्विष्टकृते स्वाहा । अदितेन्वमँस्थाः । अनुमतेन्वमँस्थाः । सरस्वतेन्वमँस्थाः । देव सवितः प्रासावीः ॥ ॥ एका-
मिकांडमाथप्रारंभः ॥ Then follows the beginning of Haradatta's commentary.

based on similar prayer books or Mantra collections. Such modern prayer books as the Rigveda-Mantra-Saṃhitā¹, which contain prayers for domestic rites, may possibly be developed from older books of that kind which were worked up into the Gṛhyasūtras as we have them now. Dr. Bühler has discovered a Mantrabhāṣya, containing a commentary on the Mantras prescribed in the Pāraskara-Gṛhyasūtra², so that there may have been a separate collection of Mantras, which formed the basis of our Pāraskara-Gṛhyasūtra. For practical purposes such an entire separation of Mantras and Sūtras, as it is carried out in the case of the Mantrapāṭha and the Āpastambīya Gṛhyasūtra, and (though less rigorously) in the case of the Mantra-Brāhmaṇa and Gobhila, must have been very inconvenient. That this is so even now-a-days, may be seen from a native edition of the Āpastambīya Gṛhyasūtra in Grantha characters, which gives the Mantras in Ṡratika form³.

But whether they existed originally in separate collections or not, the Mantras ought, I believe, always to be regarded as belonging to an older stratum of Vedic literature than the Sūtras in which they occur. This is not always borne in mind by scholars when investigating the language of the Sūtras⁴.

¹ I possess a lithographed edition, Bombay, 1891 (Śake 1813), beginning with पुष्पाहवाचनमन्त्राः, नान्दीश्राद्धमन्त्राः etc. This is different from the 'Āśvalāyanaśākhokta-Mantra-Saṃhitā' (Bodleian MS. Walker 144, cf. Max Müller, History of Ancient Sanskrit Literature, p. 474), which begins with सौर, पुरुषसूक्त, विष्णुसूक्त etc. Neither the edition, nor the MS., contains the Mantras as found in our Āśvalāyana-Gṛhyasūtra. See also the books quoted above, p. x, note 3.

² Dr. Bühler's Report on Sanskrit MSS. in Gujarat for 1872-3 (see Indian Antiquary, II, 304).

³ Āpastambagṛhyasūtram sapratikam (printed at Tanjore, Jyotirvilāsa Press, 1885). Instead of the Sūtra तानादितो द्वाभ्यामभिमन्त्रयेत् (Āp. 4, 2) this edition, e.g., has: तान् प्र सु रमन्तिति द्वाभ्यामभिमन्त्रयेत्.

⁴ Dr. O. Franke, in his article 'Was ist Sanskrit?' (Bezz. Beiträge, XVII, 54 ff.), says (p. 55) that in Pān. IV, 1, 62 'bhāṣā' is opposed to 'Sanskrit,' not to 'chandas,' for, he says, the example given by the Kāśikā (sakhā sapta-padi bhava) is taken from the Āśvalāyana-Gṛhyasūtra (I, 7, 19). Yet the words are not Āśvalāyana's, but, as the author of the Kāśikā knew well, the words of a Vedic Mantra (also occurring Śāṅkh. I, 14, 6, Kauś. 76, 24, cf. Mantrap. I, 3, 14), and therefore 'chāṇḍasa,' not 'Sanskrit' in Dr. Franke's sense. Sakhā as a feminine occurs also in Śāṅkh. II, 2, 1, again in a Mantra.

RELATION OF THE MANTRAPĀṬHA TO THE TAITTIRĪYA, RIGVEDA,
AND ATHARVAVEDA SAṂHITĀS.

Even if we had not the testimony of the Kāṇḍānukrama, there could not be the least doubt that the Mantrapāṭha belongs to the Taittirīya-Veda.

An analysis of the synoptical list of parallel passages given in Appendix B yields the following facts.

There are 100 Mantras for which parallel passages are found in the Taittirīya-Saṁhitā. Of these, 86 are *identical* with the corresponding Mantras of the Taittirīya-Saṁhitā, while 14 are only *similar* Mantras. Most of the identical Mantras—66 in number—are not given *in extenso* by our MSS., but only indicated by Pratikas. It was evidently taken for granted that every Āpastambin would know these Mantras by heart from his Saṁhitā—the more so, as most of them occur several times in the Taittirīya books. In using these verses or formulas for the ritual, they had all, of course, to be recited in full. They are accordingly given in full in the Āpastambīya-Saṁskāra-Prayoga (MS. P.), and are fully commented on in Haradatta's commentary. For the sake of convenience I have printed these Mantras *in extenso*¹, as it would have been mere pedantry to compel the reader to refer to the Taittirīya-Saṁhitā every time that such a Mantra occurs. It has, however, always been stated in the critical notes when the MSS. give the Pratika only. This very practice of the scribes of our MSS. shows that a thorough familiarity with the Taittirīya-Saṁhitā is presupposed on the part of the worshippers who had to make use of the Mantrapāṭha.

Besides those 100 Mantras occurring in the Taittirīya-Saṁhitā, many of which occur also in the Brāhmaṇa and Āraṇyaka, there are 20 parallel passages which are found in the Taittirīya-Āraṇyaka only, and 18 which are found in the Taittirīya-Brāhmaṇa only. Of these 38 Mantras, 31 are identical, and only 7 are variants of the corresponding Taittirīya Mantras.

If we turn to the Rigveda-Saṁhitā we find parallel passages for 140

¹ The editor of T. is not consistent in this respect. Sometimes he gives the Mantras in full, sometimes their Pratikas only, and occasionally he even gives first the Pratika, with इतिषा etc. after it, and then the Mantras *in extenso*.

Mantras (86 in *Praśna* I¹ and 54 in *Praśna* II), many of which occur also in the *Taittirīya* books. But only 45 out of these 140 Mantras are identical with the corresponding verses of the *Rigveda*, while all the other Mantras contain either slight various readings, or are entirely different versions of the *Rigveda* verses. If we take into account the Mantras which occur in the *Rigveda-Saṃhitā* only, and not in the *Taittirīya* books, there are 84 parallel passages (68 in *Praśna* I and 16 in *Praśna* II), of which only 24 are identical with the corresponding verses of the *Rigveda*.

Still more remarkable is the result of an analysis of the parallel passages occurring in the *Atharvaveda-Saṃhitā*. Of 120 Mantras occurring in this *Saṃhitā*, only 9 are identical with the corresponding *Atharvaveda* verses, while all the rest are either different versions, or contain at least one or two various readings. Excluding the Mantras found also in the *Rigveda-Saṃhitā*, and in the *Taittirīya* books, there are 41 Mantras found in the *Atharvaveda-Saṃhitā* only, out of which only 2 are identical verses.

The following table will show clearly how much closer the relation of the *Mantrapāṭha* to the *Taittirīya* books is, than its relation to the other Vedic *Saṃhitās* ² :—

Of 138 Mantras found in	Ts. TBr. TĀ.	117 are identical, 21 have variants
„ 140 „ „	Rv.	45 „ „ 95 „ „
„ 84 „ „	{ Rv. and not in Ts. TBr. TĀ. }	24 „ „ 60 „ „
„ 120 „ „	Av.	9 „ „ 111 „ „
„ 41 „ „	{ Av. and not in Rv. Ts. TBr. TĀ. }	2 „ „ 39 „ „

If any further proof were wanted to show that the *Mantrapāṭha* belongs to the Black *Yajurveda*, we have only to refer to those Mantras which occur in the *Rigveda* or *Atharvaveda* with variants, while the *Taittirīyas* have the same readings as our *Mantrapāṭha*. Thus *Mp. I*,

¹ The large number of *Rigveda* Mantras in the first *Praśna* is due to the fact that this *Praśna* contains the Mantras for the wedding ritual, collected in the *Sūryā* hymn *Rv. X*, 85.

² It is hardly necessary to add anything about other *Saṃhitās* but those mentioned, as there is nothing to suggest any closer connection of the *Mantrapāṭha* with either the *Vs.*, or the *Maitr. S.*, or the *Sāmaveda-Saṃhitā*.

7, 1 has the same readings as TĀ. IV, 20, 1 seq., while Rv. VIII, 1, 12 agrees with Av. XIV, 2, 47. Mp. I, 14 corresponds to Rv. I, 14; the various readings occurring in vv. 3, 5, and 7 are also found in TBr. II, 5, 5, 1; 8, 8, 9. Mp. II, 12, 6-10 agrees with TBr. II, 5, 6, 1-3, both differing from the corresponding hymn of Av. II, 10. Mp. II, 15, 2 shares with TĀ. X, 1, 10 the reading सप्रथाः, while Rv. I, 22, 15 reads सप्रथः¹.

The total number of Mantras in the Mantrapāṭha (excluding repetitions) is 590; for 264 of these Mantras I have been able to find parallel passages in the Saṃhitās of the Rigveda or Atharvaveda, and in the Taittiriya books. Of the remaining 326 Mantras many will be found in the other Gṛhyasūtras and in the Mantra-Brāhmaṇa of the Sāmaveda. A comparison of these Mantras would show that the Mantras of the Mantrapāṭha have much more in common with those of the Baudhāyana, Bhāradvāja, and Hiraṇyakeśin Gṛhyasūtras—that is to say, with the Gṛhyasūtras of the Black Yajurveda—than with any of the other Gṛhyasūtras.

Baudhāyana, Bhāradvāja, and Hiraṇyakeśin have frequently the same Mantras (with the same various readings where they differ from the Saṃhitās) as the Mantrapāṭha, though they do not prescribe them for the same occasions. Thus Baudh. I, 10 agrees with Mp. I, 1, 6 in reading जीवाम् for जीवम् of Rv. X, 40, 10, although Āpastamba prescribes the Mantra for the moment when the bride begins to cry at the preparatory marriage rites, while Baudhāyana includes it among the prayers to be recited at the cohabitation². Instead of नीललोहितं भवति of Rv. X, 85, 28, the Mp. I, 6, 8 reads नीललोहिते भवतः. The same reading occurs in Baudh. I, 8. Āpastamba prescribes it for the wedding ceremony, which I believe to be identical with the European custom of barricading the bridal procession³, while according to Baudhāyana it is to be recited when the bride looks at the setting sun. It has been shown⁴ that in some cases ungrammatical readings of the Mantrapāṭha occur also in the

¹ Vs. XXXV, 21 (=XXXVI, 13) also has सप्रथाः. See besides, p. xxiii, on II, 3, 2.

² See 'Das altindische Hochzeitsrituell,' pp. 12, 42 seq.

³ See 'Das altindische Hochzeitsrituell,' pp. 12, 67 seq., and my paper 'On a Comparative Study of Indo-European Customs' (Transactions of the International Folk-Lore Congress, London, 1891), p. 268 seq.

⁴ See above, pp. xvii, xxiii seq., xxvii, on I, 8, 2; II, 2, 11; II, 7, 25; and I, 3, 14.

Gr̥hyasūtras of Baudhāyana, Bhāradvāja, and Hiranyakeśin. If we had critical editions of Baudh. and Bhār., many more cases of this kind would certainly come to light. They prove that these Mantras are derived from one source common to the schools of the Black Yajurveda.

As is only to be expected, the Gr̥hyasūtra of the White Yajurveda, the Pāraskara-Gr̥hyasūtra, has more Mantras in common with the Mantrapāṭha than the Mantra-Brāhmaṇa and the Gr̥hyasūtras of the Rigveda schools. The parallel passages from the Gr̥hyasūtras¹ quoted in the critical notes will give some idea of the relation of the Mantrapāṭha to the Mantras of the other Gr̥hyasūtras. A full analysis of the Mantras occurring in the Gr̥hyasūtras has been promised by Prof. E. W. Fay, who also intends to publish a complete Index of Mantras covering all the Gr̥hyasūtras². This will, no doubt, prove extremely useful for the study of Vedic Mantras, and it is only to be hoped that it may include the Gr̥hyasūtras of Baudhāyana and Bhāradvāja, for which the MS. material unfortunately seems as yet to be insufficient. Of still greater importance will be such a Vedic Concordance on a large scale as announced by another American scholar, Prof. Bloomfield³. Only such a Concordance of the *Pādas* of Vedic Mantras will enable us to get a clearer insight into the origin of the Mantrapāṭha than it is at present possible to arrive at. With the help of such a Concordance we should, no doubt, also be able to find many more parallel passages than I have been able to point out. But there will always remain a considerable number of Mantras which were not derived from any Vedic Saṃhitā. Such Mantras as those of II, 13, used at the ceremonies connected with the birth of a child, or the exorcisms against the demons harassing little children, found in II, 16, belong to ancient popular tradition, and are probably older than the hymns of the Vedic bards.

¹ In the first *Pras̥na* I have only given a few parallel passages, as they have been given more completely in the 'Erläuterungen' to my essay 'Das altindische Hochzeitsrituell,' p. 27 seqq., where I have also quoted the wedding Mantras from the Baudhāyana and Bhāradvāja Gr̥hyasūtras. Editions of these two works are still among the *desiderata*. I regret that it was too late to make any use of Prof. Knauer's excellent edition of the Mānava-Gr̥hyasūtra, which has just been published.

² See John Hopkins University Circulars, Baltimore, May, 1890, vol. ix, no. 81, p. 74.

³ See American Oriental Society's Proceedings, April, 1892.

Prof. Oldenberg¹, indeed, believes 'that, during the latter part of the Rigveda period, ceremonies such as marriage and burial began to be decked out with poetry as had long been the case with the Soma offering.' And from metrical usage he concludes² 'that the development of the Gṛhya rites in the form in which they are described to us in the Sūtras, that especially their being accompanied with verses, which were to be recited at their performance, is later than the time of the oldest Vedic poetry, and coincides rather with the transition period in the development of the Anushtubh metre, a period which lies between the old Vedic and the later Buddhistic and epic form.'

I confess I am not convinced by Prof. Oldenberg's argumentation of the comparatively late origin of the Gṛhya Mantras. It seems to me highly improbable that marriage rites and burial ceremonies should have been performed without any prayers, until they began to be 'decked out with poetry' after the analogy of the Soma sacrifice. In fact, many of the Gṛhya 'rites' consist merely in invocations addressed to popular deities, or in the recitation of magic formulas, while others are no 'rites' at all unless they are accompanied by prayers or formulas. And it has not yet been proved that the elaborate Soma sacrifice can claim a higher antiquity than the simple Gṛhya offerings³. I am rather inclined to think that the artificial poetry of the Brāhmans, as represented by the hymns of the Rigveda, and the *popular* poetry connected with Atharvan practices and Gṛhya rites, as represented by the Atharvaveda-Saṃhitā, and the Gṛhya Mantras, are two parallel streams running in different channels, approaching each other at times, and diverging widely at other times. The peculiarities of the Anushtubh pointed out by Prof. Oldenberg may just as well be due to the fact that these Mantras were popular poetry, and as such followed different rules of metrics from those followed by the authors of the Vedic hymns. Besides, a glance at our Mantrapāṭha will show that metrical laws are disregarded in these Gṛhya Mantras quite as much as the rules of grammar. See e.g. I, 1, 9, where the metre is as corrupt as the text of the Mantra. Or, take the Mantras of II, 16, which offer no less difficulties to scanning than to

¹ S. B. E., vol. xxx, p. x.

² S. B. E., vol. xxx, p. xiv.

³ See the very interesting and suggestive remarks made by Prof. Knauer in the 'Festgruss an Rudolf von Roth,' p. 64 seqq.

interpretation. Compare also such Mantras as I, 1, 3; 3, 6; 4, 11; 5, 7; II, 5, 22; 7, 24-26, etc., where we have either too many or too few syllables, or Mantras where we have a kind of mixed prose and verse, as in I, 3, 14; 13, 7-8; II, 3, 3-12; 5, 2-9; 13, 12, etc. I doubt whether, with such a state of things, it would be safe to draw any conclusions as to chronology from the metrical usage of the Gṛhya Mantras¹.

DATE OF THE MANTRAPĀṬHA.

Needless to say that it is absolutely impossible to arrive at any safe conclusion as to the exact, or even approximate date of the Mantrapāṭha. It presupposes the Saṃhitās of the Rīgveda, Yajurveda, and Atharvaveda, and refers to the three Vedas in II, 19, 14-16, and to the four Vedas in II, 21, 2-5. It is older than the Kāṇḍānukrama of the Ātreya school, but we know nothing about the date of this work. If I have succeeded in proving that the Āpastambīya Gṛhyasūtra is based on the Mantrapāṭha, and that for the author of the Gṛhyasūtra the Mantrapāṭha was a sacred text with which he did not dare to tamper, but which was to him a given fact, we shall have to assume, as it must have taken some time for this sacred character to develop, that the Mantrapāṭha preceded the Gṛhyasūtra by something like a century. As Dr. Bühler has shown that, on linguistic grounds, Āpastamba cannot be placed later than the third century B.C.², we may conclude that the Mantrapāṭha cannot be much later than the fourth century B.C., though it may be much older.

If Haradatta were right in explaining ऋषिबोधः II, 16, 14 as meaning 'The Ṛshi of the Bodhāyana Gotra' (यस्य गोत्रं बोधायनस्त बोध ऋषिः), it might prove the anteriority of the Sūtrakāra Bodhāyana or Baudhāyana to the Mantrapāṭha. But this interpretation is more than doubtful.

There is one other Mantra which may possibly help us some day to arrive at a more certain date of the Mantrapāṭha. This is the Gāthā to be sung by two lute players at the Simantonnayana among the Sālvās.

¹ On the similar state of things in the hymns of the Atharvaveda, see Prof. Bloomfield, S. B. E., vol. xlii, p. 296: 'Atharvan metres are so generally capable of improvement, that we are in danger of singing our own, rather than Atharvan hymns, when we apply ourselves to the task of improving them.' See also *ibid.*, p. 584 seq.

² S. B. E., vol. ii, p. xlv.

Other Gr̥hyasūtras (Hir. II, 1, 3; Āśv. I, 14, 7; Pār. I, 15, 8) quote a Gāthā, similar to Mp. II, 11, 13, in which king *Soma* is praised, and the name of the river near which the worshipper dwells, is to be mentioned¹. Āpastamba² alone says that the first Gāthā (Mp. II, 11, 12) is to be sung among the people of the *Sālvas*, while the second one (II, 11, 13) is to be used for Brāhmaṇas generally. The Gāthā is a fragment of some Akhyāna, and can only be translated quite tentatively: ‘“*Yaugandhari* only is our king,” thus spake the *Sālva* (women?), sitting on thy banks, O *Yamunā*, turning round the wheel(?)’ It is simply impossible to know the exact meaning of this verse, which must originally have formed part of a longer ballad, of which only this one verse has come down to us. Yet thus much is certain that Yaugandhari is the name of a king of the *Sālvas*, a tribe that must have been living somewhere near the *Yamunā*. And it seems obvious, too, that the author or compiler of the Mantrapāṭha must have had some connection with this or some other king of the *Sālvas*.

Now, the *Sālvas* or *Śālvas* are frequently mentioned in Sanskrit literature. They were divided into several tribes, one of which were the *Yugandharas*³, as we see from the *Kārikā* quoted by the *Kāśikā* on Pāṇ. IV, 1, 173:

उदुम्बरास्तिलखला मद्रकारा युगन्धराः ।

मुलिङ्गाः शरदण्डाश्च सास्त्रावयवसञ्चिताः ॥

Śālvas and *Yugandharas* are mentioned together in the *Mahābhārata* IV, 1, 12 among the ‘lovely countries around the Kurus,’ and in the *Mahābh.* VIII, 44 (45), 14 the *Śālvas* are mentioned immediately after the *Kauravas* and *Pāñcālās* along with other nations who follow the ‘eternal law’ of the Brāhmanic religion. According to H. H. Wilson⁴, the *Śālvas* ‘seem to have occupied part of Rājasthan, a *Śālva Rāja* being elsewhere described as engaging in hostilities with the people

¹ Cf. Prof. Oldenberg, *Zeitschrift der D. M. G.*, vol. 39, p. 88. As to *Soma* as the king of Brāhmaṇas, see Ts. I, 8, 10, 2: एषो वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां राजा. Cf. Śat. Br. V, 3, 3, 12.

² Gr̥hyasūtra 14, 4-6.

³ According to the *Kāśikā* on Pāṇ. III, 2, 46, *Yugandhara* is the name of a mountain.

⁴ *Vishṇu-Purāṇa* (London, 1840), p. 177.

of Dvarakā in Guzerat.' Ch. Lassen¹ identifies the Sālvas with the *Salabastree* of Pliny, and places them between the Indus and the Arāvali in Lower Rājasthan. According to our Mantra we should have to place either the Sālvas, or at least the Yugandharas as forming one division of the Sālvas, somewhere near the Yamunā. As the school of the Āpastambins undoubtedly belongs to the South of India², we ought to expect the Mantrapāṭha, too, to have arisen in the South. Could there be any possible connection between the Sālvas of the Yamunā, and the 'Sālvas' or 'Sāluvas' met with in South-Indian inscriptions of modern times³?

At any rate, this seems to be the only passage in the Mantrapāṭha which may be said to contain a historical allusion. It is to be hoped that future researches and future discoveries of our excellent Indian epigraphists may enable us to use this allusion for chronological purposes.

ORTHOGRAPHICAL NOTES.

There can be no doubt, that if we want to know how the Āpastambins actually recited their prayers, we have to take into account the phonetic peculiarities of the Grantha MSS., which—for reasons stated above (p. xv)—give the most authentic text of the Mantrapāṭha. Now, the Grantha MSS. are perfectly consistent with regard to the Sandhi of sibilants.

¹ Indische Alterthumskunde, p. 613 seq. (vol. i², p. 760 seq.).

² See above, p. xv.

³ Sāluvaganda II, A. D. 1428, and Sāluva Narsinha, A. D. 1477, are given in a genealogical list of Vijayanāgara kings, by H. H. Wilson, in the Asiatic Researches, XX, p. 7. Sāluva Nṛsiṃha occurs in a Grant of Raṅga II, dated in 1644-5 A. D., and Dr. Hultzsch thinks that this king, 'who was the protégé of Rāma's great-grandfather Bukka according to the Karnāṭa grants, may have been Sadāśiva's grandfather Nṛsiṃha or Narasa of Vijayanāgara' (Indian Antiquary, XIII, p. 155). See also R. Sewell, Sketch of the Dynasties of Southern India (Madras, 1883), pp. 44 seq., 109, and L. Rice, Epigraphia Carnataca, Mysore, I (Bangalore, 1894), p. 215, Introd., p. 24 seq. Dr. Lüders informs me that Sālva-Timma is a name of a chief minister of king Kṛṣṇa Rāya of Vijayanāgara in an inscription from Koṇḍaviḍu, dated Śaka-Saṃvat, 1442. Dr. E. Hultzsch (South-Indian Inscriptions, I, 1890, p. 179) gives for Sāluva, as occurring in Tamil inscriptions of these kings, the meaning, '*the hawk, a bird*.' See, however, V. Visvanatha Pillai, A Dictionary, Tamil and English (Madras, 1888), s. v. சாலுவர், 'tributary kings from Salva, regarded by the people in Southern India as intruders.'

They never write a Visarga before a sibilant, but always the corresponding sibilant, and they drop the Visarga (or rather the final sibilant) before an initial sibilant with *any* following consonant. That is to say, they follow the practice recommended by the Vyāsa-Śikshā¹, and probably known already to the author of the Taittirīya-Prāṭisākhya. For the teaching of the latter (IX, 1), that 'Visarga, when followed by a spirant which has a surd letter after it, is dropped, according to Kāṇḍamāyana,' seems to imply, as the commentator explains it, that according to others the Visarga is dropped not only in this case, but also before a spirant that is followed by a sonant letter². Devanāgarī copyists seem to have been puzzled sometimes in consequence of this way of making Sandhi. Thus, they separated प्रस्वस्वः (I, 9, 3) into प्रस्वस्वः instead of प्रस्वः स्वः, and were doubtful as to विष्णो before श्रेष्ठेन I, 12, 7, or as to प्राण before स्वं II, 4, 14.

As I wished to edit the text as I believe it to have been recited by the Āpastambins, I had to follow the Grantha MSS. with regard to this Sandhi of sibilants³.

I ought also to have written the nasals in accordance with the Grantha MSS.—that is, the corresponding nasal instead of Anusvāra—and to have omitted the Avagraha. But if I had done so, it would have made the separation of words almost illusory, and would have been mere pedantry. Every Sanskrit scholar knows that the Anusvāra is used as a mere graphic sign, expressive of the nasal required by the following consonant, that, e.g. शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे is meant to be read शन्नो भव द्विपदे शच्चतुष्पदे, as the Grantha MSS. actually write. I have also followed the European practice with regard to the Avagraha, as I consider it, with Dr. von Böhtlingk⁴, as useful for practical purposes. If we were to follow the MSS. in all respects, we should have to do away with

¹ See H. Lüders, Die Vyāsa-Śikshā (Kiel, 1895), p. 57.

² See W. D. Whitney, The Taittirīya-Prāṭisākhya (Journal of the American Oriental Society, vol. ix), p. 205. Cf. J. Wackernagel, Altindische Grammatik, § 287.

³ Dr. Oertel, in his edition of the Jaiminiya-Upanishad-Brahmana (Journal of the American Oriental Society, vol. xvi, 1, 1894), has also followed his MSS. with regard to the Sandhi of sibilants (he prints *dakṣhiṇatas sa*, etc.), but he leaves a final sibilant before an initial sibilant with a following sonant letter (e.g. *śatasyāt*, etc.). The same rule is followed in the Telugu edition of our Mantrapāṭha.

⁴ Zeitschrift der D. M. G., vol. 43, p. 602.

the separation of words altogether. If we write Visarga instead of स्, ष्, or ष्, we give an entirely wrong impression of the actual recitation of the text. But I see no reason why we should not avail ourselves of such orthographical expedients as the Anusvāra and the Avagraha, which do not affect the oral recitation.

I also adopted the usual practice of placing the figures १ and ३ after short and long Svarita vowels, when followed by an Udātta syllable, although the MSS. never use these figures. They write, e. g. लृत्त्वं ताम् I, 1, 3, ंदृत्त्वं वि० I, 4, 9, नद्वौ यानि I, 7, 9, मनुष्यां वपन्ति I, 11, 6 etc.

SUPPLEMENTARY NOTE TO PAGE XIII.

I see from the 'Catalogue of the Library of the India Office, Vol. II.—Part I. Sanskrit Books,' which has just been published, that there is also an edition of the 'Mantrapraśna' in Grantha characters, printed at Madras, 1882. Unfortunately the book is not accessible at present.

LIST OF ABBREVIATIONS.

- Āp. = Āpastambīya Gṛhyasūtra (ed. M. Winternitz).
Āp. Dh. = Āpastambīya Dharmasūtra (ed. G. Bühler).
Āp. Śraut. = Āpastambīya Śrautasūtra (ed. R. Garbe).
Āśv. = Āśvalāyana-Gṛhyasūtra (ed. A. F. Stenzler).
Av. = Atharvaveda-Saṃhitā.
B. = Dr. Bühler's Vienna MS. I, 299 (Devanāgarī, with accents).
Baudh. = Baudhāyana-Gṛhyasūtra (quoted from Dr. Bühler's MS.).
Bhār. = Bhāradvāja-Gṛhyasūtra (quoted from Dr. Bühler's MS.).
Bṛh. Up. = Bṛhadāraṇyaka-Upanishad.
Bu. = Burnell's India Office MS., No. 50 (Grantha).
E. = Elphinstone College MS., No. 17 (Devanāgarī, with accents).
H. = Haradatta's commentary on the Mantrapāṭha.
Hbd. = Dr. Bühler's Devanāgarī MS. of Haradatta (Vienna MS. 2961).
Hbg. = Dr. Bühler's Grantha MS. of Haradatta (Vienna MS. 312).
HHg. = Dr. Hultzsch's Grantha MS. of Haradatta.
Hir. = Hiraṇyakeśi-Gṛhyasūtra (ed. J. Kirste).
Hw. = R. A. S. MS. Whish, No. 26, of Haradatta (Grantha).
Kauś. = Kauśikasūtra (ed. M. Bloomfield).
Maitr. S. = Maitrāyaṇī Saṃhitā (ed. L. v. Schroeder).
MBr. = Mantra-Bṛāhmaṇa of the Sāmaveda (ed. by Satyavrata Sāmaśrami, in vol. 1. of the Ushā).
MSS. = Manuscripta omnia (includes T., unless the contrary be stated).
P. = Bodleian MS. Sansk. d. 1 of the Āpastambīya-Saṃskāra-P'rayoga.
Pār. = Pāraskara-Gṛhyasūtra (ed. A. F. Stenzler).
Rv. = Rigveda-Saṃhitā.
Rv.-Ms. = Ṛgveda-Mantrasaṃhitā (lithographed, Bombay, 1891, Sake 1813).
Śāṅkh. = Śāṅkhāyana-Gṛhyasūtra (ed. H. Oldenberg, Indische Studien, vol. xv).
Śat. Br. = Śatapatha-Bṛāhmaṇa.
T. = Telugu edition of the Mantrapāṭha.
TĀ. = Taittirīya-Āraṇyaka.
TBr. = Taittirīya-Bṛāhmaṇa.
Ts. = Taittirīya-Saṃhitā.
Vs. = Vājasaneyi-Saṃhitā.
W. = Bodleian MS. Wilson 468 (Devanāgarī, with accents).
Wh. = R. A. S. MS. Whish, No. 25 (Grantha).

TEXT OF THE MANTRAPĀṬHA,

WITH

CRITICAL NOTES.

॥ अथ मन्त्रपाठः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ओँ ॥

प्र सु गमन्ता धियसानस्य सक्षणि वरेभिर्वराँ अभि षु प्र सीदत ।
अस्माकमिन्द्र उभयं जुजोषति यत्सौम्यस्यान्धसो बुबोधति ॥ १ ॥
अनृक्षरा चृजवस्सन्तु पन्था येभिस्सखायो यन्ति नो वरेयम् ।
समर्यमा सं भगो नो निनीयात्सं जास्पत्यं सुयममस्तु देवाः ॥ २ ॥
अभ्रातृघ्नीं वरुणापतिघ्नीं बृहस्पते ।
इन्द्रापुत्रघ्नीं लक्ष्म्यं तामस्यै सवितस्सुव ॥ ३ ॥
अघोरचक्षुरपतिघ्नेधि शिवा पतिभ्यस्सुमनास्सुवर्चाः ।
जीवसूदेवकामा स्योना शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ ४ ॥

I, 1, 1a प्र सु गमन्ता धियसानस्य W. E.—षु प्र सीदत W. षु प्र सीदतः E. षु प्र सीदता Bu. षु प्रसीदतः Rv. X, 32, 1. 1b जिजोषति B.—यत्सौ° MSS. यत्सौ° P. Rv. l. c. 2b जास्पत्यं E.—Rv. X, 85, 23. 3a अभ्रातृघ्नीं W. E. 3b उपचाघ्नीं B.—सुवा Bu. सुवः E. See Av. XIV, 1, 62. 4a पतिघ्नेधि W. Bu. B pr. m.—पतिभ्यः B. Bu. Wh. H. T. पशुभ्यः W. E. P. Rv. X, 85, 44. 4b जीवसू° MSS. H. जीवसू° Rv. l. c.

इदमहं या त्वयि पतिघ्नलक्ष्मिस्तां निर्दिशामि ॥५॥
 जीवाँ रुदन्ति वि मयन्ते अध्वरे दीर्घामनु प्रसितिं दीधियुर्नरः ।
 वामं पितृभ्यो य इदं समेरिरे मयः पतिभ्यो जनयः परिष्वजे ॥६॥
 व्युस्तक्रूरमुदचन्वाप आस्यै ब्राह्मणा स्रपनं हरन्तु ।
 अवीरघ्नीरुदचन्वापः ॥७॥

अय्यणो अग्निं परि यन्तु क्षिप्रं प्रतीक्षन्ताँ अश्रुवो देवराश्च ॥८॥
 खेऽनंसः खे रथः खे युगस्य शचीपते ।
 अपालामिन्द्र चिः पूत्र्व्यकरत्सूर्यवर्चसम् ॥९॥
 शं ते हिरण्यं समु शन्वापशं ते मेथी भवतु शं युगस्य तृचं ।

5 पतिघ्नलक्ष्मिस्तां नि° Wh. H. T. पतिघ्नलक्ष्मिस्तां नि° W. P. पतिघ्नलक्ष्मिस्तां नि° E. पतिघ्नि (घ्न sec. m.) यलक्ष्मिस्तां नि° B. पतिघ्नलक्ष्मिस्तां नि° Bu.
 6a जीवं Rv. X, 40, 10. 6b परिष्वजे B. 7 and 8 See Av. XIV, 1, 39. 8 अय्य-
 ण्यो E.—चन्ताँ अश्रुवो Bu. Wh. Hw. HHg. (lacuna in Hbd. HHg.) चन्ताँ अश्रुवो
 W. E. P. चन्ताँ अश्रुवो B. चन्ताँ अश्रुवो T. 9a खेनंसः खे रथः B. खेनंसः खे
 रथः W. E. खेनंसः खे रथः Bu. Wh. H. P. T. खे रथस्य खेऽनंसः Rv. VIII, 91, 7.—
 युगस्य W. E.—शचीपते MSS. शतक्रतो Rv. l.c. 9b मिन्द्रस्यः W. In Bu. it looks
 like 'मिन्द्रस्यः', but the leaf is damaged just where the Akshara occurs, and it may have
 been 'मिन्द्र चिः.—पूत्र्व्यकरत् B. पूत्र्व्यकरत् Wh. P. T. पूत्र्व्यकरत् Bu. See Introd.,
 p. xvi. 10a समु शन्वापः B. E. समु शन्वापः Wh. H. P. समु सन्वापः Bu. समु
 संवापः W. T. Av. XIV, 1, 40. See Introd., p. xvi.—मेथी B. W. E. Hbd. HHg. P.
 मेथी Wh. Hw. T. In Bu. the two letters ध् and थ् are not kept distinct in writing, so
 that we may read either मेधी or मेथी in this MS. See I, 9, 6.—शयुगस्य तुल्य Wh.

As to the MSS. of the text, the Grantha MSS. had to be considered as of higher authority than the Devanāgarī MSS., for the orthographical peculiarities of the latter leave no doubt that they go back to Grantha MSS. Besides, there is every reason to assume that the Southern MSS. represent more accurately a text belonging to the school of the Āpastambins. For, as Dr. Bühler has shown¹, both Brahmanical tradition, and the information to be derived from inscriptions, as well as the actual state of things in modern India, prove that the Āpastambins belong to Southern India. The Vaitirīya literature, generally, must have flourished in the Dekhan at a very early period², and for the best Vaitirīya MSS. we have always to turn to the South, where, indeed, most of these MSS. are found.

The Grantha MS. VII. is, as a rule, more correct than Bu., the other Grantha MS., which stands nearer to B. VII. B. than VII. The MSS. E. and W. stand much nearer to each other than they stand to B.

The Telugu edition (P.) has only been collated after the text was already in type. Its value is that of a good MS., and it agrees on the whole with the text commented on by Haradatta. I have quoted it in the critical notes in all important cases. Its importance, like that of P., lies in the fact that it also confirms the authenticity of all those strange and ungrammatical readings which an editor, at first sight, feels inclined to remove by conjectural emendations, and which, nevertheless, have to be retained, as they are confirmed by Haradatta's commentary, and by the best MSS.

GRAMMATICAL IRREGULARITIES.

There are numerous cases in these Mantras where every editor would be tempted to have recourse to conjectural emendations. But on closer examination he will remember that he has to edit, and not to correct his text, and that even a grammatically impossible reading has to be retained, if it is warranted by the best authority.

readings found in any one or some of our MSS. of Haradatta. A reading found in Hw., Hbg., Hbc., or Hfg. has no more, or even less, weight than that of a single text MS., as the copyists of the commentary are not so careful as those of the text.

¹ See S. B. E., vol. II (2nd ed.), pp. xxxiii-xxxvii.

² See some excellent remarks by Dr. H. Lüders, *Die Vyāsa-Śikṣā* (Kie., 1895), p. 51.

आशासाना सौमनसं प्रजाँ सौभाग्यं तनूम् ।
 अग्नेरनुव्रता भूत्वा सं नद्ये सुकृताय कम् ॥ ७ ॥
 पूषा त्वेतो नयतु हस्तगृह्याश्विनौ त्वा प्र वहताँ रथेन ।
 गृहान्गच्छ गृहपत्नी यथासौ वशिनी त्वं विदथमा वंदासि ॥ ८ ॥

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वो विविदु उत्तरः ।
 तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः ॥ १ ॥
 सोमो ददन्नन्धर्वाय गन्धर्वो ददद्मये ।
 रयिं च पुत्राँश्चादादग्निर्मह्यमथो इमाम् ॥ २ ॥
 गृभ्णामि ते सुप्रजास्त्वाय हस्तं मया पत्या जरदष्टिर्यथासः ।
 भगो अर्यमा संविता पुरन्धिर्मह्यं त्वादुर्गाहंपत्याय देवाः ॥ ३ ॥
 ते ह पूर्वे जनासो यत्र पूर्ववहो हिताः ।
 मूर्धन्वान्यत्र सौभ्रवः पूर्वी देवेभ्य आतपत् ॥ ४ ॥

7 Wh. only gives this Mantra in full. All the other MSS. have only आशा-
 सानेत्येषा ॥ I have supplied the accents from Ts. I, 1, 10, 1. See also TBr. III,
 3, 3, 2; Āp. Śraut. II, 5, 2; Av. XIV, 1, 42. 8a नयतु W. E.—अश्विनौ MSS.
 अश्विनौ Rv. X, 85, 26.—रथेना Bu. 8b द्वितीयः खण्डः ॥ Wh. ॥ २ ॥ Bu. ॥ हिर-
 ण्यवर्णाः पञ्चदश ॥ २ ॥ E. हिरण्यवर्णाः पञ्चदश ॥ १५ ॥ २ ॥ W. ॥ २ ॥ हिरण्यवर्णाः
 पञ्चदश ॥ B. I, 3, 1 and 2 Rv. X, 85, 40; 41. 3a सुप्रजास्त्वाया Bu. सौभ्रवः
 Rv. X, 85, 36.—जरदष्टि° W. 4b सौभ्रवः B.—आतपतु T.

सरस्वति॒ प्रेदम॑व॒ सुभगे॒ वाजिनी॑वति ।

तां त्वा॒ विश्व॑स्य भूतस्य॒ प्र गा॑यामस्यग्रतः ॥ ५ ॥

य एति॑ प्र॒दिश॑स्सर्वा॒ दिशोऽनु॑ पर्वमानः ।

हिरण्य॑हस्त॒ ऐर॒म्मस॑ त्वा॒ मन्म॑नसं कृणोतु ॥ ६ ॥

एक॑मिषे विष्णुस्त्वान्वे॒तु ॥ ७ ॥ द्वे ऊ॒र्जे विष्णु॑स्त्वान्वे॒तु ॥ ८ ॥

त्रीणि॑ व्र॒ताय॑ विष्णुस्त्वान्वे॒तु ॥ ९ ॥ च॒त्वारि॑ मा॒र्योभवा॑य॒ विष्णु॑-

स्त्वान्वे॒तु ॥ १० ॥ प॒ञ्च प॒शुभ्यो॑ विष्णुस्त्वान्वे॒तु ॥ ११ ॥ षड्र॑तुभ्यो॒

विष्णु॑स्त्वान्वे॒तु ॥ १२ ॥ स॒प्त स॒प्तभ्यो॒ ह्योत्रा॑भ्यो॒ विष्णु॑स्त्वान्वे॒तु ॥ १३ ॥

सखा॑ स॒प्तप॑दा भव॒ सखा॑यौ स॒प्तप॑दा बभूव । स॒ख्यं ते॒ गमे॑यं
स॒ख्यात्ते॒ मा यौषं॑ स॒ख्यान्मे॒ मा यौष्टाः॑ । सम॑याव॒ सं क॑ल्पावहै
संप्रि॑यौ रोचि॒ष्णु सु॑मन॒स्यमा॑नौ । इष॑मूर्जै॒मभि॑ संव॒सानौ॑ । सं
नौ म॒नोसि॑ सं व्र॒ता समु॑ चि॒त्तान्या॑ करम् । सा त्वम॑स्यमू॒हममू॑-
हम॑स्मि॒ सा त्वं द्यौर॑हं पृथि॒वी त्वं रे॒तोऽहं॑ रे॒तोभू॑त्वं मनोऽहम॑स्मि॒

5b ०खं प्रगाथा० W. E. 7 ०न्वे॒तु W. E. B. 8-12 Wh., P., and T. have विष्णु-
स्त्वान्वे॒तु at the end of each Mantra. The other MSS. read त्रीणि॑ व्र॒ताय॑ च॒त्वारि॑
मा॒र्योभवा॑य॒ प॒ञ्च प॒शुभ्यः॑ षड्र॑तुभ्यः स॒प्त etc. But the Commentator says : सर्व॑च विष्णु-
स्त्वान्वे॒तुत्वान्वे॒तुषड्भ्यः । 13 ०न्वे॒तु B. E. W. 14a भवा॑ Bu.—स॒प्तप॑दा बभूव B. स॒प्तप॑दा
बभूव (०वा Bu.) Wh. Bu. H. P. T. स॒प्तप॑दा अभूव E. स॒प्तप॑दावभूव W. But W.
often has व for ब, e.g. बु॒बोध॑ति I, 1, 1, for बु॒बोध॑ति. See Introd., p. xvi seq.
14 c-e Cf. Ts. IV, 2, 5, 1. 14f ०खमू॒हममू॑हम॑स्मि W. E. ०खं (मू॒हमं marg.) मू॒हम॑स्मि
B. ०खमू॒हममू॑हम॑स्मि Wh. Bu. H. P. T. अभोऽहम॑स्मि Av. XIV, 2, 71. See also
Brh. Up. VI, 4, 19, and Introd., p. xxvii.—रे॒तोभू॑त्वं E. W.

वाक्कं सामाहमस्यृक्कं सा मामनुव्रता भव पुंसे पुत्राय वेत्तवै
श्रियै पुत्राय वेत्तवा एहि सूनृते ॥१४॥

तृतीयः खण्डः ॥३॥

सोमाय जनिविदे स्वाहा ॥१॥

गन्धर्वाय जनिविदे स्वाहा ॥२॥

अग्नये जनिविदे स्वाहा ॥३॥

कन्यला पितृभ्यो यती पतिलोकमव दीक्षामदास्य स्वाहा ॥४॥

प्रेतो मुञ्चाति नामुतस्सुबद्धाममुतस्करत् ।

यथेयमिन्द्र मीढस्सुपुत्रा सुभगासति ॥५॥

इमां त्वमिन्द्र मीढस्सुपुत्रां सुभगां कुरु ।

दर्शास्यां पुत्राना धेहि पतिमेकादशं कृधि ॥६॥

अग्निरैतु प्रथमो देवतानां सोऽस्यै प्रजां मुञ्चतु मृत्युपाणात् ।

तदयं राजा वरुणोऽनु मन्यतां यथेयं स्त्री पौत्रमघं न रोदात् ॥७॥

14f °स्यृक्कं E. °स्यृक्कं Wh.—मामनुव्रता भव E.—पुंसपुत्राय E.—वेत्तवै E. W. B.
वेत्तवै Bu. Hbd. Hbg. P. T. वेत्तवै Wh. Hw.—श्रियै पुत्राय वेत्तवा एहि सूनृते (without
accents) B.—वेत्तवै Hbd. Hbg. वेत्तव E. वेत्तव W. वेत्तव Bu. Wh. T. वेत्तव Hw.—
तृतीयः खण्डः ॥ Wh. ॥३॥ Bu. ॥१७॥ सोमः प्रथमः षोडश ॥३॥ W. ॥ सोमः
प्रथमः षोडश ॥३॥ E. ॥३॥ सोमः प्रथमः षोडश ॥३॥ B. I, 4, 4 यदी W. यति
B pr. m. Wh. T.—°दास्यः W. Cf. Av. XIV, 2, 52; MBr. I, 2, 5. 5 Cf. Rv. X, 85, 25.
6a कुरु Bu. Wh. Hw. Hbg. T. कुरु B. W. E. Rv. X, 85, 45. Hbd. has कुरु corrected
(by the same hand) from कुरु. 7a रैतु B.—सोस्यै B.—Cf. MBr. I, 1, 10.

इमामग्निस्त्रायतां गार्हपत्यः प्रजामस्यै नयतु दीर्घमायुः ।
अशून्योपस्था जीवतामस्तु माता पौत्रमानन्दमभि प्र बुध्यता-
मियम् ॥ ८ ॥

मा ते गृहे निशि घोष उत्थादन्यत्र तद्रुदन्यस्सं विंशन्तु ।
मा त्वं विकेश्युर आ वधिष्ठा जीवपत्नी पतिलोके वि राज-
पश्यन्ती प्रजां सुमनस्यमानाम् ॥ ९ ॥

द्यौस्ते पृष्ठं रक्षतु वायुरूरु अश्विनौ च स्तनं धरन्तं सविताभि
रक्षतु ।

आ वासंसः परिधानाद्बृहस्पतिर्विश्वे देवा अभि रक्षन्तु पश्चात् ॥ १० ॥

अप्रजस्तां पौत्रमृत्युं पाप्मानमुत वाघम् ।

शीर्ष्णं स्रजमिवोन्मुच्यं द्विषद्भ्यः प्रति मुञ्चामि पार्श्वम् ॥ ११ ॥

इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृडय ।

त्वामवस्युरा चके ॥ १२ ॥

तत्त्वां यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदा शस्ते यजमानो हविर्भिः ।

अर्हेडमानो वरुणेह बोध्युरुशंस मा न आयुः प्र मोषीः ॥ १३ ॥

8a ऋक्षे B.—Of. MBr. I, 1, 11.

9b विकेश्यु° E.—आवधिष्ठा W. E. आ

वधित्या B.—Of. MBr. I, 1, 13.

10 Of. MBr. I, 1, 12.

11a वा अघं Bu.

11b ऋक्ष्याव E.—Of. MBr. I, 1, 14; Av. VIII, 6, 26.

12-15 Wh. and P. give

these verses in full. The other MSS. give the Pratikas, viz. इमं मे वरुण तत्त्वां

यामि त्वं नो अघे स त्वं नो अघे. See Ts. II, 1, 11, 6; II, 5, 12, 3 seq.; Rv. I, 25,

19; I, 24, 11; IV, 1, 4 and 5; TBr. III, 7, 11, 3; 12, 6; TĀ. IV, 20, 3.

त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान्देवस्य हेडोऽव यासिसीष्टाः ।
 यजिष्ठो वह्नितमश्शोभुचानो विश्वा द्वेषांसि प्र मुमुग्ध्यस्मत् ॥१४॥
 स त्वं नो अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ ।
 अत्र यस्त्व नो वरुणं रराणो वीहि मृडोकं सुहवो न एधि ॥१५॥
 त्वमग्ने अयास्ययासन्मनसा हितः ।
 अयासन्हव्यमूहिषेऽया नो धेहि भेषजम् ॥१६॥

तुरीयः खण्डः ॥४॥

आ तिष्ठेममश्मानमश्मेव त्वं स्थिरा भव ।
 अभि तिष्ठ पृतन्यतस्सहस्व पृतनायतः ॥१॥
 इयं नार्युपं ब्रूते कुल्यान्यावपन्तिका ।
 दीर्घायुरस्तु मे पतिर्जीवातु शरदश्शतम् ॥२॥
 तुभ्यमग्रे पर्यवहन्सूर्या वहतुना सह ।
 पुनः पतिभ्यो जायां दा अग्ने प्रजया सह ॥३॥

16 See TBr. II, 4, 1, 9. Both Sāyaṇa on this passage, and H. on our Mantra, explain अयासि = अयाः असि, and अयासन् = अयाः सन्.—तुरीयः खण्डः ॥ Wh. ॥४॥ Bu. ॥४॥ सोमाय जनिविदेष्टादश ॥४॥ W.B.E. In B. these notes at the end of the Khaṇḍas are always given without accents. I, 5, 1a भवा Bu. 2a नार्युपं W.E.—कुल्यान्या° B. कुल्यान्या° Bu. HHg. Hbd. P. T. कुल्यान्या° W.E. गुल्यान्या° Wh. Hw. कुल्यानि Hbg. See Av. XIV, 2, 63; MBr. I, 2, 2; Pār. I, 6, 2; Sāhkh. I, 14, 1; Hir. I, 20, 3. 2b दीर्घायुरस्तु W.E. 3a न्सूर्या E. न्सूर्या W. न्सूर्यानि Bu. न्सूर्या Wh. न्सू T. 3b दाये Bu.—Rv. X, 85, 38.

पुनः पत्नीमग्निरदायुषा सह वर्चसा ।
 दीर्घायुरस्या यः पतिस्स एतु शरदश्शतम् ॥४॥
 विश्वा उत त्वया वयं धारा उदन्या इव ।
 अति गाहेमहि द्विषः ॥५॥
 आ तिष्ठेममश्मानम् ॥६॥
 अर्यमणं नु देवं कन्या अग्निमयक्षत ।
 स इमां देवी अध्वरः प्रेतो मुञ्चाति नामुतस्सुबद्धाममुत-
 स्करत् ॥७॥
 तुभ्यमग्रे पर्यवहन् ॥८॥
 पुनः पत्नीमग्निरदात् ॥९॥
 विश्वा उत त्वया वयम् ॥१०॥
 आ तिष्ठेममश्मानम् ॥११॥
 त्वमर्यमा भवसि यत्कनीनां नाम स्वधावत्स्वयं विभर्षि ।
 अञ्जन्ति वृक्षं सुधितं न गोभिर्यद्वपती समनसा कृणोषि ॥१२॥

4a पत्नीरग्नि° B. 4b दीर्घायुरस्या E. W.—पतिः स एतु B. E. W. Bu. H. T.
 पतिर्जीवातु Wh. पतिर्जीवाति Rv. X, 85, 39. 5a इवा Bu.—Rv. II, 7, 3.
 6 *Id est* verse 1 to be repeated. 7a तु Bu.—कन्या E.—°यक्षता Bu.—See MBr.
 I, 2, 3; Rv. X, 85, 25; Av. XIV, 1, 17 seq. 7b मुञ्चातु P. 8-10 *I. e.* 3-5 repeated.
 11 *I. e.* 1 repeated. 12a स्वधावत्स्वयं E. W. स्वधावत्स्वयं B. स्वधावन्गुह्यं Rv.
 V, 3, 2. Haradatta must have read स्वधावत्स्वयं.—विभर्षि E. H. विभर्षि W.
 विभर्षि B. Rv. l. c. 12b वृक्षं MSS. मित्रं Rv. l. c.

तुभ्यमये पर्यवहन् ॥१३॥

पुनः पत्नीमग्निरदात् ॥१४॥

विश्वा उत त्वया वयम् ॥१५॥

प्र त्वा मुञ्चामि वरुणस्य पाशद्येन त्वाबन्धात्सविता सुकेतः ।

धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोके स्योनं ते सह पत्या करोमि ॥१६॥

इमं वि धामि वरुणस्य पाशं यमबन्धीत सविता सुशेवः ।

धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोकेऽरिष्टां त्वा सह पत्या कृणोमि ॥१७॥

अयाश्चाग्नेऽस्यनभिश्स्तीश्च सत्यमित्त्वमया असि ।

अयसा मनसा धृतोऽयसा हव्यमूहिषेऽया नो धेहि भेषजम् ॥१८॥

पञ्चमः खण्डः ॥५॥

सत्येनोत्तमिता भूमिस्सूर्येणोत्तमिता द्यौः ।

चृतेनादित्यास्तिष्ठन्ति दिवि सोमो अधि श्रितः ॥१॥

युञ्जन्ति ब्रध्नमरुधं चरन्तं परि तस्थुषः ।

रोचन्ते रोचना दिवि ॥२॥

13-15 I.e. 3-5 repeated. 16b सुकृतस्य E.—ते W. Wh. Bu. P. T. मे B.E. Cf. Rv. X, 85, 24; Av. XIV, 1, 19; 58. 17b चृतश्च W.—See Ts. I, 1, 10, 2; Rv. X, 85, 24. 18a अयाश्चाग्नेस्त्विनमि W. E.—सत्यमित्त्वमया B. सत्यमित्त्वमया W. E. सत्यमित्त्वमया Wh. सत्यमित्त्वमया Bu. 18b अयसा E.—धृतोयसा W. E.—पञ्चमः खण्डः ॥ Wh. ॥५॥ Bu. ॥५॥ ॥ आ तिष्ठेमं चर्योर्विशतिः ॥५॥ E.W.B. I, 6, 1. Rv. X, 85, 1. 2 and 3 are given in full by Wh. and P. The other MSS. give the Pratikas, viz. युञ्जन्ति ब्रध्नं योगेयोगे ॥ See Rv. I, 6, 1; 30, 7; Ts. VII, 4, 20, 1; IV, 1, 2, 1.

योगेयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे ।

सखाय इन्द्रमृतये ॥३॥

सुकिंशुकं शल्मलिं विश्वरूपं हिरण्यवर्णं सुवृत्तं सुचक्रम् ।

आ रोह वध्वमृतस्य लोकं स्योनं पत्ये वहतुं कृणुष्व ॥४॥

उदुत्तरमारोहन्ती व्यस्यन्ती पृतन्यतः ।

मूर्धानं पत्युरा रोह प्रजया च विराड्व ॥५॥

सम्प्राज्ञी श्वशुरे भव सम्प्राज्ञी श्वश्रुवां भव ।

ननान्दरि सम्प्राज्ञी भव सम्प्राज्ञी अधि देवृषु ॥६॥

सुषाणां श्वशुराणां प्रजायाश्च धनस्य च ।

पतीनां च देवृणां च सजातानां विराड्व ॥७॥

नीललोहिते भवतः कृत्यासक्तिर्व्यज्यते ।

एधन्ते अस्या ज्ञातयः पतिर्वन्धेषु बध्यते ॥८॥

ये वध्वश्चन्द्रं वहतुं यक्ष्मा यन्ति जनां अनु ।

पुनस्तान्यज्ञिया देवा नयन्तु यत आगताः ॥९॥

- 4a सुवृत्तं T. 4b वध्व° MSS. सूर्ये अ° Rv. X, 85, 20.—कृणुष्व Bu. 5a उदु-
त्तरमा° E. W. 6a सम्प्राज्ञी E. W. B. सम्प्राज्ञी Bu.—सम्प्राज्ञी E. W. B. Bu.—
श्वश्रुवां Wh. Bu. Hw. Hbd. P. श्वश्रुवां Hbg. स्वश्रुवां E. श्वश्रुवान् W. श्वश्रुवां B.
श्वश्रुवां B sec. m. T. Rv. X, 85, 46. See above, I, 1, 8. 6b सम्प्राज्ञी W. B. Bu.—
सम्प्राज्ञी E. W. B. Bu. 7b देवृणां W. B. P. देवृणां E. 8b एधन्तेस्वा Wh.
Bu.—See Rv. X, 85, 28. 9a वध्व° E. W.—जनां अनु MSS. and H.=Av. XIV,
2, 10. जनादनु Rv. X, 85, 31. 9b नयन्ति B. नयन्तु E.

मा विदन्परिपन्थिनो य आसीदन्ति दंपती ।
 सुगेभिर्दुर्गमतीतामप द्रान्वरातयः ॥१०॥
 सुगं पन्थानमारुक्षमरिष्टं स्वस्तिवाहनम् ।
 यस्मिन्वीरो न रिष्यत्यन्येषां विन्दते वसु ॥११॥
 ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आ धत्तं रयिं दशवीरं वचस्यवे ।
 कृतं तीर्थं सुप्रपाणं शुभस्पती स्थाणुं पथेष्टामप दुर्मतिं हतम् ॥१२॥
 अयं नो मह्याः पारं स्वस्ति नैषड्वनस्पतिः ।
 सीरा नस्सुतरा भव दीर्घायुताय वर्चसे ॥१३॥
 अस्य पारे निर्ऋत्यस्य जीवा ज्योतिरशीमहि ।
 मह्या इन्द्र स्वस्तये ॥१४॥

षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

यदृते चिदभिःश्रिषः पुरा जर्तुभ्य आतृदः ।
 संधाता सन्धिं मघवा पुरोवसुर्निष्कर्ता विहृतं पुनः ॥१॥
 इडामग्रे पुरुदँसं सनि गोशशश्चत्तमं हवमानाय साध ।

10 Rv. X, 85, 32. 11 b विदन्ति B. See Av. XIV, 2, 8.—B. E. W. T. mark here the end of Khaṇḍa 6. See below, I, 7, 12. The Grantha MSS. (Bu. Wh.) and Haradatta mark the end of the Khaṇḍa after verse 14. See also p. 30, note 1. 12a दशवीरं MSS. and H. सहवीरं P. Rv. X, 40, 13. 13a ऋद्वसतिः W. 14a निर्ऋतस्य W.—षष्ठः खण्डः ॥ Wh. ॥ ६ ॥ Bu. I, 7, 1a जर्तुभ्य B. P. जद्वभ्य Bu. 1b विहृतं E. W. P.—See TĀ. IV, 20, 1; Rv. VIII, 1, 12; Av. XIV, 2, 47. 2 Wh. and P. give this Mantra in full, the other MSS. give the Pratika, reading इडामप इमं etc.

स्यान्नस्सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥२॥

इमं मे वरुण ॥३॥

तत्त्वां यामि ॥४॥

त्वं नो अग्ने ॥५॥

स त्वं नो अग्ने ॥६॥

त्वमग्ने अयासि ॥७॥

ये गन्धर्वा अप्सरसश्च देवीरेषु वृक्षेषु वानस्पत्येष्वसते ।

शिवास्ते अस्यै वधै भवन्तु मा हिंसिषुर्वहतुमूह्यमानाम् ॥८॥

या ओषधयो या नद्यो यानि धन्वानि ये वना ।

ते त्वा वधु प्रजावतीं प्र त्वे मुञ्चन्त्वहेसः ॥९॥

सं काशयामि वहतुं ब्रह्मणा गृहैरघोरेण चक्षुषा मैत्रेण ।

पर्याण्डं विश्वरूपं यदस्यां स्योनं पतिभ्यस्सविता कृणोतु तत् ॥१०॥

आ वामगन्तुसुमतिर्वाजिनीवसू न्यश्विना हत्सु कामौ अयंसत ।

अभूतं गोपा मिथुना शुभस्पती प्रिया अर्यम्णो दुर्यो अशी-
महि ॥११॥

See Rv. III, 1, 23; Ts. IV, 2, 4, 3. 3-7=I, 4, 12-16. 8a गन्धर्वाप्सरसश्च E. P.—

देवीरेषु B. 8b मूह्यमानाम् Wh. Bu. H. T. मूह्यमानां B. E. W. P. मूह्य-

मानाम् Av. XIV, 2, 9. 9a वनाः E. P. वनं B. 9b त्वावतु E. W. त्वावंतु P.—

See Av. XIV, 2, 7. 10 See Av. XIV, 2, 12. 11a गन्तु W. E. Wh. Bu.—वाजि-

नीवसू W. वाजिनीवसू E.—कामौ MSS. and H. कामा Rv. X, 40, 12.—

अयंसता Bu.

अयं नो देवस्सविता बृहस्पतिरिन्द्राग्नी मित्रावरुणा स्वस्तये ।
त्वष्टा विष्णुः प्रजया सरराणः काम आयातं कामाय त्वा वि
मुञ्चतु ॥ १२ ॥

सप्तमः खण्डः ॥ ७ ॥

शर्म वर्मेदमा भरास्यै नार्या उपस्तिरे ।
सिनीवालि प्र जायतामियं भगस्य सुमतावसत् ॥ १ ॥
गृहान्भद्रान्सुमनसः प्र पद्येऽवीरघ्नी वीरवंतस्सुवीरान् ।
इरां वहतो घृतमुक्षमाणास्तेष्वहं सुमनास्सं विंशामि ॥ २ ॥
आगंगोष्ठं महिषी गोभिरश्वैरायुष्मत्पत्नी प्रजया स्वर्वित् ।
बह्वीं प्रजां जनयन्ती सुरत्नेममग्निं शतहिमास्सपर्यात् ॥ ३ ॥
अयमग्निर्गृहपतिस्सुसप्तपुष्टिवर्धनः ।
यथा भगस्याभ्यां ददद्रुयिं पुष्टिमथौ प्रजाम् ॥ ४ ॥
प्रजाया आभ्यां प्रजापत इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम् ।

12b सप्तमः खण्डः ॥ Wh. ॥ ७ ॥ Bu. ॥ ७ ॥ सत्येन ता मन्दसानै(न्यै E.) कान्नविंश-
तिरिकाज्ञविंशतिः ॥ ७ ॥ E. W. B. I, 8, 1a भरा° Wh. Hw. हरा° B. E. W. Bu.
Hbd. Hbg. HHg. P. T.—उपस्तिरे W. Bu. Hbd. P. T. 1b जायता° E. P.—सुमता
असत् B. E. W. P.—See Av. XIV, 2, 21. 2b वाहतो B. वहन्तो E.—मुक्षमाणाः
MSS. and H. See Introd., p. xvii. 3a रायुष्मत्पत्नी E. रायुष्मत्पत्नी B.
3b जनयन्ती E. B. T. जनयन्ती Bu. 4b ददद्रुयिं B. E. W. P.—पुष्टि° E. W.
पुष्टि° B. पुष्टि° by conjecture. 5a प्रजया B pr. m. Bu.

यथैनयोर्न प्रमीयातां उभयोर्जीवितोः प्रजा ॥५॥
 तेन भूतेन हविषायमा प्रायतां पुनः ।
 जायां यामस्मा आवाक्षुस्ताँ रसेनाभि वर्धताम् ॥६॥
 अभि वर्धतां पर्यसाभि राष्ट्रेण वर्धताम् ।
 रय्या सहस्रपोषसेमौ स्तामनपेक्षितौ ॥७॥
 इहैव स्तं मा वि योष्टं विश्वमायुर्व्यश्रुतम् ।
 मद्या इन्द्र स्वस्तये ॥८॥
 ध्रुवैधि पोथा मयि मह्यं त्वादाबृहस्पतिः ।
 मया पत्या प्रजावती सं जीव शरदश्शतम् ॥९॥
 त्वष्टा जायामजनयत्त्वष्टास्यै त्वां पतिम् ।
 त्वष्टा सहस्रमायूषि दीर्घमायुः कृणोतु वाम् ॥१०॥
 इमं मे वरुण ॥११॥
 तत्त्वा यामि ॥१२॥

5 b यथे° W sec. m. Bu.—प्रमीयतांमु° B.—प्रजाः B. E. W. Bu. P. T. 6 Av.
 VI, 78, 1. 7 b रया B. रय्या W.—स्वाम° W. P. त्वाम° E. त्वाम° B.—
 नपेक्षितौ MSS. and H. नपेक्षितौ Av. VI, 78, 2. See Introd., p. xvii. 8a वि
 योष्टं Wh. Bu. Hw. HHg. T. वि योष्टं W.=Rv. X, 85, 42; Av. XIV, 1, 22. योष्टं
 B. E. योष्टं P. मा योष्टं मा वियोष्टं Hbg. मा योष्टं मा वियोष्टं Hbd. See Whitney,
 Sanskrit Grammar, §§ 887 a, 894 b. 8 b इन्द्र B. E. W sec. m. इन्द्र W pr. m.
 Haradatta explains इन्द्रः. Cf. Rv. VI, 57, 6, and see Introd., p. xxix seq. 9 Cf. Av.
 XIV, 1, 52. 10 Av. VI, 78, 3. 11-15=I, 4, 12-16.

त्वं नो अग्ने ॥ १३ ॥

स त्वं नो अग्ने ॥ १४ ॥

त्वमग्ने अयासि ॥ १५ ॥

अष्टमः खण्डः ॥ ८ ॥

इह गावः प्र जायध्वमिहाश्वा इह पूरुषाः ।

इहो सहस्रदक्षिणो रायस्पोषो नि षीदतु ॥ १ ॥

सीमेनादित्या बलिनस्सीमेन पृथिवी दृढा ।

अथो नक्षत्राणामेषामुपस्थे सीम आधितः ॥ २ ॥

प्रस्व स्थः प्रेयं प्रजया भुवने शोचेष्ट ॥ ३ ॥

इह प्रियं प्रजया ते समृध्यतामस्मिन्गृहे गार्हपत्याय जागृहि ।

एना पत्या तन्वँ सँ सृजस्वाथा जीव्री विदथमा वंदासि ॥ ४ ॥

सुमङ्गलीरियं वधूरिमाँ समेत पश्यत ।

सौभाग्यमस्यै दत्त्वायाथास्तं वि परेतन ॥ ५ ॥

ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवमसि ध्रुवत स्थितम् ।

15 अष्टमः खण्डः ॥ Wh. ॥ ८ ॥ Bu. ॥ ८ ॥ शर्म वर्मैकविंशतिः ॥ ८ ॥ E. W. B. I, 9,

1a अश्वा इह E. — पुरुषाः Bu. P. — See Av. XX, 127, 12, and Introd., p. xvii seq.

1b षीदति P. 2 See Rv. X, 85, 2. 3 प्रस्वस्थः B. E. प्रस्वस्थ W. प्रस्वस्थः

Bu. Wh. P. T. प्रस्वः स्थः H. See Introd., p. xviii seq.—प्रेयं E. 4 See Rv. X, 85,

27. 5a समेत W. 5b परेतना Bu.—Rv. X, 85, 33. 6a ध्रुवतस्थितं B.

त्वं नक्षत्राणां मेध्यसि स मा पाहि पृतन्यतः ॥६॥
 सप्तर्षयः प्रथमां कृत्तिकानामरुन्धतीं यद्भुवताँ ह निन्युः ।
 षट् कृत्तिका मुख्ययोगं वहन्तीयमस्माकमेधत्वष्टमी ॥७॥
 सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।
 सनिं मेधामयासिषम् ॥८॥
 उद्दीप्यस्व जातवेदोऽपन्ननिर्घृतिं मम ।
 पशूँश्च मह्यमा वह जीवनं च दिशो दिश ॥९॥
 मा नो हिंसीज्जातवेदो गामश्च पुरुषं जगत् ।
 अविभ्रदम् आ गहि श्रिया मा परि पातय ॥१०॥

नवमः खण्डः ॥९॥

6b मेध्यसि B. P. मेध्यसि मेथी Hbg. मेथि। असि मेथी Hbd. मेध्यसि E. T. मेध्यसि W. मेध्यसि Wh. Bu. मेध्यसि मेथी Hw. See I, 1, 10. 7a सप्तर्षयः W. सप्तर्षयः E. सप्त ऋषयः B. P. T. सप्तर्षयः Wh. Bu.—मरुन्धती W. Bu.—यद्भु B pr. m. W. E. Bu. P. ये ध्रु° Hir. I, 22, 14. Bhār. I, 18. Baudh. I, 8.—नन्युः Bu. P. 7b षट् कृत्तिका मुख्ययोगं वहन्तीयम् E. षट् कृत्तिका मुख्ययोगं वहन्तीयम् W. षट् कृत्ति- (त्ति sec. m.) का मुख्ययोगं वहन्तीयम् B. Haradatta supports the reading adopted in our text. But it is not impossible that the original reading was षट् कृत्तिका मुख्ययोगं वहन्तीयम्. Baudh. I, 8 has षट् कृत्तिकानां मुख्ययोगं वहन्तीयमस्माकमेधत्वष्टमी त्वरुन्धती. Bhār. I, 18 agrees with Hir. I, 22, 14. 8b सनिं B. Rv. I, 18, 6. सनिं W. E. TĀ. X, 1, 4. 9a ममा Bu. 9b दिशो दिशा Bu. 10b पातया Bu.—Mantras 8-10 occur TĀ. X, 1, 4 seq.—नवमः खण्डः Wh. ॥९॥ Bu. ॥९॥ इह गाव एकाक्षविंशतिः ॥९॥ W. E. B.

उदीर्ष्वातो विश्वावसो नमसेडामहे त्वा ।

अन्यामिच्छ प्रमर्ष्यं सं जायां पत्यां सुज ॥ १ ॥

उदीर्ष्वातः पतिवति ह्येषा विश्वावसुं नमसा गीर्भिरीट्टे ।

अन्यामिच्छ पितृषदं वित्तां स ते भागो जनुषा तस्य विद्धि ॥ २ ॥

अग्ने प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथ-
कामः प्र पद्ये यास्यां पतिंघ्नी तनूः प्रजांघ्नी पशुंघ्नी लक्ष्मिंघ्नी
जारंघ्नीमस्यै तां कृणोमि स्वाहा ॥ ३ ॥

वायो प्रायश्चित्ते - - - - ॥ ४ ॥

आदित्य प्रायश्चित्ते - - - - ॥ ५ ॥

प्रजापते प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा
नाथकामः प्र पद्ये यास्यां पतिंघ्नी तनूः प्रजांघ्नी पशुंघ्नी लक्ष्मिंघ्नी
जारंघ्नीमस्यै तां कृणोमि स्वाहा ॥ ६ ॥

I, 10, 1 b प्रमर्ष्य Wh. Hw. प्रमर्ष्य Baudh. I, 10. प्रमर्ष्य B sec. m. W. E. Hbg. Hbd.
T. Rv. X, 85, 22. प्रमर्ष्य B pr. m. प्रमर्ष्य Bu.—रुजा Bu. 2a पतिवति ह्येषा
B. Wh. H. T. पतिवती ह्येषा E. P. पतिवती ह्येषा W. पतिवतीः ह्येषा Bu.—
विश्वावसुं नमसा E pr. m. वसुवसुं नमसा Wh. Hw sec. m. वसुवसुं नमसा Bu. वसु-
वसुं नमसा E sec. m. W. B. वसुवसुं नमसा Hw pr. m. विश्वावसुं त्वां नमसा Hbd. विश्वा-
वसु त्वां न० Hbg. वसुवसुं न० HHg. The difference between न and न्न is very slight
in Grantha.—रीट्टे MSS. and H. See Introd., p. xix. 2b षदं वित्तां Wh. Hw.
षदं वित्तां E. W. Rv. X, 85, 21. षदं वित्तां B. षदं वित्तां Bu. Hbd. Hbg. HHg.
P. T. 3 लक्ष्मिंघ्नी W. T. लक्ष्मिंघ्नी P. 4-5 वायो प्रायश्चित् आदित्य
(आदित्य E.) प्रायश्चित्ते MSS. मध्यमयोश्च त्वं देवानामित्यनुषङ्गः H. 6 लक्ष्मिंघ्नी
W.—Abridged in Bu. to प्रजापते प्रायश्चित्ते त्वं देवानां + हा.

प्रसवश्चोपयामश्च काटश्चार्णवश्च धर्णसिश्च द्रविणं च भगश्च-
नारिणं च सिन्धुश्च समुद्रश्च सरस्वाँश्च विश्वव्यचाश्च ते यं द्विष्मो
यश्च नो द्वेष्टि तमेषां जम्भे दध्म स्वाहा ॥७॥

मधुश्च माधवश्च शुक्रश्च शुचिश्च नभश्च नभस्यश्चेषश्चोर्जश्च
सहश्च सहस्यश्च तपश्च तपस्यश्च ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तमेषां
जम्भे दध्म स्वाहा ॥८॥

चित्तं च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्चाधीतं चाधीतिश्च विज्ञातं च
विज्ञानं च नामं च क्रतुश्च दर्शश्च पूर्णमासश्च ते यं द्विष्मो यश्च
नो द्वेष्टि तमेषां जम्भे दध्म स्वाहा ॥९॥

भू स्वाहा भुव स्वाहा सुव स्वाहोँ स्वाहा ॥१०॥११॥१२॥१३॥

दशमः खण्डः ॥१०॥

अपश्यं त्वा मनसा चेकितानं तपसो जातं तपसो विभूतम् ।

- ७ °श्च काटश्चा° E. W.—धर्णसश्च Wh.—समुद्रश्च E.—°व्यचाँश्च W. P.—दध्म W.
P. T. दध्मः B pr. m. दध्मः B sec. m. दध्म Wh. Bu.—Cf. Maitr. S. III, 12, 12.
८ दध्मः B pr. m. दध्मः B sec. m. दध्म Wh. दध्म P. T. ते यं+हा, abridged, in
Bu.—See Ts. I, 4, 14. ९ °श्चाकूतं चाकूतिश्च Wh. Hw.—°श्च ॥ धीतं चाधीतिश्च E.
आधीतं चाधीतिश्च omitted in Wh. See Ts. III, 4, 4, 1.—दध्म Wh. दध्म P. T.
दध्मः B. ते यं+हा, abridged, in Bu. १० भूस्वाहा E. ११ भुवस्वाहा Wh. Bu.
१२-१३ सुवस्वाहोँ स्वाहा E. सुवस्वाहीँ स्वाहा Wh. P. सुवस्वाहा हीँ स्वाहा Bu.—
दशमः खण्डः ॥ Wh. ॥१०॥ Bu. ॥ उदीर्ष्वीतः पञ्चदश ॥१०॥ E. ॥ उदीर्ष्वीतः
पञ्च ॥१५॥ W. ॥१०॥ उदीर्ष्वीतो दश ॥१०॥ B. I, 11, 1 Rv. X, 183, 1.

इह प्रजामिह रयिं रराणः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकाम ॥१॥
 अपश्यं त्वा मनसा दीधानां स्वायां तनूँ ऋत्विगे नार्धमानाम् ।
 उप मामुच्चा युवतिर्बभूयाः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकामे ॥२॥
 समञ्जन्तु विश्वे देवास्समापो हृदयानि नौ ।
 सं मातरिष्वा सं धाता समु देष्ट्रीं दिदेष्टु नौ ॥३॥
 प्रजापते तनूँ मे जुषस्व त्वष्टर्देवेभिस्सहसाम इन्द्र ।
 विश्वैर्देवे रातिभिस्सरराणः पुँसां बहूनां मातरं स्याम ॥४॥
 आ नः प्रजां जनयतु प्रजापतिराजरसाय समनक्कर्यमा ।
 अदुर्मङ्गलीः पतिलोकमा विश् शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे ॥५॥
 तां पूषज्छिवतमा मेरयस्व यस्यां बीजं मनुष्याऽवपन्ति ।
 या न ऊरू उशती विस्रयति यस्यामुशन्तः प्रहरेम शेपम् ॥६॥

2a तनूँ B. E. Wh. Bu. H. तनूँ W. तनु P. तनू Rv. X, 183, 2. तनूत्विगे T.
 See Introd., p. xix.—ऋत्विगे E. W. ऋत्विगे Wh. Hw.—नार्धमानां B. E. W. P. T. Rv.
 1. c. In Bu. ध् and थ् not distinguishable, see I, 1, 10 note. 2b उपमामुं E.—
 उर्बभूयाः Wh. उप बुभूयाः अनुभूयाः Hw. उपभूयाः अनुभूयाः Hbd. Hbg. 3b दिदेष्टु
 Wh. Bu. H. T. दिदेष्टि E. W. B. दधातु Rv. X, 85, 47. 4a त्वष्टुं E. W. P.—सह
 साम B. E. W. सहसाम H. See Introd., p. xx. 4b वैरातिभिः W sec. m.
 वैररातिभिः B. T. वैररा° or वैर्रा° Wh.—बहूनां W. बहूलाक्तां E. 5b शं
 नो भव B. E. Rv. X, 85, 43. 6a मेरयस्व Wh. Hw. 6b विस्रयति Wh. Bu.
 T. H. Hir. I, 20, 2. विस्रयति E. B. विअयति W sec. m. Rv. X, 85, 37. विअते P.
 विअयति Av. XIV, 2, 38. विअयता probably W pr. m. विअयति Bandh. I, 12.
 See Introd., p. xvi.—प्रहरेम Wh. Bu. T. H. Hir. 1. c. प्रहराम B. E. W. P. Rv. 1. c.—
 In all the MSS. of the text except Wh., the 11th Kanda ends here: ॥ ११ ॥ Bu. ॥ ११ ॥

आ रौहोरुमुप बर्हस्व बाहुं परि ष्वजस्व जायाँ सुमनस्यमानः ।
 तस्यां पुष्यतं मिथुनौ सयोनी बह्वीं प्रजां जनयन्तौ सरितसा ॥७॥
 आर्द्रयारण्या यत्रामन्यत्पुरुषं पुरुषेण शक्रः ।
 तदेतौ मिथुनौ सयोनी प्रजयामृतेनेह गच्छतम् ॥८॥
 अहं गर्भमदधामोषधीष्वहं विश्वेषु भुवनेष्वन्तः ।
 अहं प्रजा अजनयं पितृणामहं जनिभ्यो अपरीषु पुत्रान् ॥९॥
 पुत्रिणेमा कुमारिणा विश्वमायुर्व्यश्नुतम् ।
 उभा हिरण्यपेशसा ॥१०॥
 वीतिहोत्रा कृतद्वसू दशस्यन्त्वामृताय कम् ।
 शमूधो रोमशं ह्यो देवेषु कृणुतो दुवः ॥११॥
 एकादशः खण्डः ॥११॥

अपश्यं त्वा द्वादश ॥११॥ B. अपश्यं त्वा द्वादश ॥११॥ E. ॥११॥ अपश्यं त्वा द्वादश
 ॥१२॥ W. In T. also vv. 7-11 form a separate Khaṇḍa. But see Introd., p. xxxiii.
 7a See Av. XIV, 2, 39. 7b पुष्यतं मिथुनौ W.—सरितसा Wh. Bu. Hw. HHg. T.
 सरितसा सरितसौ Hbd. Hbg. सरितसौ B. E. W. 9a गर्भमदधा° W. 9b अजनयं
 पितृ° W. T. अजनयं पितृ° B. अनयन्पितृ° E. अनयन्पितृ° corrected to अजनयन्पितृ°
 Wh. अजनयत् पितृ° Bu. पितृणां --- अजनयम् जनयामि Hw. HHg. पितृणां ---
 अजनयन् जनयामि Hbd. पितृणां --- अजनयं जनयामि Hbg. अजनयं पृथि-
 व्या° Rv. X, 183, 3.—जनिभ्यो Wh. Bu. T. H. Rv. 1.c. जरिभ्यो B. W. जरीभ्यो E.
 10a पुत्रिणेमा and °र्व्यश्नुतम् MSS. and H. See Rv. VIII, 31, 8. 11a दशस्यन्त्वा° E. W.
 दशस्यन्त्वा° B. दशस्यन्त्वा° Wh. Bu. H. See Rv. VIII, 31, 9, and Introd., p. xx.
 11b शमू° MSS. and H.—ह्यो W. E. Wh. Bu. H. हतो B. Rv. 1.c.—कृणुतो W.
 कृणुतो B.—एकादशः खण्डः Wh. ॥१२॥ Bu. ॥१२॥ आ रौहोरुं नव ॥१२॥ W. E. B.

विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिंशतु ।
 आ सिञ्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते ॥ १ ॥
 गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि सरस्वति ।
 गर्भं ते अश्विनौ देवावा धत्तां पुष्करस्रजा ॥ २ ॥
 हिरण्ययी अरणी यं निर्मन्थतो अश्विना ।
 तं ते गर्भं हवामहे दशमे मासि सूतवे ॥ ३ ॥
 यथेयं पृथिवी मही तिष्ठन्ती गर्भमादधे ।
 एवं त्वं गर्भमा धत्स्व दशमे मासि सूतवे ॥ ४ ॥
 यथा पृथिव्यं मिगर्भा द्यौर्यथेन्द्रेण गर्भिणी ।
 वायुर्यथा दिशं गर्भं एवं गर्भं दधातु ते ॥ ५ ॥
 विष्णो श्रेष्ठेन रूपेणास्यां नार्यां गवीन्याम् ।
 पुमौसं गर्भमा धेहि दशमे मासि सूतवे ॥ ६ ॥
 नेजमेष परा पत सुपुत्रः पुनरा पत ।

I, 12, 2b पुष्करस्रजौ Lu.—Mantras 1-3 = Rv. X, 184. 4a तिष्ठन्ती गर्भमादधे
 (without accents) B.—See Rv. Khila 30, 2; Av. V, 25, 2; VI, 17, 1. 4b एवन्तं
 Bu. एवं तं W. P. एवं तं E. Rv. l. c. 5b दधामि Bu. Hw. IIIg. T. Hir. I, 25, 1.
 See Brh. Up. VI, 4, 21. 6a विष्णो W. B sec. m. Wh. Bu. T. P. विष्णो: B pr. m.
 E. Rv. Khila 30, 3. In the Grantha MSS. Visarga before a sibilant with a following
 consonant is, as a rule, dropped, hence there is no difference in writing the vocative
 विष्णो and the genitive विष्णो: in our case. Haradatta explains it as a vocative: हे
 विष्णो. See also Av. V, 25, 10-13.—गवीन्यां E. W. 6b धत्स्व P. 7a नेजमेष
 Bu.—सपुत्रः Wh. W. Hbg. T.—पता Bu.—See Rv. Khila 30, 1.

अस्यै मे पुत्रकामायै गर्भमा धेहि यः पुमान् ॥७॥
 व्यस्य योनिं प्रति रेतो गृहाण पुमान्पुत्रो धीयतां गर्भो अन्तः ।
 तं माता दश मासो विभर्तु स जायतां वीरतम स्वानाम् ॥८॥
 आ ते गर्भो योनिमेतु पुमान्वाण इवेषुधिम् ।
 आ वीरो जायतां पुत्रस्ते दशमास्यः ॥९॥

द्वादशः खण्डः ॥ १२ ॥

करोमि ते प्राजापत्यमा गर्भो योनिमेतु ते ।
 अनूनः पूर्णो जायतामश्रोणोऽपिशाचधीतः ॥१॥
 पुमाँस्ते पुत्रो नारि तं पुमाननु जायताम् ।
 तानि भद्राणि बीजान्यृषभा जनयन्तु नौ ॥२॥
 यानि भद्राणि बीजान्यृषभा जनयन्ति नः ।
 तैस्त्वं पुत्रान्विन्दस्व सा प्रसूधेनुका भव ॥३॥

7b मे B. E. W. 8a योनिं पतिरितो गृहाण E. W. P. योनिं पतिरितो गृहाण B.
 योनिं प्रति रेतो गृहाण Wh. Bu. T. II. See Hir. I, 25, 1; Sāṅkh. I, 19, 6.—गर्भे E.
 Bu. T. 8b दशमासो W. E.—विभर्ति B. E. T. P.—वीरवतः E. 9a पुमान्वाण
 इवे E. W. Av. III, 23, 2. 9b वीरो MSS. वीरोऽच Av. l. c. Hir. l. c. Sāṅkh.
 l. c.—द्वादशः खण्डः ॥ Wh. ॥ १३ ॥ B. W. E. Bu. I, 13, 1a See Av. III, 23, 5a.
 1b जायतामं E. जायतामं W.—श्रोणो W. श्रोणो Bu.—धीतः Bu. 2a See
 Av. III, 23, 3a.—नारि तं E. नारितुं W. 2b यानि E.—जनयन्ति नः E. See Av.
 III, 23, 4a. 3a तानि E.—जनयन्ति नः, the accents by correction. जनयन्ति नौ E.
 जनयन्ति नः W. जनयन्ति नः B. जनयन्ति च Av. III, 23, 4. 3b धेनुका भव B.
 E. W. धेनुका भव Av. l. c.

कामप्रमृध्यतां मह्यमपराजितमेव मे ।
 यं कामं कामये देव तं मे वायो समर्धय ॥४॥
 अनुह्वं परिह्वं परीवादं परिच्छपम् ।
 दुस्वप्नं दुरुदितं तद्विषज्ज्ञो दिशाम्यहम् ॥५॥
 अनुहूतं परिहूतं शकुनैर्यदशाकुनम् ।
 मृगस्य सृतमक्षण्या तद्विषज्ज्ञो दिशाम्यहम् ॥६॥
 आरात्ते अग्निरस्वारात्परशुरस्तु ते ।
 निवाते त्वाभि वर्षतु स्वस्ति तेऽस्तु वनस्पते स्वस्ति मेऽस्तु
 वनस्पते ॥७॥

नमश्शकुत्सदे रुद्राय नमो रुद्राय शकुत्सदे ।
 गोष्ठमसि नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः ॥८॥
 शिर्गसि नसि वज्रो नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः ॥९॥

- 4a कामप्रमृध्यतां Wh. T. H. कामप्रमृध्यतां B pr. m. कामः प्रमृध्यतां B sec. m.
 कामः समृध्यतां E. W. कामस्समृध्यतां Bu. 4b यं कामं E. — समर्धया Bu.
 5a परीवादं Wh. Hw. Hbd. T. P. परिवादं B. E. W. Hbg. HHg. Av. XIX, 8, 4a.—
 परिच्छपं Bu. H. T. P. परिच्छिपं E. B. परिच्छिमं W. परिच्छवम् Wh. Av. I. c.
 6a अनुहूतं Bu.—पुरुहूतं B.—शकुनैर्यदशाकुनं B. शकुनैर्यदशाकुनं W. शकुनैर्यद-
 शाकुनं E. शकुनैर्यद° Bu. शकुनैर्यद° Wh. 6b सृतमक्षण्या E. Hbd. Hbg. HHg.
 P. (In Hw. the commentary on this verse is missing.) श्रुतमक्षण्या W. श्रुत° T.
 श्रुतमक्षण्या B. सृगमक्षण्या Bu. Wh. See Hir. I, 16, 17. 9 शिर्गसि W. श्रुगसि
 B.—नसि (for नासि H.) MSS., also Hir. I, 16, 3. See Pār. III, 15, 17, and Introd.,
 p. xxvii.

उ॒ज्जा॒तेव॑ श॒कुने॒ सामं॑ गाय॒सि ब्र॒ह्म॒पुत्र॑ इ॒व॒ सर्व॑नेषु शंस॒सि ।
स्व॒स्ति न॑श्श॒कुने॒ अस्तु॑ प्र॒ति न॑स्सु॒मना॑ भव ॥१०॥

त्रयोदशः खण्डः ॥१३॥

प्रा॒त॒र॒ग्निं प्रा॒त॒रि॒न्द्रं ह॒वाम॑हे प्रा॒त॒र्मि॒त्राव॑रु॒णा प्रा॒त॒र॒श्विना॑ ।
प्रा॒त॒र्भ॒गं पू॒षणं॑ ब्र॒ह्म॒ण॒स्पतिं॑ प्रा॒त॒स्सोम॑मु॒त रु॒द्रं हु॒वेम ॥१॥
प्रा॒त॒र्जितं॑ भ॒गमु॒यं हु॒वेम व॒यं पु॒त्रम॑दि॒तेर्यो॑ वि॒ध॒र्ता ।
आ॒ध्रश्चि॒द्यं म॒न्य॒मान॑स्तु॒रश्चि॒द्राजा॑ चि॒द्यं भ॒गं भ॒क्षी॒त्याहं ॥२॥
भ॒ग॒ प्र॒णेत॑र्भ॒ग॒ सत्य॑रा॒धो भ॒गेमां॑ धि॒यमु॒द॒व द॑द॒न्नः ।
भ॒ग॒ प्र॒ णो॑ जन॒य गो॑भि॒रश्वै॒र्भ॒ग॒ प्र नृ॑भि॒र्नृ॒वन्त॑ स्याम ॥३॥
उ॒तेदा॑नीं भ॒ग॒वन्त॑ स्यामो॒त प्र॑पि॒त्व उ॒त म॒ध्ये अ॒ह्ना॒म ।
उ॒तोदि॑ता म॒घव॑न्त॒सूर्य॑स्य व॒यं दे॒वानां॑ सु॒म॒ता॒ स्याम ॥४॥
भ॒ग॒ ए॒व भ॒ग॒वाँ अस्तु॑ दे॒वास्तेन॑ व॒यं भ॒ग॒वन्त॑ स्याम ।
तं त्वा॑ भ॒ग॒ सर्व॑ इ॒ज्जो॑ह॒वीमि॒ स नो॑ भ॒ग॒ पु॒र॒ए॒ता भ॑वे॒ह ॥५॥

10a उ॒ज्जा॒तेव॑ श॒कुने॒ E. उ॒ज्जा॒तेव॑ श॒कुने॒ W. See Rv. II, 43, 2a. 10b श॒कुने॒
E. W.—त्रयोदशः खण्डः Wh. ॥१४॥ Bu. ॥१४॥ विष्णु॒र्योनिं॑ क॒रोमि॑ ते॒ष्टाद॑शा॒
ष्टाद॑श ॥१४॥ E. W. B. I, 14 This Khandā corresponds to Rv. VII, 41; TBr. II,
5, 5, 1 seq.; 8, 9, 7-9. 2b आ॒द्र॒ Bu. 3a ॒मु॒द॒व B. W. Wh. T. TBr. II, 5, 5, 1;
8, 9, 8. ॒मु॒त॒व Bu. ॒मु॒द॒वा E. P. Rv. VII, 41, 3. 5b इ॒ज्जो॑ह॒वीमि॒ MSS. and H.,
like TBr. II, 5, 5, 2; 8, 9, 9. ॒ह॒वीति॑ P. Rv. VII, 41, 5. See A. Ludwig, Über die
Kritik des Rgveda-Textes, Prag 1889, §§ 35 and 37.

समन्धरायोषसो नमन्त दधिक्रवैव शुचये पदाय ।
 अर्वाचीनं वसुविदं भगं नो रथमिवाश्वा वाजिन आ वहन्तु ॥६॥
 अश्वावतीर्गोमतीर्न उषासो वीरवतीस्तदमुच्छन्तु भद्राः ।
 घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीना यूयं पात स्वस्तिभिस्तदा नः ॥७॥
 चतुर्दशः खण्डः ॥ १४ ॥

इमां खनाम्योषधीं वीरुधं बलवत्तमाम् ।
 यया सपत्नीं बाधते यया संविन्दते पतिम् ॥१॥
 उत्तानपर्णे सुभगे सहमाने सहस्वति ।
 सपत्नीं मे परा धम पतिं मे केवलं कृधि ॥२॥
 उत्तराहमुत्तर उत्तरेदुत्तराभ्यः ।
 अथा सपत्नी या समाधरा साधराभ्यः ॥३॥
 नह्यस्यै नाम गृणामि नो अस्मिन्नमते जने ।
 परामेव परावतं सपत्नीं नाशयामसि ॥४॥

- 6a नमन्ता Bu. 7b प्रपीना B.W. Wh. Bu. T. H. TBr. II, 8, 9. प्रपीता E. P. Rv. VII, 41, 7. —चतुर्दशः खण्डः ॥ Wh. ॥ ११ ॥ Bu. ॥ १५ ॥ प्रातरग्निं चतुर्दश ॥ ११ ॥
 E. W. B. I, 15 This Khanda corresponds to Rv. X, 145. 1a *म्योषधीं B. W. Wh. Hw. Hbd. Hbg. HHg. T. P. *म्योषधिं E. Bu. Rv. X, 145, 1. In the Grantha MSS., however, especially in Bu., it is often impossible to distinguish the long i from the short i.
 2 उत्तानपर्णे E. W. — Rv. has देवजूते (so also P.) for सहमाने and कृध for कृधि.
 4a नह्यस्यै B. न ह्यस्यै E. W. न व्यस्यै Bu. नह्यस्यै Wh. H. T. नह्यस्या P. Rv. —
 गृणामि W. गृह्णामि Wh. 4b Rv. has तमयामसि for नाशयामसि.

अहमस्मि सहमानाथ त्वमसि सासहिः ।

उभे सहस्वती भूत्वा सपत्नीं मे सहावहै ॥५॥

उप तेऽधाँ सहमानामभि त्वाधाँ सहीयसा ।

मामनु प्र ते मनो वत्सं गौरिव धावतु पथा वारिव धावतु ॥६॥

पञ्चदशः खण्डः ॥ १५ ॥

उदसौ सूर्यो अगादुद्यं मामको भगः ।

अहं तद्विद्वला पतिमभ्यसाक्षि विषासहिः ॥१॥

अहं केतुरहं मूर्धा अहमुग्रा विवाचनी ।

ममेदनु क्रतुं पतिस्सेहानाया उवाचरेत् ॥२॥

मम पुत्राश्शत्रुहणोऽथो मे दुहिता विराट् ।

उताहमस्मि संजया पत्युर्मे श्लोक उक्तमः ॥३॥

येनेन्द्रो हविषा कृत्यभवद्विद्युत्तमः ।

5b भूत्वा MSS. भूत्वा P. Rv. 6b धावत् (bis) T.—पञ्चदशः खण्डः Wh. ॥१६॥ W in marg. E. B. Bu. I, 16 This Khanda corresponds to Rv. X, 159. 1b तद्विद्वला E. तद्विजला Bu. W. has तद्वि(एतद्वि° pr. m.)द्वलापतिमभ्यसाक्षि विषासहिः, placing, by mistake, these words after वारिव धावतु in I, 15, 6. 2a मूर्धा अहमुग्रा B. W. मूर्धा अहमुग्रा E. मूर्धाहमुग्रा Wh. Bu. P. Rv. मूर्धाऽह° T. 2b ममेदनु W. ममेतदनु Wh. ममेत् (corrected to ममेतत्) ममेव Hbd. ममेतत् (by correction) ममेव Ilbg. ममेतत् Hw.—उवाचरेत् MSS. and H. for उपाचरेत् P. Rv., see Introd., p. xxi. 3b उताहमस्मि संजया पत्युर्मे श्लोक W.—पत्युः MSS. and H. for पत्यौ P. Rv. 4a कृत्य (त्य B sec. m.)भवद्विद्यु° B. Wh. Bu. T. H. कृत्यभवद्विद्यु° W. कृत्यभवद्विद्यु° E. कृत्यभवद्विद्यु° Rv. कृत्यभवद्विद्यु° P.

अ॒हं तद॑क्रि दे॒वा अस॑प॒त्ना कि॒ला॒भव॑म् ॥४॥

अ॒स॒प॒त्ना स॑प॒त्नि॒घ्नी ज॑य॒न्त्यभि॑भू॒वरी ।

आ॒वि॒त्ति॒ सर्वा॑साँ रा॒धो॒ वर्चो॑ अ॒स्थै॒यसा॑मिव ॥५॥

सम॑जै॒षमि॒मा अ॒हँ स॑प॒त्नीर॑भिभू॒वरीः ।

यथा॒हम॒स्य वी॒रस्य॑ वि॒राजा॑मि॒ धन॑स्य च ॥६॥

षोड॑शः खण्डः ॥१६॥

अ॒क्षी॒भ्यां ते॒ नासि॑काभ्यां॒ कर्णी॑भ्यां॒ चुबु॑का॒दधि॑ ।

यक्ष्मँ॑ शी॒र्षण्यँ॑ म॒स्तिष्का॑ज्जि॒ह्वाया॑ वि वृ॒हामि॑ ते ॥१॥

ग्री॒वाभ्य॑स्त उ॒ष्णिहा॑भ्यः॒ कीर्क॑साभ्योऽनू॒क्यात् ।

4b तद॑क्रिदे॒वासप॑त्ना Wh. Hw. The corrupt readings of Hbd. (तद्वविरिति करोति), Hbg. (तद्वविरत्ति करोति), and HHg. (नद्वरविरकि) point to तद॑क्रि. Hbd. Hbg. HHg. also have हे दे॒वाः. See Introd., p. xxii.—०भवं B. W. Wh. Bu. II. ०भुवं E. T. Rv. ०भुवन् P. 5a स॑प॒त्नि॒घ्नी MSS. and H. स॑प॒त्तघ्नी P. Rv.—जन॑न्त्य० Bu.—०भू॒वरीः B pr. m. W. T. P. 5b आ॒वि॒त्ति॒ सर्वा॑साँ (सर्वा॑साँ W.) रा॒धो॒ वर्चो॑ B. W. Wh. Bu. H. P. T. आ॒वृ॒चम॑न्यासाँ वर्चो॑ रा॒धो॒ Rv.—अ॒स्थै॒य० W.—In E. 5b and 6a are missing. 6a ०भि॒भू॒वरीः MSS. and H. for ०भि॒भू॒वरी, see Introd., p. xxii. 6b ०म॑स्य B sec. m. W.—व॒रखँ वी॒रा० B.—वि॒राजा॑मि॒ धन॑स्य च MSS. वि॒राजा॑नि॒ जन॑स्य च Rv. P.—षोड॑शः खण्डः ॥ Wh. ॥१७॥ Bu. ॥१७॥ इ॒मां खना॑म्यु॒दसी॑ सू॒र्यो॒ द्वाद॑श द्वाद॑श ॥१७॥ E. W. B. I, 17, 1-6 correspond to Rv. X, 163. See also Rv.-MS., fol. 10. 1a चु॒बुका॑ B. E. Bu. चु॒बुका॑ W. चि॒बुका॑ Wh. कु॒बुका॑ Rv. The word is not repeated by Haradatta. 1b-6b Bu. reads वृ॒हामि॑ for वृ॒हामि॑. 2a ०भ्यो॑नू॒क्यात् W. B. Wh. Bu. T. ०भ्यो॑ अनू॒क्यात् E. Rv.

यक्ष्मं दोषण्य॑मँसाभ्यां बाहुभ्यां वि वृहामि ते ॥२॥
 आन्वेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठोर्हृदयादधि ।
 यक्ष्मं मतस्त्राभ्यां यक्त्रः प्राशिभ्यो वि वृहामि ते ॥३॥
 ऊरुभ्यां तेऽष्टीवज्रां जङ्घाभ्यां प्रपदाभ्याम् ।
 यक्ष्मं श्रोणीभ्यां भासदाङ्घ्रसंसो वि वृहामि ते ॥४॥
 मेहनाडलंकरणांल्लोमभ्यस्ते नखेभ्यः ।
 यक्ष्मं सर्वस्मादात्मनस्तमिमं वि वृहामि ते ॥५॥
 अङ्गादङ्गाल्लोमोलोमो जातं पर्वणिपर्वणि ।
 यक्ष्मं सर्वस्मादात्मनस्तमिमं वि वृहामि ते ॥६॥
 परां देहि शाबल्यं ब्रह्मभ्यो वि भजा वसु ।
 कृत्यैषा पद्धती भूत्वा जाया विशते पतिम् ॥७॥
 अश्लीला तनूर्भवति रुशती पापयामुया ।
 पतिर्यद्वधैर्वासां स्वमङ्गमभिधित्सति ॥८॥

4a तेष्टीवज्रां B. Wh. Bu. P. ते अष्टी° E. W. Rv.—जङ्घाभ्यां W. B. Wh. Bu. H.
 जङ्घाभ्यां E. पाणिभ्यां Rv. 4b श्रोणीभ्यां B. Wh. T. H. श्रोणीभ्यां W. श्रोणिभ्यां
 E. Rv. In Bu. it may be read श्रोणि° or श्रोणी°.—भासदाङ्घ्रसंसो E. P. भासदाङ्घ्र-
 संसो W. भाससाङ्घ्रसंसो B. भासदाङ्घ्रसंसो Bu. Wh. H. भासदाङ्घ्रसंसो Rv.—
 In B. verse 4 precedes verse 3. 5a °द्वलंकर° MSS. and H. °द्वनंकर° Rv.
 5b and 6b °स्तमिमं B. W. Wh. Bu. T. H. °स्तमिदं E. Rv. 7a शाबल्यं Wh. Bu.
 T. H. शाबुल्यं B. E. शाबुल्यं W. शामुल्यं Rv. X, 85, 29. 7b भूत्वा MSS. भूत्वा
 Rv. l. c. 8a अश्लीला MSS. अश्रीरा Rv. X, 85, 30.—तनूर्भव Wh. Bu. 8b °द्वधै
 MSS. वधै वध्वाः H. °द्वधोर्वा Rv. l. c.—°धित्सति E. B. Wh. Bu. H. °धित्सति W.

क्रूरमेतत्कटुकमेतदपाष्ठवद्विषवन्नैतदक्षवे ।
 सूर्यो यः प्रत्यक्षं विद्यात्स एतत्प्रति गृह्णीयात् ॥९॥
 आशसनं विशसनमथो अधिविचर्तनम् ।
 सूर्यायाः पश्य रूपाणि तानि ब्रह्मोत शंसति ॥१०॥

सप्तदशः खण्डः ॥ ११ ॥

अचीभ्यां ते ॥ उदसौ ॥ इमां खनामि ॥ प्रातरग्निम् ॥ करोमि ते ॥ विष्णुर्योनिम् ॥
 अपश्यं त्वा ॥ उदीर्ष्वीतः ॥ इह गावः ॥ शर्म वर्म ॥ यद्वृते चित् ॥ सत्येन ॥
 आ तिष्ठेमम् ॥ सोमाय ॥ सोमः प्रथमः ॥ हिरण्यवर्णाः ॥^१ प्र सु
 गमन्ता ॥ तानि ब्रह्मोत शंसति ॥^२

॥ इति प्रथमः प्रश्नस्समाप्तः ॥^३

० धित्सति Rv. l. c. 9a ० पाष्टुं B.—० त्तवै Bu. Hw. 9b विन्वात्स E.—Cf. Rv. X, 85, 34. 10a ० विचर्तनम् Wh. Bu. H. ० विवर्तनं B. W. ० विकर्तनं E. Rv. X, 85, 35. Haradatta seems to explain ० थो अधि विचर्तनं. 10b ब्रह्मोत शंसति B. E. Wh. H. ब्रह्मोथ शं W. ब्रह्मोद शं Bu. ब्रह्मा तु शुं धति Rv. l. c.— सप्तदशः खण्डः Wh. ॥ १८ ॥ अचीभ्यां ते विंशतिः ॥ १८ ॥ E. W. B. ॥ १८ ॥ अची यीवा आन्ते ऊरू मेहनादंगादगात्रा देहि सप्त ॥ Bu. T. ^१ So according to Wh., except that इह गावः is left out. In E. this list of Khanda beginnings is omitted. B. W. Bu. have अचीभ्यां ते नासिकाभ्यां ॥ उदसौ सूर्यो अगात् (सूर्योगात् Bu.) ॥ इमां खनाभ्योषधीं (० खनाभ्योष W. ० खनाभ्योष B pr. m. ० खनाभ्योष B sec. m.) ॥ प्रातरग्निं ॥ करोमि ते प्राजापत्यं ॥ विष्णुर्योनिं कल्पयतु ॥ आ रौहोर् (रौरुर् Bu.) ॥ अपश्यं त्वा मनसा चर्कितानं (W. has only अपश्यं त्वा) ॥ उदीर्ष्वीतो विश्वावसो ॥ इह गावः प्र जायध्वं ॥ शर्म वर्मेदमा हरं ॥ ता मंदसाना मनुषो दुरोणे (Bu. has य ऋते चिदग्निविषः instead of it) ॥ सत्येनोत्तमिता भूमिः ॥ आ तिष्ठेममग्निम् ॥ सोमाय जनिविदे स्वाहा ॥ सोमः प्रथमो विविदे (Bu. adds गन्धर्वः) ॥ हिरण्यवर्णाः शुचयः पावकाः ॥ ^२ प्र सु गमन्ता

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ हरिः ओँ ॥

उष्णेन वायवुदकेनेह्यदितिः केशान्वपत् ॥१॥

आप उन्दन्तु जीवसे दीर्घायुत्वाय वर्चसे ।

ज्योक्ते सूर्ये दृशे ॥२॥

येनावपत्सविता क्षुरेण सीमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान् ।

तेन ब्रह्माणो वपतेदमस्यायुष्माञ्जरदष्टिर्यथासद्यमसौ ॥३॥

येन पूषा बृहस्पतेरग्नेरिन्द्रस्य चायुषेऽवपत् ।

तेनास्यायुषे वप सौष्टोक्थाय स्वस्तये ॥४॥

धियसानखं सचिणि W. प्र सु गमन्ता धियसानखं सचिणि ॥ ७ ॥ हरिः ओँ ॥ B. प्र सु गमन्ता धियसानख सचिणि । प्र सु गमन्ता सीमस्तत्वेन शर्म वर्मेदमुदीर्घायपश्वत्वारोहं विष्णुर्धौनि प्रातरग्निमिमां खनामक्षिभ्यामेकादशा ॥ प्र सु गमन्ता तानि ब्रह्मोत शंसति ॥ Bu. ³ इति मंत्रप्रश्ने प्रथमप्रश्नः समाप्तः B. इति श्रीमंत्रप्रश्ने काण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥ १ ॥ W. इति प्रथमपाठा समाप्तः ॥ E. Deest in Bu. Wh. As to T. see *Intro.*, p. xiii.

II, 1, 1 See Av. VI, 68, 1; Pār. II, 1, 6; Āśv. I, 17, 6 seq.; MBr. I, 6, 1. 2a उदन्तु B.—See Ts. I, 2, 1, 1; Av. VI, 68, 2; Śāṅkh. I, 28, 9; Pār. II, 1, 9; Āśv. I, 17, 7; MBr. I, 6, 2. 2b See Rv. I, 23, 21. 3b असद्यमसौ E.—See TBr. II, 7, 17, 2; Av. VI, 68, 3; VIII, 5, 21b; Āśv. I, 17, 10. 4a चायुषेवपत् B.—Cf. MBr. I, 6, 7; Āśv. I, 17, 12.

येन भूयश्चरात्ययं ज्योक् पश्याति सूर्यम् ।
 तेनास्यायुषे वप सौश्चाक्याय स्वस्तये ॥५॥
 येन पूषा बृहस्पतेरग्नेरिन्द्रस्य चायुषेऽवपत् ।
 तेन ते वपाम्यसावायुषा वर्चसा यथा ज्योक् सुमना असाः ॥६॥
 यत्सुरेण मर्चयता सुपेशसा वप्रा वपसि केशान् ।
 शुन्धि शिरो मास्यायुः प्र मौषीः ॥७॥
 उप्वाय केशान्वरुणस्य राज्ञो बृहस्पतिस्सविता सोमो अग्निः ।
 तेभ्यो निधानं बहुधान्विन्दन्नन्तरा द्यावापृथिवी अपस्सुवः ॥८॥

प्रथमः खण्डः ॥९॥

आयुर्दा देव जरसें गृणानो घृतप्रतीको घृतपृष्ठो अग्ने ।
 घृतं पिबन्नमृतं चारु गव्यं पितेव पुत्रं जरसे नयेम स्वाहा ॥९॥
 आ तिष्ठेममश्मानमश्मेव त्वं स्थिरो भव ।
 अभि तिष्ठ पृतन्यतस्सहस्व पृतनायतः ॥१०॥

5 See Āśv. I, 17, 13. 6a °स्व चायुषेवपत् B. °स्व चायुषेवपत् E. 6b °म्यसावा°
 E.—वर्चसा यथा B. 7a सुपेशसा B. 7b शुन्धि शिरो B. T. शुन्धिशिरो E.
 शुन्धि शि° Wh. HHg. शुद्धि शि° Bu. शुद्धि (शुद्धं कुरु) Hw. शुद्धि (शुद्धं कुरु) Hbd.
 Hbg. See Āśv. I, 17, 16; Pār. II, 1, 19; Av. VIII, 2, 17. 8b °न्वविन्दन्न° E.—सुवः B.
 E. Wh. T. सुवाः Bu. स्वः H.—प्रथमः खण्डः Wh. ॥९॥ Bu. ॥९॥ उष्णिग् पञ्चदश ॥९॥
 E. B. II, 2, 1b स्वाहा deest in Bu. Wh. T.—Of. Av. II, 13, 1; TBr. I, 2, 1, 11;
 Śāṅkh. I, 25, 6. 2a भवा Bu. See I, 5, 1.

रेवतीस्त्वा व्यङ्ग्यन्कृत्तिकाश्चाकृतस्त्वा ।
 धियोऽवयन्व मा अवृजन्तसहस्रमन्ता अभितो अयच्छन् ॥३॥
 देवीर्देवाय परिधी सवित्रे महत्तदासामभवन्महित्वनम् ॥४॥
 या अकृन्तन्वयन्या अतन्वत याश्च देवीरन्तानभितोऽददन्त ।
 तास्त्वा देवीर्जरसे सं व्ययन्वायुष्मानिदं परि धत्स्व वासः ॥५॥
 परि धत्त धत्त वाससैनं शतायुषं कृणुत दीर्घमायुः ।
 बृहस्पतिः प्रायच्छद्वास एतत्सोमाय राज्ञे परि धातुवा उ ॥६॥
 जरां गच्छासि परि धत्स्व वासो भवा कृष्टीनामभिशस्तिपावा ।
 शतं च जीव शरदस्सुवर्चा रायश्च पोषमुप सं व्ययस्व ॥७॥
 परीदं वासो अधि धा स्वस्तयेऽभूरापीनामभिशस्तिपावा ।
 शतं च जीव शरदः पुरुचीर्वसूनि चार्यो वि भजासि जीवन् ॥८॥
 इयं दुरुक्तात्परिबाधमाना शर्म वरुथं पुनृती न आगात् ।
 प्राणापानाभ्यां बलमाभरन्ती प्रिया देवानां सुभगा मेखलेयम् ॥९॥

3a व्यङ्ग्यन् E. Bu. Wh. Hbg. P. T. व्यङ्ग्यन् B. HHg. व्यङ्ग्यन् and व्यङ्ग्यात् Hw.
 अव्यङ्ग्यन् Hbd. See Introd., p. xxii seq.—°काश्चाकृतस्त्वा E. B. Bu. Wh. P. अकृतन्
 Hw. HHg. अकृतन् T. Hbd. अकृतन् Hbg. 3b अवृजत्स° E. अवृजत्स° B.
 आवृजन् स° Bu. अवृजन् स° Wh. अवावृजन् Hw. त्वा आवृजन् Hbd. त्वा अवृजन्
 Hbg. HHg. 5a अकृतन् E.—°मितोऽददन्त Av. XIV, 1, 45. °मितोददन्त E. B.
 °मितोददन्ता Bu. Cf. MBr. I, 1, 5; Pār. I, 4, 13; Hir. I, 4, 2. 6-8 See Av. II,
 13, 2-3; XIX, 24, 4-6; MBr. I, 1, 6. 6b धत्तुवा उ E. B. Hir. I, 4, 2 7a भवतु
 Bu.—See Hir. I, 4, 2. 8a See Introd., p. xxiii. 8b चाय्यो E. See Hir. I, 4, 3.
 9 Cf. MBr. I, 6, 27; Pār. II, 2, 8; Śāṅkh. II, 2, 1; Hir. I, 4, 4.

चतस्य गोप्त्री तपसः परस्पी घृती रक्षस्सहमाना अरातीः ।
 सा नस्समन्तमनु परीहि भद्रया भर्तारस्ते मेखले मा रिषाम ॥१०॥
 मित्रस्य चक्षुर्धरुणं बलीयस्तेजो यशस्वि स्यविर् सभिद्धम् ।
 अनाहनस्यं वसनं जरिणु परीदं वाज्यजिनं दधेऽहम् ॥११॥

द्वितीयः खण्डः ॥२॥

आगन्त्वा समगन्महि प्र सु मृत्युं युयोतन ।
 अरिष्टास्सं चरेमहि स्वस्ति चरतादिह स्वस्त्या गृहेभ्यः ॥१॥
 समुद्रादूर्मिर्मधुमाँ उदारदुपाँशुना सममृतत्वमश्याम् ।
 इमे नु ते रश्मयस्सूर्यस्य येभिस्सपित्वं पितरो न आयेन् ॥२॥
 अग्निष्टे हस्तमयभीत्सीमस्ते हस्तमयभीत्सविता ते हस्तमयभी-
 त्सरस्वती ते हस्तमयभीत्पूषा ते हस्तमयभीर्दर्यमा ते हस्तमय-
 भीर्दशस्ते हस्तमयभीर्ङ्गस्ते हस्तमयभीर्निचस्ते हस्तमयभीर्निच-
 स्वमसि धर्मेणाग्निराचार्यस्तव ॥३-१२॥

10a परस्पी Wh.H. P.T. परस्वी B. E. Bu. MBr. I, 6, 28. 10b परेहि E. 11a For
 बलीयस्तेजो यशस्वि (B. E.) one expects बलीयस्तेजोयशस्वि. —सभिद्धं MSS. and H.
 समुद्धं Sāṅkh. II, 1, 30. See Hir. I, 4, 6, and Introd., p. xxiii. 11b ०ज्यजिनं B.
 II, 3, 1a ०गन्महि प्र सुमृत्युं E. —युयोतना Bu. —See MBr. I, 6, 14; Hir. I, 5, 1. 2a See
 Rv. IV, 58, 1a; TĀ. X, 10, 2. 2b See Rv. I, 109, 7b, and Introd., p. xxx. 3-12 These
 are, according to the commentaries on Āp. 10, 12, ten Mantras, and 13-23 are eleven
 Mantras. So also T. Hw. HHg. have हस्तयहणमन्त्राः and परिदानमन्त्राः, but Hbd.
 हस्तयहणमन्त्रः and परिदानमन्त्रः, while Hbg. gives हस्तयहणमन्त्रः and परिदानमन्त्राः.

अग्रये त्वा परि ददाम्यसौ^{१३} सोमाय त्वा परि ददाम्यसौ^{१४} सवित्रे
त्वा परि ददाम्यसौ^{१५} सरस्वत्यै त्वा परि ददाम्यसौ^{१६} मृत्यवे त्वा परि
ददाम्यसौ^{१७} यमाय त्वा परि ददाम्यसौ^{१८} गदाय त्वा परि ददाम्य-
सावन्तकाय त्वा परि ददाम्यसावन्नस्त्वा परि ददाम्यसावोषधी-
भ्यस्त्वा परि ददाम्यसौ^{२३} पृथिव्यै त्वा सवैश्वानरायै परि ददा-
म्यसौ ॥ १३-२३ ॥

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव उप नयेऽसौ ॥ २४ ॥

सुप्रजाः प्रजया भूयास्सुवीरो वीरैस्सुवर्चा वर्चसा सुपोषः
पोषैः ॥ २५ ॥

ब्रह्मचर्यमागामुप मा नयस्व देवेन सवित्रा प्रसूतः ॥ २६ ॥

को नामासि ॥ २७ ॥ असौ नामास्मि ॥ २८ ॥ कस्य ब्रह्मचार्ये-
स्यसौ ॥ २९ ॥ प्राणस्य ब्रह्मचार्यस्मि ॥ ३० ॥

The MSS. of the text read अग्निष्टे to अस्तवे without a break, and again अग्रये त्वा to
नरायै परि ददाम्यसौ without a break. 3-11 अग्रहीत् Bu. 8-9 अग्नीदृष्टे B.
12 कर्मणा° Bu.—चार्यस्तवा E. °चार्यस्तव B.—See MBr. I, 6, 15; Hir. I, 5, 9 seq.;
Sāṅkh. II, 3, 1. 23 सवैश्वानरायै E. B.—ददाम्यसौ E.—See Hir. I, 6, 5; Sāṅkh. II,
3, 1; MBr. I, 6, 23 seq.; Kauś. 56, 13. 24 नयेसौ B. नयेसौ E. See Introd., p. xxiii.
—Cf. Hir. I, 5, 8; Āśv. I, 24, 15; Sāṅkh. II, 2, 12; MBr. I, 6, 18; TĀ. III, 10, 1.
25 भूयासँ E. Hir. I, 5, 13. 26 ब्रह्मचर्य° E.—°मागाम् H. °मा गाम्?—नयस्वा
Bu.—See Hir. I, 5, 2; MBr. I, 6, 16; Kauś. 55, 9. 27 को नामा° E.—See Hir.
I, 5, 4 seq.; MBr. I, 6, 17; Kauś. 55, 10. 29 ब्रह्मचार्यसौ E. 30 See Hir. I,
6, 3; Āśv. I, 20, 8.

असावेष ते देव सूर्य ब्रह्मचारी तं गोपाय स मा मृतैष ते
सूर्य पुत्रस्स दीर्घायुस्स मा मृत । याँ स्वस्तिमग्निर्वायुस्सूर्य-
श्चन्द्रमा आपोऽनु संचरन्ति ताँ स्वस्तिमनु सं चरासौ ॥३१॥

अर्ध्वनामध्वपते श्रेष्ठस्यार्ध्वनः पारमंशीय ॥३२॥

तृतीयः खण्डः ॥३॥

योगेयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे ।

सखाय इन्द्रमृतये ॥१॥

इममग्न आयुषे वर्चसे कृधि प्रियँ रेतो वरुण सोम राजन् ।

मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वेदेवा जरदष्टिर्यथासन्त ॥२॥

शतमिन्नु शरदो अन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसँ तनूनाम् ।

पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मध्या रीरिषितायुर्गन्तोः ॥३॥

अग्निष्ट आयुः प्रतरां दधात्वग्निष्टे पुष्टिं प्रतरां कृणोतु ।

इन्द्रो मरुद्भिर्चतुधा कृणोत्वादित्यैस्ते वसुभिरा दधातु ॥४॥

31 स मा मृत । याँ Wh. Bu. समामृतयाँ E. समामृतायाँ B.—See Hir. I, 6, 3; Āśv. I, 20, 7; Śāṅkh. II, 18, 3. 32 Mantras 26–32 in B. and 27–32 in E. are given without any break, as regards accentuation and Sandhi. Bu. and Wh. mark only the end of 31a and of 31 by bars.—शीया Bu.—तृतीयः खण्डः Wh. ॥३॥ Bu. ॥३॥ आगंचा दश ॥३॥ B. ॥११ अगंचा दश ॥३॥ E. II, 4, 1 and 2 Only Wh. gives the two Mantras in full, the other MSS. give the Pratikas, viz. योगेयोगे तवस्तरमि-ममग्न आयुषे वर्चसे वृध्नीति द्वे ॥ See I, 6, 3 (Rv. I, 30, 7), and Ts. II, 3, 10, 3; TBr. II, 7, 7, 5. 3 Rv. I, 89, 9. 4 See Hir. I, 7, 11.

मेधां म॒ह्यम॒ङ्गिर॒सो मे॒धाँ स॒प्त॒र्षयो॑ ददुः ।

मेधां म॒ह्यं प्र॒जाप॑तिर्मे॒धाम॒ग्निर्दे॑दातु मे ॥ ५ ॥

अ॒प्स॒रासु॑ च॒ या मे॒धा ग॑न्ध॒र्वेषु॑ च॒ यद्य॑शः ।

दै॒वी या॒ मानु॑षी मे॒धा सा॒ मामा॑ वि॒शता॑दिह ॥ ६ ॥

इ॒मं मे॒ वरु॑ण ॥ ७ ॥ त॒त्त्वा॑ या॒मि ॥ ८ ॥ त्वं नो॑ अ॒ग्ने ॥ ९ ॥ स

त्वं नो॑ अ॒ग्ने ॥ १० ॥ त्वम॑ग्ने अ॒यासि॑ ॥ ११ ॥

रा॒ष्ट्रभृ॑द॒स्याचा॒र्यास॒न्दी मा॒ त्वद्यो॑षम् ॥ १२ ॥

तत्स॒वि॒तुर्व॑रे॒ण्यमि॒त्येषा॑ ॥ १३ ॥

5a स॒प्त ऋ॒षयो॑ B. T.—See Rv. Khila 29, 1. 6a अ॒प्स॒रासु॑ या Bu. Wh. 6b मा॒नु॒षी E.—मा॒मा E.—See Rv. Khila 29, 3; TĀ. X, 41; Hir. I, 8, 4. 7-11 See I, 4, 12-16. 12 रा॒ष्ट्रभृ॑द° E. रा॒ष्ट्रभृ॑त° B pr. m. रा॒ष्ट्रभृ॑द° B sec. m.—See Hir. I, 6, 9; 12, 17. 13 All the MSS. give only the Pratīka of the Sāvitrī (Rv. III, 62, 10; Ts. I, 5, 6, 4). According to Āp. II, 9-12 (see Haradatta on II, 12, and cf. Hir. I, 6, 11) it has to be recited as follows :

ओं भू॒ख॒त्स॒वि॒तुर्व॑रे॒ण्यम् । or, तत्स॑° . . . °ण्य॒मो भूः ।

ओं भुव॑र्भ॒र्गो दे॒वस्य॑ धीम॒हि । or, भ॒र्गो . . . °म॒ह्यो भुवः॑ ।

ओं भुव॑र्धि॒यो यो नः॑ प्र॒चोद॑यात् । or, धि॒यो . . . °या॒दो भुवः॑ ।

ओं भू॒ख॒त्स॒वि॒तुर्व॑रे॒ण्यं भ॒र्गो दे॒वस्य॑ धीम॒हि । or, तत्स॑° . . . म॒ह्यो भूः ।

ओं भुव॑र्धि॒यो यो नः॑ प्र॒चोद॑यात् । or, धि॒यो . . . °या॒दो भुवः॑ ।

ओं भुव॑ख॒त्स॒वि॒तुर्व॑रे॒ण्यं भ॒र्गो दे॒वस्य॑ धीम॒हि । धि॒यो यो नः॑ प्र॒चोद॑यात् ॥

or, तत्स॑° . . . °या॒दो भुवः॑ ॥

अवृधमसौ सौम्य प्राण स्वं मे गोपाय ॥ १४ ॥

ब्रह्मण आणी स्थः ॥ १५ ॥

तुरीयः खण्डः ॥ ४ ॥

सुश्रवस्सुश्रवसं मा कुरु यथा त्वं सुश्रवस्सुश्रवा अस्येवमहं
सुश्रवस्सुश्रवा भूयासं यथा त्वं सुश्रवो देवानां निधिगोपो
ऽस्येवमहं ब्राह्मणानां ब्रह्मणो निधिगोपो भूयासम् ॥ १ ॥

स्मृतं च मेऽस्मृतं च मे तन्म उभयं व्रतं^१ निन्दा च मेऽनिन्दा
च मे तन्म उभयं व्रतं^२ अद्वा च मेऽअद्वा च मे तन्म उभयं व्रतं^३
विद्या च मेऽविद्या च मे तन्म उभयं व्रतं^४ श्रुतं च मेऽश्रुतं च
मे तन्म उभयं व्रतं^५ सत्यं च मेऽनृतं च मे तन्म उभयं व्रतं^६ तपश्च
मेऽतपश्च मे तन्म उभयं व्रतं^७ व्रतं च मेऽव्रतं च मे तन्म उभयं

14 सौम्य प्राणस्वं E. सौम्यः प्राणः स्वं B. सौम्य प्राणस्वं Wh. सौम्य प्राणस्वं Bu.

As to Visarga before s, see above note on I, 12, 6a. The text of H. is corrupt, but he seems to explain सौम्य as a vocative, and प्राणः as a nominative.

15 तुरीयः

खण्डः Wh. ॥ ४ ॥ Bu. योगेयोगे चर्योदश ॥ ४ ॥ E. B. II, 5, 1 सुश्रवः सुश्रवसं

E.—सुश्रवः सुश्रवा E. सुश्रवः सुश्रवा B.—सुश्रवः सुश्रवा भू E. सुश्रवः सुश्रवा भू

B.—सुश्रवो देवानां E. सुश्रवः सुश्रवो देवानां B.—गोपोस्ते B. E.—See MBr. I,

6, 31; Āśv. I, 22, 21; Pār. II, 4, 2; Kauś. 56, 3. 2 B. inserts स्मृतं निन्दा (निन्दाः

pr. m.) अद्वा विद्या (विद्याः pr. m.) श्रुतं सत्यं तपो व्रतं at the beginning of this Mantra.

See Āśv. III, 9, 1 with Nārāyaṇa's commentary. 2-9 उभयं व्रतं B sec. m. उभयव्रतं

B pr. m. उभयव्रतं E. उभयं व्रतं Wh. उभयव्रतं Bu. 8 तपश्च E. तपश्च to व्रतं

deest in Wh.

व्रतं^९ यद्ब्राह्मणानां ब्रह्मणि व्रतम् । यदग्नेस्सेन्द्रस्य सप्रजापतिकस्य
सदेवस्य सदेवराजस्य समनुषस्य समनुषराजस्य सपितृकस्य
सपितृराजस्य सगन्धर्वाप्सरस्कस्य । यन्म आत्मन आत्मनि व्रतं
तेनाहँ सर्वव्रतो भूयासम् ॥१०॥

उदायुषा स्वायुषोदोषधीनाँ रसेनोत्पर्जन्यस्य शुष्मेणोदस्था-
ममृताँ अनु ॥११॥

तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् ॥१२॥

पश्येम शरदश्शतं^{१३} जीवेम शरदश्शतं^{१४} नन्दाम शरदश्शतं^{१५}
मोदाम शरदश्शतं^{१६} भवाम शरदश्शतं^{१७} शृण्वाम शरदश्शतं^{१८} प्र
ब्रवाम शरदश्शतमजीता स्याम शरदश्शतं^{१९} ज्योक्नु सूर्यं दृशे ॥२१॥
यस्मिन्भूतं च भव्यं च सर्वे लोकास्समाहिताः ।

तेन गृह्णामि त्वामहं मह्यं गृह्णामि त्वामहं प्रजापतिना त्वा
मह्यं गृह्णाम्यसौ ॥२२॥

पञ्चमः खण्डः ॥५॥

परि त्वाग्ने परि मृजाभ्यायुषा च धनेन च । सुप्रजाः प्रजया

१० सदेवराजन्यस्य E. — ऽप्सरस्कस्य E.

११ See Ts. I, 2, 8, 1; Hir. I, 7, 10.

१२-२१ TĀ. IV, 42, 5 (32); cf. Rv. VII, 66, 16; Hir. I, 7, 10. See Intro., p. xxxiv. 22b

गृह्णाह्यसौ B.—पञ्चमः खण्डः ॥ Wh. ॥५॥ Bu. ॥५॥ सुश्रवसः सुश्रवसमष्टौ ॥५॥ B.

॥ ८ ॥ सुश्रवः सुश्रवा अष्टौ ॥५॥ E.

भूयासँ सुवीरो वीरैस्सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पौषैस्सुगृहो गृहैस्सु-
पतिः पत्या सुमेधा मेधया सुब्रह्मा ब्रह्मचारिभिः ॥ १ ॥

अग्नये समिधमाहर्षि बृहते जातवेदसे यथा त्वमग्ने समिधा
समिध्यसं एवं मामायुषा वर्चसा सत्या मेधया प्रजया पशुभिर्ब्र-
ह्मवर्चसेनान्नाद्येन समेधय स्वाहा ॥ २ ॥

एधोऽस्येधिषीमहि स्वाहा ॥ ३ ॥

समिदसि समेधिषीमहि स्वाहा ॥ ४ ॥

तेजोऽसि तेजो मयि धेहि स्वाहा ॥ ५ ॥

अपो अद्यान्वारिषं रसेन समसृक्षमहि ।

पर्यस्वाँ अग्न आगमं तं मा सँ सृज वर्चसा स्वाहा ॥ ६ ॥

सं माग्ने वर्चसा सृज प्रजया च धनेन च स्वाहा ॥ ७ ॥

विद्युन्मे अस्य देवा इन्द्रो विद्यात्सह ऋषिभि स्वाहा ॥ ८ ॥

अग्नये बृहते नाकाय स्वाहा ॥ ९ ॥

द्यावापृथिवीभ्याँ स्वाहा ॥ १० ॥

II, 6, 1b सुब्रह्मा ब्र० E. 2 ०माहारिषं Bu. Wh. Hw. ०माहर्षं Hbg.—समिधय
E. — See Av. XIX, 64, 1 seq.; Hir. I, 7, 2; MBr. I, 6, 32; Pār. II, 4, 3; Sāṅkh. II,
10, 4. 3-5 See Ts. I, 4, 45, 3; TBr. II, 6, 6, 4 seq.; Sāṅkh. II, 10, 4. 6a अपो
अद्यान्व० Wh. Bu. P. अपो अद्य अप इति कर्मनाम etc. H. अपो अद्या अन्व० T.
अपो अन्व० Ts. I, 4, 45, 3; 46, 2; TBr. II, 6, 6, 5. आपो अद्यान्व० B. E. Rv. I, 23, 23;
X, 9, 9. 6b सृजा Bu. 7 See Rv. I, 23, 24a. 8 विद्युन्मे MSS. and H. विद्युर्मे
Rv. I, 23, 24b. See Introd., p. xxiv.—विद्यात्सहर्षिभिः E. T. ०त्सहर्षिभि Bu. Wh.

एषा ते अग्ने समित्तया वर्धस्व चा प्यायस्व च तयाहं वर्ध-
मानो भूयासमाप्यायमानश्च स्वाहा ॥ ११ ॥

यो माग्ने भागिनं सन्तमथाभागं चिकीर्षति ।

अभागमग्ने तं कुरु मामग्ने भागिनं कुरु स्वाहा ॥ १२ ॥

समिधमाधायग्ने सर्वव्रतो भूयासं स्वाहा ॥ १३ ॥

ब्रह्मचार्यस्यपौऽशान् कर्म कुरु मा सुषुप्त्याः ।

भिक्षाचर्यं चराचार्याधीनो भव ॥ १४ ॥

यस्य ते प्रथमवास्यँ हारामस्तं त्वा विश्वे अवन्तु देवाः ।

तं त्वा भ्रातरस्सुवृधो वर्धमानमनु जायन्तां बहवस्सुजातम् ॥ १५ ॥

षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

११ समित्तया E. समत्तया Bu.—See Hir. I, 8, 4. १२ भागिनं संतमं E.—
चिकीर्षति । अ० Wh. चिकीर्षसि अ० E. ंषत्वभा० B. Bu. T. १३ समिधं E.—
At the end of this Mantra B. and Wh. insert : भूः (भू B pr. m. Wh.) स्वाहा सुवः (सुव
Wh.) स्वाहा सुवः (सुव Wh.) स्वाहौ (०हा औ Wh.) स्वाहा ॥ Haradatta does not
mention the Vyāhrtis (given also in P.) here. But in his commentary on Āp. 11, 22, he
says: व्याहृतिभिरप्यन्ते चतस्रः समिध आदधाति । तत्प्रायश्चित्तत्वे न द्रष्टव्यम् । कल्पा-
न्तरदर्शनाच्च । यत्ते अथ इत्यादिभिरुपस्थानं च ॥ १४a ०र्थस्वपौशान् E.—सुषुप्त्याः
B. E. १४b मित्राचर्यं E.—See Pūr. II, 3, 2; Śākh. II, 4, 5; Hir. I, 5, 10; Āśv.
I, 22, 2; MBr. I, 6, 25 seq.; Kauś. 56, 12. १५a प्रथमावास्यँ E. १५b भ्रातरँ
B pr. m.—सुवृद्धो B.—जायतां B.—See Av. II, 13, 5; Hir. I, 7, 17.—षष्ठः खण्डः Wh.
॥ ६ ॥ Bu. ॥ २१ ॥ परि त्वाम एकविंशतिः ॥ ६ ॥ E. ॥ ६ ॥ परि त्वाम एकान्नविंशतिः ॥ B.

इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव सं महेमा मनीषया ।
भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यमे सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १ ॥
आयुषं जमदग्नेः कश्यपस्य आयुषम् ।

यदेवानां आयुषं तन्मे अस्तु आयुषम् ॥ २ ॥

शिवो नामासि स्वधितिस्ते पिता नमस्ते अस्तु मा मा
हिंसीः ॥ ३ ॥

उष्णेन वायवुदकेनेत्येषः ॥ ४-११ ॥

इदमहममुथामुथायणस्य पाप्मानमप गूहाम्युत्तरोऽसौ द्वि-
षद्भ्यः ॥ १२ ॥

आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन ।

महे रणाय चक्षसे ॥ १३ ॥

यो वंश्शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः ।

उशतीरिव मातरः ॥ १४ ॥

तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ ।

आपो जनयथा च नः ॥ १५ ॥

II, 7, 1 b सख्ये E.—Rv. I, 94, 1. 2 त्रिआयुषं B. P. T. आयुषं (the last time only) E.—See Hir. I, 9, 6; MBh. I, 6, 8; Vs. III, 62 (Pār. I, 16, 7; II, 1, 15); Av. V, 28, 7a. 3 Cf. Vs. III, 63; Hir. I, 9, 10; Śāṅkh. I, 28, 14. 4-11 वाय उद्° B.—इत्येषः viz. अनुवाकः, i.e. the whole of II, 1 is to be repeated here. See Sudarśanārya on Āp. 12, 3. 12 नमुप Bu. T. नमव Hir. I, 9, 18. 13-15 The MSS. of the text have only आपो हि ष्ठा मयोभुव इति तिस्रः, but H. explains the three verses.

हिरण्यवर्णांश्शुचयः पावका इति तिस्रः ॥ १६-१८ ॥

अन्नाद्याय ब्यूहध्वं दीर्घायुरहमन्नादो भूयासम् ।

सोमो राजायमागमत्स मे मुखं प्र वेक्ष्यति भगेन सह वर्चसा ॥ १९ ॥

सोमस्य तनूरसि तनुवं मे पाहि स्वा मां तनूरा विंश ॥ २० ॥

नमो ग्रहाय चाभियुहाय च नमश्शाकजञ्जभाभ्यां नमस्ताभ्यो

देवताभ्यो या अभियाहिणीः ॥ २१-२३ ॥

अप्सरस्सु यो गन्धो गन्धर्वेषु च यद्यशः ।

दैवो यो मानुषो गन्धस्स मां गन्धस्सुरभिर्जुषताम् ॥ २४ ॥

इयमौषधे चार्यमाणा सहमाना सहस्वती ।

सा मां हिरण्यवर्चसं ब्रह्मवर्चसिनं मा करोतु ॥ २५ ॥

अपाशोऽस्युरो मे मा सँ शरीः ।

शिवो मोषं तिष्ठस्व दीर्घायुत्वाय शतशरदाय ।

शतं शरद्भ्य आयुषे वर्चसे जीवात्वि पुण्याय ॥ २६ ॥

See Rv. X, 9, 1-3; Ts. IV, 1, 5, 1; V, 6, 1, 4; VII, 4, 19, 4; TĀ. IV, 42, 4; X, 1, 11 seq.; Hir. I, 10, 2; 21, 5; II, 18, 9. 16-18=I, 2, 1-3. 19a °वाय ब्यूहध्वं

B.—दीर्घायुर° E. 19b °गमात्स B pr. m.—मुखं Bu.—वेक्ष्यति B. T.—See Hir. I, 10, 1; Pār. II, 6, 17. 20 तनूमा B.—सा T.—विंश Bu.—See Hir. I, 10, 5.

21 नमो गृहाय E. 21-23 See Hir. I, 10, 4. 24a अप्सरस्सु च यो Bu. P. अप्सरासु च यो Hir. I, 10, 4. 25a इयमौषधे B. P. T. इयमौषधे E. यमौषधे Wh. इयमौषधि Bu. औषधे औषधीः विभक्तिलोपः खान्दसः H. See Introd., p. xxiv. 25b ब्रह्मवर्चसिनं B pr. m. 26a See Hir. I, 11, 3. 26b, c See TBr. I, 2, 1, 19 seq.

रेवतीस्त्वा व्यक्ष्णन्नित्येताः ॥ २७-३२ ॥

सप्तमः खण्डः ॥ ७ ॥

आयुर्थं वर्चस्व्यं सुवीर्यं रायस्योषमौद्भिद्यम् ।
 इदं हिरण्यं वर्चस्वज्जैत्र्याया विशतान्नाम् ॥ १ ॥
 उच्चैर्वादि पृतनाजि सचासाहं धनंजयम् ।
 सर्वस्समृद्धीर्ज्ञेयो हिरण्येऽस्मिन्समाहिताः ॥ २ ॥
 श्रुनमहं हिरण्यस्य पितुरिव नामाग्रभैषम् ।
 तं मा हिरण्यवर्चसं पूरुषु प्रियं कुरु ॥ ३ ॥
 प्रियं मा देवेषु कुरु प्रियं मा ब्रह्मणे कुरु ।
 प्रियं विश्वेषु शूद्रेषु प्रियं राजसु मा कुरु ॥ ४ ॥

27-32 = II, 2, 3-8. व्यक्ष्णन्नित्येताः E. व्यक्ष्णन्नित्येताः B.—सप्तमः खण्डः ॥ Wh.
 ॥ ७ ॥ Bu. ॥ २० ॥ इमं स्तोमं विशतिः ॥ ७ ॥ E. B. II, 8, 1a आयुर्थं B.—
 वर्चस्व्यं B. वर्चस्व्यं Bu. 1b वर्चस्वजै° B. वर्चस्वत् deest in Wh. Bu. II. T.—
 °ज्जैत्र्याया E.—विशतान्नाम् Bu. विशतान्नाम् Wh. T. विशतान्नाम् E. विशतान्नाम् B. P.
 विशतात् मा H.—See Hir. I, 10, 6; Vs. XXXIV, 50; Āśv. III, 8, 21, and Stenzler's
 note in his German translation; Rv. Khila 27, 1; Rv.-Ms., fol. 62a. 2a उच्चैर्वादि B.
 उच्चैर्वादि Bu. Hbd. Hbg. HHg. T., probably H. उच्चैर्वाजि E. Wh. Hw. 2b समृद्धि°
 E. Bu. P. T. समृद्धि° Wh.—See Hir. l.c.; Āśv. l.c.; Rv. Khila 27, 2; Rv.-Ms. l.c.
 3a हिरण्यस्यपितुरिव E. 3b पूरुषु Wh. H. T. पूरुषु B. E. पूरुषु Bu. — See
 Hir. l.c.; Āśv. l.c.; Rv. Khila 27, 3; Rv.-Ms. l.c. 4a ब्रह्मणे MSS. and H. ब्रह्मणि
 Hir. l.c. See Introd., p. xxiv. 4b विश्वेषु B.

या निरुश्रीं निपद्यसेऽहं विधरणी इति ।
तां त्वा घृतस्य धारया यजे सँराधनीमहम् ॥ ५ ॥

सँराधन्यै देव्यै स्वाहा ॥ ६ ॥

प्रसाधन्यै देव्यै स्वाहा ॥ ७ ॥

सम्राजं च विराजं चाभिश्चीर्या च नो गृहे ।
लक्ष्मी राष्ट्रस्य या मुखे तया मा सँ सृजामसि ॥ ८ ॥
शुभिके शिर आ रोह शोभयन्ती मुखं मम ।
मुखं हि मम शोभय भूयँसं च भगँ कुरु ॥ ९ ॥
यामाहरज्जमदग्निं श्रद्धायै कामायान्यै ।
इमां तामपि नह्येऽहं भगेन सह वर्चसा ॥ १० ॥
यदाञ्जनं चैककुदं जातँ हिमवत उपरि ।
तेन वामाञ्जे तेजसे वर्चसे भगाय च ॥ ११ ॥

अष्टमः खण्डः ॥ ८ ॥

- 5-7 See Hir. I, 2, 18; MBr. I, 5, 6; Brh. Up. VI, 3, 3. 5b सँराधिनीमहं
Bu. Hbd. Hbg. ०राधनेमहं B. T. 6 सँराधिन्यै Bu. सस्राधन्यै Wh. 7 प्रसा-
धिन्यै Bu. 8 सम्राजं Bu. Hw. P. T.—See Āśv. l.c.; Rv. Khila 27, 4; Rv.-Ms.
l.c.; Hir. I, 11, 1. 9 See Hir. I, 11, 4, and Sāyana, Rigveda-Bhāṣya, vol. i, p. 3,
l. 19 (Prof. Max Müller's 2nd ed.). 10a कामायान्यै Wh. Hw. 10b त्वामपि Bu.
Wh. See Hir. I, 11, 4. 11a TĀ. VI, 10, 2; Av. IV, 9, 9. 11b भगाय च Bu. Wh.
भगाय B. H. वलाय च E. T. See Hir. I, 11, 5.—अष्टमः खण्डः ॥ Wh. ॥ ८ ॥ Bu.
आयुधमैकाज्ञ (०मेकोज्ञ० B.) विंशतिः ॥ ८ ॥ E. B.

मयि पर्वतपूरुषं मयि पर्वतवर्चसं मयि पर्वतभेषजं मयि
पर्वतायुषम् ॥१॥

यन्मे वर्चः पुरागतमात्मानमुपतिष्ठति ।

इदं तत्पुनरा देदे दीर्घायुताय वर्चसे ॥२॥

प्रतिष्ठे स्थो देवतानां मा मा सं ताम्रम् ॥३॥

प्रजापतेऽश्शरणमसि ब्रह्मणश्छदिर्विश्वजनस्य ह्यायासि सर्वतो
मा पाहि ॥४॥

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामा
देदे द्विषतो वधायेन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्वेभ्यश्शर्म मे भव यत्पापं
तन्नि वारय ॥५॥

देवीष्वडुर्वीरुरु णः कृणोत विश्वे देवास इह वीरयध्वम् ।

मा हास्महि प्रजया मा तनूभिर्मा रंधाम द्विषते सोम राजन् ॥६॥

राष्ट्रभृदस्याचार्यासन्दी मा त्वद्यौषम् ॥७॥

राष्ट्रभृदसि सम्राडासन्दी मा त्वद्यौषम् ॥८॥

राष्ट्रभृदस्यधिपन्यासन्दी मा त्वद्यौषम् ॥९॥

II, 9, 2a °तिष्ठते Wh. °तिष्ठतु T. 3 देवानां B. देवते Hir. I, 11, 9. Cf. Pār.

II, 6, 30; Āśv. III, 8, 19. 4 See Hir. I, 11, 10; Pār. II, 6, 29. 5 See Ts. VII, 1,

11, 1; V, 7, 3, 1; Hir. I, 11, 7. 6 The MSS. of the text give only the Pratika, देवीः

षडुर्वीरिषिषा. See Rv. X, 128, 5; Ts. IV, 7, 14, 2. 7 राष्ट्रभृतस्त्रा° B pr. m. See

II, 4, 12. 8 संम्राडा° B. E. Bu. Hw. Hbg. T. 9 °पत्नी सन्दी Wh.—The three

Mantras 7-9 are given without any break in B. E. Bu.

आपः पादावनेजनीर्द्विषन्तं नाशयन्तु मे ।

अस्मिन्कुले ब्रह्मवर्चस्यसानि ॥ १० ॥

मयि महो मयि यशो मयीन्द्रियं वीर्यम् ॥ ११ ॥

आ मां गन्धर्वा वचसा सँ सृज पयसा तेजसा च ।

तं मां प्रियं प्रजानां कुर्वधिपतिं पशूनाम् ॥ १२ ॥

विराजो दोहोऽसि विराजो दोहमशीय मम पद्याय वि
राज ॥ १३ ॥

समुद्रं वः प्र हिणोमि स्वां योनिमपि गच्छत ।

अच्छिद्रः प्रजया भूयासं मा परां सेचि मत्प्रयः ॥ १४ ॥

नवमः खण्डः ॥ ९ ॥

त्रय्ये विद्यायै यशोऽसि यशसो यशोऽसि ब्रह्मणो दीप्तिरसि ।

तं मां प्रियं प्रजानां कुर्वधिपतिं पशूनाम् ॥ १ ॥

आ मां गन्धर्वेषा ॥ २ ॥

अमृतोपस्तरणमसि ॥ ३ ॥

अमृतापिधानमसि ॥ ४ ॥

10a पादावनेजनीर्द्विषन्तं E. °नीर्द्विषन्तं B.—See Ait. Br. VIII, 27, 9; Kaus. 90, 11.

11 वीर्यं E. 12 See Hir. I, 13, 3; Pār. I, 3, 15. 13 पद्याय MSS. and H. पद्यायै

Hir. I, 13, 1; Pār. I, 3, 12; Āśv. I, 24, 20-22; Śākh. III, 7, 5. 14a °ममि गच्छता

Bu. See Pār. I, 3, 14; Hir. I, 13, 4.—नवमः खण्डः ॥ Wh. ॥ ९ ॥ Bu. मयि पर्वत-

पूर्व षोडश ॥ ९ ॥ E. B. II, 10, 1a यशोसि यशसि ॥ य° E. 1b and 2 = II, 9, 12.

3 and 4 are not separated in the MSS. See TĀ. X, 32; 35; Hir. I, 13, 6; 9; Āśv. I, 24, 13; 28.

यन्मधुनो मध्व्यं परममन्त्राद्यं वीर्यम् ।
तेनाहं मधुनो मध्व्येन परमेणान्त्राद्येन वीर्येण परमोऽन्त्रादो
मध्व्योऽसानि ॥ ५ ॥

गौरस्यपहतपाप्माप पाप्मानं जहि मम चामुष्यं च ॥ ६ ॥
अग्निः प्राश्नातु प्रथमस्स हि वेद यथा हविः ।
अरिष्टमस्माकं कृण्वन्ब्राह्मणो ब्राह्मणेभ्यः ॥ ७ ॥

यज्ञो वर्धतां यज्ञस्य वृद्धिमनु वर्धापचितिरस्यपचितिं मा
कुर्वपचितोऽहं मनुष्येषु भूयासम् ॥ ८ ॥

गौर्धेनुमव्या माता रुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसादित्यानाम-
मृतस्य नाभिः ॥ ९ ॥

प्र णु वोचं चिकितुषे जनाय मा गामनागामदितिं वधिष्ट ॥ १० ॥
पिबतूदकं तृणान्यत्तु ॥ ११ ॥

- 5a यन्मधुनामध्व्यं E.—वीर्यं E. 5b परमो(मा pr. m.)न्त्रादो B. परमो-
न्त्रादो E.—See Hir. I, 13, 8; Pār. I, 3, 20. 6 गौरस्यपहतपा° E.—°पाप्मा पाप्मानं
Wh. °पाप्माप पाप्मानं Bu. — See Hir. I, 13, 13; Pār. I, 3, 27 seq.; Āśv. I, 24, 31.
7a See TBr. II, 4, 8, 7; Pār. III, 1, 4; MBr. II, 1, 15. 7b अरिष्टम° Bu. Wh. Hw.
अनिष्टम° B. अनिष्टम° E. अनष्टम° Hbg. T. अरिष्टम° in Hbd. seems to have been
corrected from अनष्टम°. 8 वृद्धापचितिर° Bu. वृद्धापचितिर° T.—मनुष्येषु E.
9 गौर्धेनुमव्या E. Bu. Wh. Hw. Hbd. T. P. गौर्धेनुर्म(म pr. m.)व्या B. गौः धेनुः मव्या
Hbg. See Hir. I, 13, 12 and Prof. Kirste's note; Pār. I, 3, 27. As to धेनुमव्या see Āp.
Dh. I, 31, 12; Gaut. IX, 19. 10 णु वोचं E.—See Hir. l.c.; Pār. l.c. 11 See
Hir. l.c.; Pār. I, 3, 28.—According to Sudarśanārya on Āp. 13, 17, Mantras 8-11
would be only three. T. counts 9 and 10 as one Mantra.

ओमुत्सृजत ॥ १२ ॥

भूतम् ॥ १३ ॥ सा विराट् ॥ १४ ॥ तन्मा क्षायि ॥ १५ ॥ तस्य
तेऽशीय ॥ १६ ॥ तन्म ऊर्जं धाः ॥ १७ ॥ ओं कल्पयत ॥ १८ ॥

दशमः खण्डः ॥ १० ॥

धा॒ता द॑दातु नो र॒यिमी॑श॒नो ज॑र्ग॒त॒स्पतिः॑ ।

स नः॑ पू॒र्णेन॑ वाव॒नत् ॥ १ ॥

धा॒ता प्र॒जाया॑ उ॒त रा॒य ई॒शे धा॒तेदं॑ वि॒श्वं भु॑वंनं ज॒जान॑ ।

धा॒ता पु॒त्रं य॑र्ज॒मानाय॑ दा॒ता त॒स्मा उ॒ ह॒व्यं घृ॑तव॒द्विधे॑म ॥ २ ॥

धा॒ता द॑दातु नो र॒यिं प्रा॒चीं जी॑वा॒तुम॑क्षि॒ताम् ।

व॒यं दे॒वस्य॑ धी॒महि॑ सु॒म॒तिं स॒त्यरा॑ध॒सः ॥ ३ ॥

धा॒ता द॑दातु द॒शुषे॑ व॒सूनि॑ प्र॒जाका॑माय मी॒दुषे॑ दुरो॒णे ।

तस्मै॑ दे॒वा अ॒मृता॒स्सं व्य॑य॒न्तां वि॒श्वे दे॒वासो॑ अ॒दि॒तिस्स॒जोषाः॑ ॥ ४ ॥

य॒स्त्वा हृ॒दा की॒रिणा॑ म॒न्यमा॒नोऽम॑न्यं म॒न्यो जो॑ह॒वीमि॑ ।

जा॒त॒वेदो॑ य॒शो अ॒स्मासु॑ धेहि प्र॒जाभि॑र॒ग्रे अ॒मृत॑त्वम॒श्याम् ॥ ५ ॥

12 ओत्सृजता Bu.—See Hir. l.c.; Pār. l.c.

13 भूतं सुभूतं Wh. See Hir. I, 13,

14 seq. 15-17 तन्मा क्षायि तस्य तेशीय तन्म B. यन्मा क्षायि तस्य तेशीय तन्म E.—See Hir. I, 13, 15. 18 दशमः खण्डः ॥ Wh. ॥ १० ॥ Bu. ॥ १० ॥ चयै

विद्याया अष्टादश ॥ १० ॥ B. ॥ १८ ॥ चयै विद्यायाष्टादश ॥ १० ॥ E. II, 11, 1-8

धा॒ता द॑दातु नो र॒यिमि॑ति च॒त॒स्रो य॒स्त्वा हृ॒दा की॒रिणे॑ति च॒त॒स्रः MSS. I have given Mantras 1-4 from Ts. III, 3, 11, 2 seq., and 5-8 from Ts. I, 4, 46, 1 seq. Haradatta explains them fully.

यस्मै त्वँ सुकृते जातवेद् उ लोकमग्ने कृणव स्योनम् ।
 अश्विनँ स पुत्रिणँ वीरवन्तं गोमन्तं रयिं नशते स्वस्ति ॥६॥
 त्वे सु पुत्र शवसोऽवृत्तकामकातयः ।

न त्वामिन्द्रातिं रिच्यते ॥७॥

उक्थउक्थे सोम इन्द्रं ममाद नीथेनीथे मघवानँ सुतासः ।
 यदीँ सबाधः पितरं न पुत्रास्समानदक्षा अवसे हवन्ते ॥८॥

भूर्भुवस्सुवः ॥९॥

राकामहँ सुहवाँ सुष्टुती हुवे शृणोतुं नस्सुभगा बोधतु त्मना ।
 सीव्यत्तपस्सूच्याच्छिद्यमानया ददातु वीरँ शतदायमुक्थ्यम् ॥१०॥
 यास्ते राके सुमतयस्सुपेशसो याभिर्ददासि दाशुषे वसूनि ।
 ताभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोषँ सुभगे रराणा ॥११॥
 यौगन्धरिरेव नो राजेति सास्वीरवादिषुः ।

विवृत्तचक्रा आसीनास्तीरिण यमुने तव ॥१२॥

सोम एव नो राजेत्याहुर्ब्राह्मणीः प्रजाः ।

विवृत्तचक्रा आसीनास्तीरिणासौ तव ॥१३॥

पुँसुवनमसि ॥१४॥

9-11 भूर्भुवस्सुवो राकामहँ यास्ते राके MSS. The Mantras, which are explained by H., are given from Rv. II, 32, 4 seq. = Ts. III, 3, 11, 5. 12a यौगन्धरिरेव B. Bu. H. T. गौगांधरीरेव E. यौगन्धिनिरेव Wh. See Kāśikā on Pāṇ. IV, 1, 173. 12b तवा Bu. 13b विवृत्तचक्रा E.—तवा Bu.—See Hir. II, 1, 3; Āśv. I, 14, 7; Pār. I, 15, 8. 14 पुँसुव° Bu. Wh. H. T. पुँसुव° E. B.

आभिष्ट्वाहं दशभिर्भि मृशामि दशमास्याय सूतवे ॥१५॥
 यथैव सोमः पवते यथा समुद्र एजति ।
 एवं ते गर्भे एजतु सह जरायुणा निष्क्रम्य प्रति तिष्ठत्वायुषि
 ब्रह्मवर्चसि यशसि वीर्येऽऽन्नाद्यै ॥१६॥
 दश मासाञ्छशयानो धात्रा हि तथा कृतम् ।
 एतु गर्भो अक्षितो जीवो जीवन्त्याः ॥१७॥
 आयमनीर्यमयत् गर्भमापो देवीस्सरस्वतीः ।
 एतु गर्भो अक्षितो जीवो जीवन्त्याः ॥१८॥
 तिलदेऽव पद्यस्व न मांसमसि नोदलम् ।
 स्थवित्र्यव पद्यस्व न मांसेषु न स्नावसु न बद्धमसि मज्जसु ॥१९॥
 निरैतु पृश्नि शेवल्लं शुने जरायुवत्तवे ॥२०॥

15 °मि दशमास्याय E.—See Hir. II, 2, 5. 16a सोमः पवते B.—See Hir. II, 3, 1. 16b एवं ते E. एवं त्वं Wh.—गर्भे एजतु E.—जरायुणा E. रायुणा Bu.—तिष्ठत्वायुषि Bu.—यशसि वीर्ये E. 17b and 18b एतु E. 19a तिलदेव B. तिलदेव E.—मांसदसि नोदलं E. मांसदसि नोदळं T. °समसि नोदलं B. It may be नो दलं, but Haradatta explains नोदलं = ná událam = ná udáram. See Introd., p. xxiv, and Hir. II, 3, 3. 19b स्थवित्र्यव B.—°सेषु न E.—बद्धमसि न मज्जसु E. 20 निरैतु B.—शेवल्लं etc. Av. I, 11, 4. शेवल्लं शुने (शूनो B.) जरायुवत्तवे B. E. शेलं शुने जरायुवत्तवे Bu. See also Pār. I, 16, 2.—I have followed Haradatta in dividing Mantras 16-20. According to Sudarśanārya (on Āp. 14, 14 and 15), Mantra 16 ends with प्रति तिष्ठतु, 17 with तथा कृतम्, 18 with सरस्वतीः, 19 begins with एतु गर्भो, and 20 begins with स्थवित्र्यव.

दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद्वितीयं परि जातवेदाः ।
 तृतीयमप्सु नृमणा अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः ॥२१॥
 विद्वा ते अग्ने वेधा चयाणि विद्वा ते सद्य विभृतं पुरुवा ।
 विद्वा ते नाम परमं गुहा यद्विद्वा तमुत्सं यत आजगन्थ ॥२२॥
 समुद्रे त्वा नृमणा अप्सवन्तर्नृचक्षा ईधे दिवो अग्न ऊधन् ।
 तृतीयं त्वा रजसि तस्थिवाँसमृतस्य योनौ महिषा अहिन्वन् ॥२३॥
 अक्रन्ददग्नि स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधस्समञ्जन् ।
 सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्वो अख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः ॥२४॥
 उशिक् पावको अरतिस्सुमेधा मर्तेष्वग्निरमृतो नि धायि ।
 इयति धूममरुषं भरिभदुच्छुक्लेण शोचिषा द्यामिनक्षत् ॥२५॥
 विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भ आ रोदसी अपृणाज्जायमानः ।
 वीडुं चिदद्रिमभिनत्परायञ्जना यदग्निमयजन्त पञ्च ॥२६॥
 श्रीणामुदारो धरुणो रयीणां मनीषाणां प्रार्पणस्सोमगोपाः ।
 वसोःसूनुस्सहसो अप्सु राजा वि भात्यग्र उषसामिधानः ॥२७॥
 यस्ते अद्य कृणवन्नद्रशोचेऽपूपं देव घृतवन्तमग्ने ।
 प्र तं नय प्रतरां वस्यो अच्छाभि ह्युसं देवभक्तं यविष्ठ ॥२८॥

21-31 The MSS. of the text have only दिवस्परिद्विषोनुवाकः ॥ This is, as Haradatta's commentary shows, Ts. IV, 2, 2 (not Rv. X, 45). Āp. 15, 1 refers to it by वात्सप्रेण. 22 Hw. reads consistently विद्वा and विद्वा for विद्वा, also सद्य for सद्य. 27 b H. remarks that वसोः stands for वसुः, the reading of the Bahvrças.

आ तं भज सौश्रवसेष्वग्न उक्थयउक्थ आ भज शस्यमाने ।
 प्रियस्सूर्ये प्रियो अग्रा भवात्युज्जातेन भिनदुज्जनिवैः ॥२९॥
 त्वामग्ने यजमाना अनु द्यून्विश्व वसूनि दधिरे वार्याणि ।
 त्वया सह द्रविणमिच्छमाना व्रजं गोमन्तमुशिजो वि वव्रुः ॥३०॥
 दृशानो रुक्म उर्या व्यद्यौहुर्मर्षमायु श्रिये रुचानः ।
 अग्निरमृतो अभवद्वयोभिर्यदेनं द्यौरजनयत्सुरेताः ॥३१॥
 अस्मिन्नहं सहस्रं पुष्याम्येधमानं स्वे वशे ॥३२॥
 अङ्गादङ्गात्सं भवसि हृदयादधि जायसे ।
 आत्मा वै पुत्रनामासि स जीव शरदश्शतम् ॥३३॥

एकादशः खण्डः ॥११॥

अश्मा भव परशुर्भव हिरण्यमस्तृतं भव ।
 पशूनां त्वा हिंकारेणाभि जिघ्राम्यसौ ॥१॥
 मेधां ते देवस्सविता मेधां देवी सरस्वती ।
 मेधां ते अश्विनौ देवावा धत्तां पुष्करस्रजा ॥२॥

32 ०धमानाः E. ०धमाना Wh. T. 33 b पुत्रनामा^० E.—See Hir. II, 3, 2; Āśv. I, 15, 9; Pār. I, 18, 2; MBr. I, 5, 17; Brh. Up. VI, 4, 8; 26.—एकादशः खण्डः ॥ Wh. ॥११॥ Bu. धाता ददातु नो रुचिं विंशतिः ॥११॥ E. B. II, 12, 1a See MBr. I, 5, 18; Hir. II, 3, 2; Pār. I, 16, 18; Āśv. I, 15, 3; Brh. Up. VI, 4, 26. 1 b जिघ्राम्यसौ B.—See MBr. I, 5, 19; Pār. I, 18, 4. 2 b मे अश्विनौ B. तेष्विनौ Bu.—See MBr. I, 5, 9; Āśv. I, 15, 2; Rv.-Ms., fol. 56a; Rv. Khila 29, 2.

त्वयि मेधां त्वयि प्रजां त्वयिस्तेजो दधातु ॥३॥

त्वयि मेधां त्वयि प्रजां त्वयीन्द्र इन्द्रियं दधातु ॥४॥

त्वयि मेधां त्वयि प्रजां त्वयि सूर्यो भ्राजो दधातु ॥५॥

क्षेत्रियै त्वा निर्वृत्तै त्वा दुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात् ।

अनागसं ब्रह्मणे त्वा करोमि शिवे ते द्यावापृथिवी उभे इमे ॥६॥

शं ते अग्निस्सहाङ्गिरस्तु शं द्यावापृथिवी सहौषधीभिः ।

शमन्तरिक्षं सह वातेन ते शं ते चतस्रः प्रदिशो भवन्तु ॥७॥

या दैवीश्चतस्रः प्रदिशो वातपत्नीरभि सूर्यो विचष्टे ।

तासां त्वा जरस आ दधामि प्र यक्ष्म एतु निर्वृतिं पराचैः ॥८॥

अमोचि यक्ष्मादुरितादवर्त्ये दुहः पाशान्निर्वृत्तै चोदमोचि ।

अहा अवर्तिमविदत्स्योनमर्षभूङ्गद्रे सुकृतस्य लोके ॥९॥

सूर्यमृतं तमसो याह्या यद्देवा अमुञ्चन्सृजन्त्येनसः ।

एवमहमिमं क्षेत्रियाज्जामिषसादुहो मुञ्चामि वरुणस्य पा-
शात् ॥१०॥

भू स्वाहा भुव स्वाहा सुव स्वाहो स्वाहा ॥११-१४॥

द्वादशः खण्डः ॥१२॥

6-10 See TBr. II, 5, 6, 1-3; Av. II, 10; Hir. II, 3, 10-4, 1.

6b अनागसं B.

8a देवीच० Wh.—०रमी Bu.—सूर्यो वि चष्टे B. सूर्यो विचष्टे Bu.

8b तासां त्वा

B. E. TBr. l.c. तासां त्वा (tvā = tvā + ā) H.

10a व्येनसः B. E.

14 द्वादशः

खण्डः ॥ Wh. ॥१२॥ Bu. अरमा भव षोडश ॥१२॥ E. B.

मा ते कुमारे रक्षो वधीन्मा धेनुरत्यासारिणी ।
 प्रिया धनस्य भूया एधमाना स्वे गृहे ॥१॥
 अयं कुमारो जरां धयतु दीर्घमायुः ।
 तस्मै त्वं स्तनं प्रयायायुर्वचो यशो बलम् ॥२॥
 यज्ञमेर्हदयं दिवि चन्द्रमसि श्रितम् ।
 तदुर्वि पश्यं माहं पौत्रमघं रुदम् ॥३॥
 यत्रै सुसीमे हृदयं वेदाहं तत्प्रजापतौ ।
 वेदाम् तस्य ते वयं माहं पौत्रमघं रुदम् ॥४॥
 नामयति न रुदति यत्र वयं वेदामसि यत्र चाभिमृशामसि ॥५॥
 आपस्सुप्रेषु जागृत रक्षांसि निरितो नुदध्वम् ॥६॥
 अयं कलिं पतयन्तं श्वानमिवोद्ध्वम् ।

II, 13, 1a °रत्यासारिणी Bu. Wh. H. T. °रत्याचारिणी E. °रत्याचारिणी B. P.
 °रतिसारिणी Hir. II, 4, 2. 2b तस्मै Wh. Hw. यस्मै B. E. Bu. T.—स्तनं B. P. Hir.
 II, 4, 3. Of. Rv.-Ms., fol. 56a. 3b रुदं E.—Of. Hir. II, 3, 8. 4a सुसीमे हृदयं
 H. सुसीमे हृदयं Wh. T. सुशीमे हृदयं B. सुशीमे हृदये E. P. सुसीमेर्हदयं Bu. Of.
 Hir. II, 3, 8; MBr. I, 5, 10; Āśv. I, 13, 7; Pār. I, 11, 9.—वेदाहं E. 4b रुदं E.
 5 वेदामसि and चाभिमृशामसि, accents by conjecture. वेदामसि and चाभि मृशामसि
 B. E.—See Hir. II, 4, 5; Pār. I, 16, 25. 6 जाग्रत B. E. T. जाग्रता प्रबुद्धा भवत
 Hbd. The Grantha MSS. do not distinguish between य and गु, hence we may read
 जाग्रत or जागृत in Bu. Wh. Hw. Hbg. HHg. See Hir. II, 4, 5; Pār. I, 16, 22.—
 निरुद्धतो Wh. 7a °न्तं श्वानमिवोद्ध्वं E.

अजां वाशितामिव मरुतः पर्याध्वं स्वाहा ॥७॥
 शण्डेरथश्शण्डिकेर उलूखलः ।
 चर्वनो नश्यतादित स्वाहा ॥८॥
 अयश्शण्डो मर्क उपवीर उलूखलः ।
 चर्वनो नश्यतादित स्वाहा ॥९॥
 केशिनी श्वलोमिनीः खजापोऽजोपकाशिनीः ।
 अपेत नश्यतादित स्वाहा ॥१०॥
 मिश्रवाससः कौबेरका रक्षोराजेन प्रेषिताः ।
 ग्रामं सजानयो गच्छन्तीच्छन्तोऽपरिदाकृतान्स्वाहा ॥११॥
 एतान्मतेतान्गृह्णीतेत्ययं ब्रह्मणस्पुचः ।
 तानग्निः पर्यसरत्तानिन्द्रस्तान्वृहस्पतिः ।
 तान्हं वेद ब्राह्मणः प्रमृशतः कूटदन्तान्विकेशास्त्रिनस्तना-
 न्स्वाहा ॥१२॥

त्रयोदशः खण्डः ॥१३॥

- 7b वासितमिव E.—पर्याध्वं Bu. पर्याध्वं Wh. पर्याध्वं T. 8a शण्डेरथः (?) H.
 शण्डे रथः B. E. 9a अयः B. अयः E.—शण्डोयमर्क E.—Cf. Hir. II, 3, 7; Pār.
 I, 16, 23. 10a केशिनीः B. केशिनी E. केशिनि Bu.—खजापो B. Bu. Wh.
 H. T. सखजाः पो E.—काशिनी B. E.—Cf. Hir. II, 3, 7. 10b नश्चातादितः E.
 11a प्रेषिताः Bu. 11b च्छन्तोपरिदाकृतान् स्वा° Bu. Wh. H. च्छन्तोपरिदाकृ-
 तांस्वा° (त्स्वा sec. m.) B. च्छन्तोपस्तितांकृतांस्वा° E. See Hir. 1.c. 12a ब्रह्मण-
 स्पुचः B. ब्रह्मणस्पुचः E. ब्रह्मणः पुचः Wh. 12c ब्राह्मण B.—प्रमृशतः कू° B.

नक्तंचारिण उरस्पेशाञ्छूलहस्तान्कपालपान् ।

पूर्वं एषां पितेत्युच्चैश्चाव्यकर्णकः ।

माता जघन्या सर्पति ग्रामे विधुरमिच्छन्ती स्वाहा ॥१॥

निशीथचारिणी स्वसा सन्धिना प्रेक्षते कुलम् ।

या स्वपन्तं बोधयति यस्यै विजातायां मनः ।

तासां त्वं कृष्णवर्त्मने क्लोमानँ हृदयं यकृत् ।

अग्ने अक्षीणि निर्देह स्वाहा ॥२॥

अङ्गादङ्गात्सं भवसि हृदयादधि जायसे ।

वेदो वै पुत्रनामासि स जीव शरदश्शतम् ॥३॥

अश्मा भवेत्येषा ॥४॥

अग्निरायुष्मान्स वनस्पतिभिरायुष्मान् । तेन त्वायुषायुष्मन्तं करोमि ॥५॥

सोम आयुष्मान्स ओषधीभिरायुष्मान् । तेन - - - ॥६॥

प्रमृशतः कू० E.—See Hir. l.c.—चयोदशः खण्डः Wh. ॥१३॥ Bu. मा ते कुमारं चयोर्वैशतिः ॥१३॥ E. B. II, 14, 1a उरस्पेशाञ्छू० Bu. उरस्पेशाङ्कू० B. E. See Hir. l.c. 1c जघन्यां सर्पति E.—विधुरं B. 2b बोधयन्ति E. P. 2c कृष्णवर्त्मने B. हे कृष्णवर्त्मने कृष्णवर्त्मन् H. See Introd., p. xxv. 2d अक्षीणि निर्देह B. अक्षीणि निर्देहत् E. P. 3b पुत्रनामा० E. See II, 11, 33. 4 See II, 12, 1. 5-9 The MSS. of the text have अग्निरायुष्मानिति पद्यं, and H. explains the five Mantras as given from Ts. II, 3, 10, 3. (So also in P. T.) The Mantra पितर आयुष्मन्तस्ते स्वधयायु० etc. is only mentioned in Hw., not in Hbd. Hbg. HHg. See also Pār. I, 16, 6; Hir. II, 4, 18.

यज्ञ आयुष्मान्स दक्षिणाभिरायुष्मान् । तेन - - - - ॥ ७ ॥

ब्रह्मायुष्मत्तद्वाह्यैरायुष्मत् । तेन - - - - ॥ ८ ॥

देवा आयुष्मन्तस्तेऽमृतेनायुष्मन्तः । तेन त्वायुषायुष्मन्तं
करोमि ॥ ९ ॥

सर्वस्मादात्मनस्संभूतासि सा जीव शरदश्शतम् ॥ १० ॥

भूरपां त्वौषधीनां रसं प्राशयामि । शिवास्त आप ओषधय-
स्सन्वनमीवास्त आप ओषधयस्सन्वसौ ॥ ११ ॥

भुवोऽपां त्वौ - - - - ॥ १२ ॥

सुवरपां त्वौ - - - - ॥ १३ ॥

भूर्भुवस्सुवरपां त्वौषधीनां रसं प्राशयामि । शिवास्त आप
ओषधयस्सन्वनमीवास्त आप ओषधयस्सन्वसौ ॥ १४ ॥

उष्णेन वायवुदकेनेत्येषः ॥ १५-२२ ॥

चतुर्दशः खण्डः ॥ १४ ॥

यद्भूमेः क्रूरं तदितो हरामि परांचीं निर्वृतिं निर्वहयामि ।

इदं श्रेयोऽवसानमा गन्म देवा गोमदश्वावदिदमस्तु प्र भूम ॥ १ ॥

11b शिवास्ता, and °मीवास्ता T.—सन्वसौ E. 12-13 भुवोपां (°पां B.) स्वरपां
B. E. T. भुवोपां सुवरपां Wh. Bu. 14a सुवरपां Wh. Bu. स्वरपां B. E. T.
15-22=II, 1, 1-8. See II, 7, 4-11. — चतुर्दशः खण्डः ॥ Wh. ॥ १४ ॥ Bu. ॥ १४ ॥
नक्तचारिणश्चतुर्दश ॥ १४ ॥ E. B. II, 15, 1b देवा B.—प्र भूम B. प्रभूः Bu.

स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी ।

यच्छा नृशर्म सप्रथाः ॥२॥

इहैव तिष्ठ निमिता तिल्विला स्यादिरावती ।

मध्ये ताल्यस्य तिष्ठान्मा त्वा प्रापन्नघायवः ॥३॥

आ त्वा कुमारस्तरुण आ वत्सो जगता सह ।

आ त्वा परिसृतः कुम्भा आ दध्नः कलशीरयन् ॥४॥

चृतेन स्थूणावधि रोह वंशोयो विराजन्नप सेध शत्रून् ॥५॥

ब्रह्म च ते क्षत्रं च पूर्वे स्थूणे अभि रक्षतु ॥६॥

यज्ञश्च दक्षिणाश्च दक्षिणे ॥७॥ इषश्चोर्जश्चापरे ॥८॥ मित्रश्च

वरुणश्चोत्तरे ॥९॥ धर्मस्ते स्थूणाराजः ॥१०॥ श्रीस्ते स्तूपः ॥११॥

उद्भियमाण उद्धर पाप्मनो मा यदविद्वान्यच्च विद्वान्श्चकार ।

- 2a पृथिवी (°वि sec. m.) भवा° B. पृथिवि भवा° E. पृथिवी भवा° Wh. Bu. See TĀ. X, 1, 10; Rv. I, 22, 15; MBr. II, 2, 7.—निवेशिनि Bu. 3a तिष्ठनिमिता E. तिष्ठ नि° B. तिष्ठनिमिरा Wh.—तिल्विला B. तिल्विरा E. नितिस्पिला Bu.—स्यादिरा° B. See Introd., p. xxv. 3b ताल्यस्य Bu. Hw. T. ताल्यस्य B. Wh. Hbg. ताल्यास्य E. Deest in Hbd. HHg. 4a जायतां सह E. See Āśv. II, 8, 16; Pār. III, 4, 4; Hir. I, 27, 4; Av. III, 12, 7. 4b परिसृतः Bu.—कुम्भाः H. Wh. T. कुम्भा Bu. कुम्भ E. कुम्भ B.—दध्नकलशीरयन् E. 5 °जन्नप सेध E. °जन्नप सेध (सेध sec. m.) B. See Av. III, 12, 6a; Hir. I, 27, 7; Āśv. II, 9, 2. 6 पूर्वस्थूणे E.—रक्षन्तु E. 7 दक्षिण B. E. 9 °श्चोत्तरे B. 10-11 °राजश्रीस्ते स्तूपः (स्तूर्यः E.) B. E. Wh. Bu. Cf. Pār. III, 4, 18; Sāṅkh. III, 3, 3 seqq. 12a °श्चकार B. E.

अहा॒ यदे॑नः कृतमस्ति॒ पा॒पं रात्रि॑या॒ यदे॑नः कृतमस्ति॒ पा॒पं
सर्व॑स्मान्मोद्धृतो मुञ्च॒ तस्मात् ॥१२॥

इन्द्र॑स्य गृहा॒ वसु॑मन्तो वरू॒थिन॑स्तान॒हँ सु॑मन॑सः प्र प॒द्ये ॥१३॥
अमृ॑ता॒हुति॑ममृ॒तायां जु॑होम्यग्निं पृथि॒व्याममृ॑तस्य॒ जित्यै॑ ।
तया॑न॒न्तं काम॑म॒हं ज॑यानि प्र॒जाप॑तिर्यै प्रथ॒मो जि॑गाया॒ग्निम॒ग्नौ
स्वाहा॑ ॥१४॥

अन्न॑प॒तेऽन्न॑स्य नो देह्य॑नमी॒वस्य॑ शु॒ष्मिणः॑ ।
प्र प्र॑दा॒तारं॑ तारिष॒ ऊर्जं॑ नो धेहि॒ द्विप॑दे चतु॒ष्पदे ॥१५॥
अरि॑ष्टा अ॒स्माकं॑ वी॒रास्स॑न्तु॒ मा परा॑ सेचि मे॒ धन॑म् ॥१६॥
भूमि॑र्भूमि॒मगान्मा॑ता मा॒तर॑म॒र्षगा॑त् ।
भूया॑स्म पुत्रैः प॒शुभिर्यो॑ नो॒ द्वेष्टि॑ स भिद्य॑ताम् ॥१७॥
वास्तो॑ष्पते॒ प्रति॑ जानीह्य॒स्मान्स्वावि॑शो अ॒नमी॒वो भ॑वा नः ।
यत्त्वे॑म॒हे प्रति॑ तन्नो॒ जुष॑स्व॒ शं न॑ एधि॒ द्विप॑दे॒ शं चतु॑ष्पदे ॥१८॥
वास्तो॑ष्पते श॒ग्मया॑ स॒ंसदा॑ ते सक्षी॒महि॑ र॒खया॑ गातु॒मत्या॑ ।
आवः॑ क्षेम॒ उत॒ योगे॒ वरं॑ नो यूयं पा॒त स्व॑स्तिभि॒स्सदा॑ नः ॥१९॥

12b कृतमस्ति (bis) B. E.—रात्रिया B. E. Wh. Bu. रात्र्या H.—सर्वस्मान्मोद्धृतो E.
13 Cf. Pār. III, 4, 18; Sāṅkh. III, 4, 10. 14a जुहोत्य० Bu. 14b जयामि E.—
०ग्निमग्नौ E. 15 The MSS. of the text give only the Pratika, अन्नपत इतिषा ॥ See
Ts. IV, 2, 3, 1; V, 2, 2, 1; TBr. III, 11, 4, 1. 16 नो ध० T.—Cf. Pār. I, 3, 14; Sāṅkh.
III, 4, 4. 17 Cf. Kauś. 136, 2. 18-19 The MSS. of the text have वास्तोष्पत इति
हे ॥ H. explains the Mantras as given from Ts. III, 4, 10, 1; cf. Rv. VII, 54, 1, and 3.

वास्तोष्पते प्रतरणो न एधि गोभिरश्वेभिरिन्दो ।
 अजरासस्ते सख्ये स्याम पितेव पुत्रान्प्रति नो जुषस्व ॥२०॥
 अमीवहा वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन् ।
 सखा मुशेव एधि नः ॥२१॥
 शिवं शिवम् ॥२२॥

पञ्चदशः खण्डः ॥१५॥

कूर्कुरस्सुकूर्कुरः कूर्कुरो वालबन्धनः ।
 उपरिष्टाद्यदेजाय तृतीयस्या इतो दिवः ॥१॥
 औलव इत्तमुपा ह्ययथार्जिञ्छ्यामश्शबलः ।
 अधीराम उलुबलस्सारमेयो ह धावति समुद्रमिव चाकशत् ॥२॥

See also Āśv. II, 9, 9; Pār. III, 4, 7; Hir. I, 28, 1; Kauś. 43, 13. 20a एधि गो°
 Bu. H. T. एनधि गो° E. एधि गयस्तानो गो° B. See Rv. VII, 54, 2. In Wh.,
 Mantras 20 to 22 are missing. 20b अजरासस्ते E. 21a वास्तोष्पति E.—
 Rv. VII, 55, 1. 22 पञ्चदशः खण्डः Wh. यज्ञमेः कूर् रं षड्विंशतिः ॥१५॥ E. B. Bu.
 has ॥१५॥ before Mantra 22. II, 16, 1a कूर्कुर(र्कुरे Hbg.) रस्सुकूर्कुरः कूर्कुरो वाल°
 Wh. Hbg. Hbd. कूर्कुरः स कूर्कुरः कूर्कुरो वाल° B. कूर्कुरसुकूर्कुरः कूर्कुरो वाल° E.
 कूर्कुरस्सुकूर्कुरः कूर्कुरो वाल° Bu. कूर्कुरः सुकूर्कुरः कूर्कुरः वाल° Hw. कूर्कुरः
 सुकूर्कुरः कूर्कुरः वाल° HHg. See Pār. I, 16, 24; Hir. II, 7, 2. 1b °देजायत E.
 2a औलव B.—इत्तमुपा E.—इयतार्जिञ्छ्यामः शबलः B. इयथार्जिञ्छ्याम शबलः E.
 इयतार्जिञ्छ्यामश्शबलः Wh. इयथार्जिञ्छ्यामश्श° Bu. इयथ, आर्जिञ्, श्यामः H.
 इयतार्जिञ्छ्यामश्श° T. 2b अधीराम E.—उलुबलः Wh. Bu. T. उलुबल

बिभ्रन्निष्कं च रुक्मं च शुनामयं सुवीरणः ।

सुवीरणं सृज सृज शुनकं सृजैकव्रात्यं सृज च्छत् ॥३॥

तत्सत्यं यत्वेन्द्रोऽब्रवीद्वा स्थाशयस्वेति तास्त्वं स्थाशयित्वाग-
च्छस्तं त्वाब्रवीद्विद् हा३ इत्यविदं हीति वरं वृणीष्वेति कुमा-
रमेवाहं वरं वृण इत्यब्रवीः ॥४॥

विगृह्य बाहू स्रवसे द्यामिव चाकशत् ॥५॥

बिभ्रन्निष्कं च रुक्मं च शुनामयं सुवीरणः ।

सुवीरणं सृज सृज शुनकं सृजैकव्रात्यं सृज च्छत् ॥६॥

उरुवलः H. उलुंभः E. उरुवलः B. — अत्र चाकशत् Hw. Hbg. Hbd. T., for
इव चा०; HHg. has only चाकशत्, giving neither अत्र nor इव. Cf. Hir. II, 7, 2.
3a बिभ्रन्निः E. बिभ्रन्ति निः B pr. m. — सुवीरणः Wh. Hw. Hbg. सुवीरिणः E.
Bu. HHg. T. सुवीरिणः B. Hbd. 3b सुवीरण Wh. Hw. सुवीरण Hbd. सुसूरिण
Hbg. सुवीरिण Bu. HHg. T. सुवीरिण B. सुवीरिणः E. — ०कव्रात्य B. ०कवाक्य
Bu. — Cf. Hir. II, 7, 2; Pār. I, 16, 24. 4 यत्वेन्द्रोऽब्र० B. E. यत्तेन्द्रोऽब्र० Wh. T.
यत्वेन्द्रोऽब्र० Bu. — स्थाशयित्वागच्छत् B sec. m. ०गच्छत् B pr. m. स्थाशयित्वा-
गच्छत् Bu. स्थाशयित्वागच्छत् Wh. — हा३ B. E. Bu. T. ह३ Wh. (The two
Grantha MSS. have a peculiar sign somewhat resembling the Grantha अय to mark the
pluta vowel.) — वृणा इ० Wh. — ०ब्रवीर्विगृह्य Bu. ०ब्रवीद्विगृह्य B. E. ०ब्रवीत् ।
विगृह्य Wh. त्वं च पुनरब्रवीः Hw. त्वं च पुनरब्रवीत् (sic) Hbd. Hbg. HHg. Cf.
Pār. I, 16, 24; Hir. II, 7, 3-4. 5 स्रवसे B. — द्यामिव Bu. Hw. द्यामिव B. E.
Wh. द्यामिव T. Hbg. HHg. (deest in Hbd.). See Introd., p. xxv. 6a Only Bu.
gives this verse in an abridged form, the other MSS. repeat it in full. सुवीरणः Wh.
सुवीरिणः E. T. सुवीरिणः B. 6b सुवीरण Wh. सुवीरिण E. T. सुवीरिण B.

तत्सत्यं यन्नै सरमा माता रोहितः पिता ।
 अमी ये के सरस्यका अवधावन्ति तृतीयस्या इतो दिवः ॥७॥
 तेकश्च ससरमतण्डश्च तूलश्च वितूलश्चाजुनश्च लोहितश्च ।
 दुला ह नाम वो माता मन्याकको ह वः पिता ॥८॥
 सं तक्षा हन्ति चक्री वो न सीसरीदत ।
 छटुपेहिं सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥९॥
 समश्चा वृषणः पदो न सीसरीदत ।
 छटुपेहिं सीसरम सारमेय नमस्ते अस्तु सीसर ॥१०॥
 श्वानमिच्छादन्न पुरुषं छत् ॥११॥

7a रोहितः B. Wh. H. लोहितः E. T. लेहितः Bu.—Of. Pār. I, 16, 24. 7b ये के
 सं according to H. ये केसं B. E.—°धावत Bu. °धावन्ति B. Wh. T. °धावन्ति E.
 See Introd., p. xxvi, and Hir. II, 7, 2. 8a ससरमत्तण्डश्च E. सरमतण्डः Hbd.
 सरमतण्डः Hbg. ससरमतण्डः HHg.—तूलश्च वितूल° Bu. कूलः वितूलः Hbg. Hbd.—
 °नश्चालोहितश्च E.—See Hir. l. c. 8b दूला ह B. दुला हा Bu.—मन्याकको ह
 Wh. Hbd. Hbg. HHg. T. ममन्याकको ह Bu. मन्थाकको ह B. यथाककुह E. मन्याकः
 Hw.—See Hir. l. c. 9a सं तक्षा H. संतक्षा B. E. सक्षक्षा Wh.—वो न सीस-
 रीदत MSS. I cannot make any sense of this, nor does Haradatta give any help, who
 says अतश्च न सीसरीदत नोऽपसर्पत, leaving वः unexplained. See Hir. l. c., and
 Introd., p. xxvi. 9b and 10b छटुपेहिं B.—सीसर for सीसरम Bu.—Of. Pār. I,
 16, 24. 10a समश्चा वृषणः E. समश्चा वृषाणः B. °श्चा वृषाणः T.—पदो न
 सीसरीदत B. पदीनसीसरीदत Bu. Wh. पदो न सीसरीदत E. See above 9a.
 11 श्वानमिच्छादन्न पुरुषं E. श्वानमिच्छादन्नपुरुषं B. °मिच्छा° Wh.

एते ते प्रति दृश्येते समानवसने उभे ।

ते अहं सारयेण मुसलेनाव हन्युलूखले ॥१२॥

हतशङ्खो हतशङ्खपिता हतशङ्खकुतुर्वकः ।

अप्येषाँ स्पृपतिर्हतः ॥१३॥

ऋषिर्बोधः प्रबोध स्वप्नो मातरिश्वा ।

ते ते प्राणान्स्परिष्यन्ति मा भैषीर्न मरिष्यसि ॥१४॥

जग्धो मशको जग्धा वितृष्टिर्जग्धो व्यध्वर स्वाहा ॥१५॥

जग्धो व्यध्वरो जग्धो मशको जग्धा वितृष्टि स्वाहा ॥१६॥

जग्धा वितृष्टिर्जग्धो व्यध्वरो जग्धो मशक स्वाहा ॥१७॥

षोडशः खण्डः ॥१६॥

इन्द्र जहि दन्तशूकं पक्षिणं यस्सरीसृपः ।

12a एते ते B. E.—समानवसने E. 12b हन्युलूखले B sec. m. T. हन्यु B pr. m.
हन्युलूखले E. Wh. हन्युलू Bu. 13a शङ्खकुतुर्वकः Bu. H. T. शङ्खः कुतुर्व(or ब)कः
Wh. शङ्खकुतुर्वकः B. शङ्खकुतुर्वकः E. 14a ऋषिर्बोधः प्रबोधः E. ऋषिर्बोध-
प्रबोध Bu. 14b प्राणान् स्परिष्यन्ति Bu. H. प्राणान्स्परिष्यन्ति T. प्राणान् स्परिष्यन्ति
Wh. प्राणान् स्परिष्यन्ति B. प्राणात्स्परिष्यन्ति E.—मा भैषीर्न मरिष्यसि B. मा
भैषीर्न मरिष्यसि E. 15 जग्धा वितृष्टिर्जग्धो व्यध्वर व्यतृष्टिः स्वाहा B.—Of.
Hir. II, 16, 5. 16 जग्धो मशको जग्धो व्यध्वरो Bu.—जग्धा B. 17 जग्धो व्यध्वरो
जग्धा वितृष्टिर्जग्धो म Bu.—षोडशः खण्डः Wh. ॥१६॥ Bu. कुकुरः पञ्चविंशतिः
॥१६॥ B. कूकुरः पञ्चविंशतिः ॥१६॥ E. II, 17, 1a इन्द्र जहि, accents by con-
jecture. इन्द्र जहि B. E.—दन्तशूकं Wh. Hbg. HHg.—सरीसृपः E.

दृश्यन्तं च दृशन्तं च सर्वान्स्तानिन्द्र जम्भय स्वाहा ॥१॥

अप्सु जात सरोवृद्ध देवानामपि हस्य ।

त्वमग्न इन्द्रप्रेषितस्स नो मा हिंसी स्वाहा ॥२॥

चाणमसि परिचाणमसि परिधिरसि ।

अन्नेन मनुष्यांस्त्रायसे तृणैः पशून्कर्त्तेन सर्पान्यज्ञेन देवानस्वधया
पितृन्स्वाहा ॥३॥

तत्सत्यं यज्ञेऽमावास्यायां च पौर्णमास्यां च विषबलिं हरन्ति
सर्वे उदरसर्पिणः ।

तत्ते प्रेरते त्वयि सं विशन्ति त्वयि नस्स तस्त्वयि सद्भ्यो वर्षाभ्यो नः
परि देहि ॥४॥

नमो अस्तु सप्रेभ्यो ये के च पृथिवीमनु ।

ये अन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्यस्सप्रेभ्यो नमः ॥५॥

येऽदो रोचने दिवो ये वा सूर्यस्य रश्मिषु ।

येषामप्सु सदः कृतं तेभ्यस्सप्रेभ्यो नमः ॥६॥

1b दृश्यन्तं च दृशन्तं च B. दृश्यन्तं च दृशन्तं च E. दृश्यन्तञ्च दृशन्तञ्च Bu. दृश्यन्तं
च Hbd. 2a सरोवृद्ध Bu. Wh. Hw. स्सरोवृद्ध T. सरवृद्ध B. सरवृद्धा E. सर
सरसी समुद्रे वृद्ध Hbd. सर सरसि समुद्रे प्रवृद्ध Hbg. HHg. 3a परिधीरसि ॥
B. E. 3b मनुष्यांस्त्रायति तृणैः E.—कर्त्तेन E. कर्त्तेन Bu. H. गतेन B. T. गतेन
Wh. 4a वास्त्रायां E.—च विषबलिं हरन्ति B. 4b संविशन्तु । Wh. 5-7 are
not given in full in the MSS. I take them from Ts. IV, 2, 8, 3. सप्रेभ्यो ये के च इति ।
तिस्रिः ॥ E. सप्रेभ्य इति तिस्रः । B. Bu. Wh. T.

या इषवो यातुधानानां ये वा वनस्पतीरनु ।

ये वावटेषु शेरते तेभ्यस्सर्पेभ्यो नमः ॥७॥

नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये पार्थिवा य आन्तरिक्ष्या ये दिव्या ये दिश्याः ।

तेभ्य इमं बलिं हरिष्यामि तेभ्य इमं बलिमहार्घम् ॥८॥

तक्षक वैशालेय धृतराष्ट्रिरावतस्ते जीवास्त्वयि नस्सतस्त्वयि सद्भ्यो वर्षाभ्यो नः परि देहि ॥९॥

धृतराष्ट्रिरावत तक्षकस्ते वैशालेयो जीवास्त्वयि नस्सतस्त्वयि सद्भ्यो वर्षाभ्यो नः परि देहि ॥१०॥

अहिंसातिबलस्ते जीवास्त्वयि नस्सतस्त्वयि सद्भ्यो वर्षाभ्यो नः परि देहि ॥११॥

अतिबलाहिंसस्ते जीवास्त्वयि नस्सतस्त्वयि सद्भ्यो वर्षाभ्यो नः परि देहि ॥१२॥

8a आन्तरिक्ष्या E. अन्तरिक्ष्या B. आन्तरिक्ष्या Bu. Wh. H. T. Cf. Hir. II, 16, 6.—
दिव्या B.—दिश्याः B.—After दिश्याः, E. has the following interpolation: एवामृते
बभूवस्ते अस्मिन्ने समचराती ॥ 8b इदं बलिं Bu.—इदं बलिम् Bu. इमां
बलिम् B pr. m. इमं बलिम् B sec. m. इमं बलिमहार्घम् E. 9 वैशालेय
धृतराष्ट्रिरावतस्ते Wh. H. T. वैशालेय धृतराष्ट्रिरावत ते B. Bu. वैशालेय धृतराष्ट्री-
रावत तक्षकस्ते वैशालियो E.—जीवास्त्वयी न सत° E. 10 धृतराष्ट्रिरावत B.—
तक्षकस्ते वैशालियो जीवा° E. तक्षक वैशालेय ते जीवा° B. Bu. तक्षकवैशालेयस्ते T.
11 अहिंसातिबलस्ते जीवा° Wh. H. T. अहिंसातिबल ते जीवा° Bu. अहिंसातिबलस्ते
जीवा° E. असातिबल ते जीवा° B. 12 अतिबलाहिंसस्ते जीवा° Wh. H. T.

ये दन्तशूकाः पार्थिवास्ताँस्त्वमितः परोगव्यूति नि वैश्य ।
सन्ति वै नश्शफिन्स्सन्ति दग्दिनस्ते वो नेद्धिनसान्येद्युयमस्मान्
हिनसात ॥ १३ ॥

समीची नामासि प्राची दिक् तस्यास्तेऽग्निरधिपतिरसितो
रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृडयतां ते यं
द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधामि ॥ १४ ॥

ओजस्विनी नामासि दक्षिणा दिक् तस्यास्त इन्द्रोऽधिपतिः
पृदाक् (रक्षिता etc. . . . दधामि) ॥ १५ ॥

प्राची नामासि प्रतीची दिक् तस्यास्ते सोमोऽधिपति स्वजो
(रक्षिता etc. . . . दधामि) ॥ १६ ॥

अवस्थावा नामास्युदीची दिक् तस्यास्ते वरुणोऽधिपतिस्ति-
रश्चराजी (रक्षिता etc. . . . दधामि) ॥ १७ ॥

अधिपत्नी नामासि बृहती दिक् तस्यास्ते बृहस्पतिरधिपति
श्चित्रो (रक्षिता etc. . . . दधामि) ॥ १८ ॥

वशिनी नामासीयं दिक् तस्यास्ते यमोऽधिपतिः कल्माष-

अतिबलाहिंसस्ते जीवा° E. अतिबलाहिंस ते जीवा° B. Bu. 13a दन्तशूकाः Bu.

Wh. Hbg.—परो गव्यूति E. परोगव्यूति B.—वैश्या Bu. 13b नेद्धिनसान्यद्यु° E.

नेद्धिनसानेद्यु° B. नेद्धिनसान्येद्यु° Bu. नेद्धिनसानेद्यु° Wh. नेद्धिनसानेद्यु° T.

नेत् हिनसात् नेत् यू° H. See Introd., p. xxvii. 14-25 The MSS. have only:

समीची नामासि प्राची दिग्धेत्यो नाम स्थिति द्वादशपर्यायाः ॥ H. explains all the

Mantras as given from Ts. V, 5, 10, 1-3; 3-5.

यीवो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोप्ता ताभ्यां नमस्तौ नो मृड-
यतां ते यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधामि ॥१९॥

हेतयो नाम स्थ तेषां वः पुरो गृहा अग्निर्व इषवस्सलिलो
(वातनामं etc. . . . दधामि) ॥२०॥

निलिम्पा नाम स्थ तेषां वो दक्षिणा गृहाः पितरो व
इषवस्सगरो (वातनामं etc. . . . दधामि) ॥२१॥

वज्रिणो नाम स्थ तेषां वः पश्चाद्गृहा स्वर्गो व इषवो गह्वरो
(वातनामं etc. . . . दधामि) ॥२२॥

अवस्थावानो नाम स्थ तेषां व उत्तराद्गृहा आपो व इषव-
स्समुद्रो (वातनामं etc. . . . दधामि) ॥२३॥

अधिपतयो नाम स्थ तेषां व उपरि गृहा वर्धे व इषवो
ऽवस्वान् (वातनामं etc. . . . दधामि) ॥२४॥

क्रव्या नाम स्थ पार्थिवास्तेषां व इह गृहा अन्नं व इषवो
निमिषो वातनामं तेभ्यो वो नमस्ते नो मृडयत ते यं द्विष्मो
यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि ॥२५॥

अपं श्वेत पदा जहि पूर्वेण चापरेण च ।

सप्त च मानुषीरिमास्त्रिंशश्च राजबन्धवीः ॥२६॥

20 seqq. वातनामं to दधामि to be supplied from 25.

261) मांद्दुषी° E.—

रिमा ति° B.—राजबन्धवीः MSS. and H. See Pār. II, 14, 4; Sāṅkh. IV, 18, 1;
Āśv. II, 3, 3; Hir. II, 16, 8, with Prof. Kirste's note; and Introd., p. xxiv,

न वै श्वेतस्याध्याचारेऽहिर्जघान् कं चन ।
श्वेताय वैदुर्वाय नमो नमः श्वेताय वैदुर्वाय ॥ २७ ॥

सप्तदशः खण्डः ॥ १७ ॥

परमेष्ठ्यसि परमां मां श्रियं गमय ॥ १ ॥

प्रत्यवरूढो नो हेमन्तः ॥ २ ॥

प्रति क्षुत्रे प्रति तिष्ठामि राष्ट्रे ॥ ३ ॥ प्रत्यश्वेषु प्रति तिष्ठामि
गोषु ॥ ४ ॥ प्रति प्रजायां प्रति तिष्ठामि भव्ये ॥ ५ ॥ इह धृतिरिह
विधृतिरिह रन्तिरिह रमन्तिः ॥ ६ ॥ ७ ॥

स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी ।

यच्छा नृशर्मै सप्रथाः ॥ ८ ॥

बडित्या पर्वतानां खिद्रं विभर्षि पृथिवि ।

प्र या भूमि प्रवत्वति मूहा जिनोषि महिनि ॥ ९ ॥

आ त्वा वहन्तु हरयस्सर्वेतस श्वेतैरश्वैस्सह केतुमद्भिः ।

27a श्वेतस्याध्याचारे Bu. Wh. Hbd. Hbg. T. श्वेतस्याध्यचरे B. श्वेतस्याध्यासरे E.
श्वेतस्य अध्यासरे Hw. श्वेतस्य अध्याहारे HHg. See Hir. l.c.; Pār. II, 14, 5; Āśv.
II, 3, 3.—किं चना E. 27b वैदुर्वाय नमो E. वैदुर्वाय नमो B.—सप्तदशः खण्डः
Wh. ॥ १७ ॥ Bu. इन्द्रं जहि द्वाविंशतिः ॥ १७ ॥ E. B. II, 18, 1 परमेष्ठ्यसि
परमा E.—मां Bu. Wh. T. 3-5 Cf. Śāṅkh. IV, 18, 10 seq.; MBr. II, 2, 2 seq.
6 विधृती E.—विधृतिरिह deest in Bu. 8-9 Only the Pratikas are given in the
MSS., viz. स्योना पृथिवि (°वी B pr. m. E.) बडित्या (बलि° E.) पर्वतानामिति द्वे ॥
See II, 15, 2, and Rv. V, 84, 1 = Ts. II, 2, 12, 2. 9b भूमि H. = Ts. l.c. भूमि Rv. l.c.

वाताजिरैर्मम हव्याय शर्व ॥१०॥

उप स्पृशतु मीढ्वान् मीढुषे स्वाहा ॥११॥

उप स्पृशतु मीढुषी मीढुष्यै स्वाहा ॥१२॥

जयन्तोप स्पृश जयन्ताय स्वाहा ॥१३॥

भवाय देवाय स्वाहा ॥१४॥ शर्वाय देवाय स्वाहा ॥१५॥

ईशानाय देवाय स्वाहा ॥१६॥ पशुपतये देवाय स्वाहा ॥१७॥

रुद्राय देवाय स्वाहा ॥१८॥ उग्राय देवाय स्वाहा ॥१९॥ भीमाय

देवाय स्वाहा ॥२०॥ महते देवाय स्वाहा ॥२१॥ भवस्य देवस्य

पत्न्यै स्वाहा ॥२२॥ शर्वस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥२३॥ ईशानस्य

देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥२४॥ पशुपतेर्देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥२५॥

रुद्रस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥२६॥ उग्रस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा

॥२७॥ भीमस्य देवस्य पत्न्यै स्वाहा ॥२८॥ महतो देवस्य पत्न्यै

स्वाहा ॥२९॥ जयन्ताय स्वाहा ॥३०॥

अग्रये स्विष्टकृते सुहुतहुत आहुतीनां कामानां समर्धयित्रे

स्वाहा ॥३१॥

स्वस्ति नः पूर्णमुखः परि क्रामतु ॥३२॥

गृहपोप स्पृश गृहपाय स्वाहा ॥३३॥ गृहपुप स्पृश गृहप्यै

10b वाताजिरै Bu.—In E. abridged as follows: श्वैरै० ॥ वाता० शर्व. See Hir.

II, 8, 2. 13 जयन्तोप स्पृश जयन्ताय E. 32 क्राम E. क्रामतु B. 34 गृह-

पुपंश गृहाप्यै E. गृहाप्युपस्पृश गृहा(०ह० pr. m.)प्यै B.

स्वाहा ॥३४॥ घोषिण उप स्पृशत घोषिभ्य स्वाहा ॥३५॥
 श्वासिन उप स्पृशत श्वासिभ्य स्वाहा ॥३६॥ विचिन्वन्त उप
 स्पृशत विचिन्वद्भ्य स्वाहा ॥३७॥ प्रपुन्वन्त उप स्पृशत प्रपुन्वद्भ्य
 स्वाहा ॥३८॥ समञ्चन्त उप स्पृशत समञ्चद्भ्य स्वाहा ॥३९॥
 देवसेना उप स्पृशत देवसेनाभ्य स्वाहा ॥४०॥ या आख्याता
 याश्चानाख्याता देवसेना उप स्पृशत देवसेनाभ्य स्वाहा ॥४१॥
 द्वारापोप स्पृश द्वारापाय स्वाहा ॥४२॥ द्वाराप्युप स्पृश द्वाराप्यै
 स्वाहा ॥४३॥ अन्वासारिण उप स्पृशतान्वासारिभ्य स्वाहा ॥४४॥
 निषङ्गिन्नुप स्पृश निषङ्गिणे स्वाहा ॥४५॥ नमो निषङ्गिण
 इषुधिमतै ॥४६॥

35 घोषिण by conjecture. घोषिण B. E. 36 श्वासिन by conjecture. श्वासिन
 B. E. 37 विचिन्वन्त B. 38 प्रपुन्वन्त E. T. प्रपुन्वन्त B. प्रपुण्वन्त Wh. प्रपु-
 न्वन्तः शोधयन्तः Hhg. प्रपिन्वन्त Bu. प्रपिन्वन्तः शोमवन्तः Hw. प्रपिन्वन्तः
 शोधयन्तः HHg. Deest in Hbd.—प्रपुन्वद्भ्यः E. B. T. प्रपुण्वद्भ्य Wh. प्रपिन्वद्भ्य Bu.
 39 समञ्चन्त by conjecture. समञ्चन्त E. समञ्चन्त B. 40 देवसेना B. 41 य
 आख्याता याश्च ना° E. या आ° to °नाख्याता deest in B. The Mantra omitted in
 Wh. But see comm. on Āp. 20, 5. 42, 43 द्वारापोप उपस्पृशत द्वारापायः स्वाहा ॥
 द्वाराप्युपस्पृशत स्पृशत द्वाराप्यै स्वाहा ॥ E. द्वारापोपस्पृशत द्वारापाय स्वा° and द्वारा-
 प्युप स्पृश द्वाराप्यै स्वा° B. द्वारापोप स्पृश द्वारापाय and द्वाराप्युप स्पृश द्वाराप्यै Wh.
 द्वारापोप स्पृश द्वारापाय and द्वाराप्युप स्पृश द्वाराप्यै Bu. All the Haradatta MSS. read
 द्वारापः and द्वारापी. 44 अन्वा° by conjecture. अन्वासारिण E. न्वासारिण B.
 45 निषङ्गिण्युप स्पृशत E. निषङ्गिन्नुप स्पृश B.—निषङ्गिणे E. निषङ्गिणे B. 46 H.
 states that this is not meant to be a Pratika of the Mantra occurring Ts. IV, 5, 3, 1.

क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेनैव जयामसि ।
 गामश्च पोषयित्वा स नो मृडातीदृशे ॥ ४७ ॥
 क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मि धेनुरिव पयो अस्मासु धुस्व ।
 मधुश्चुतं घृतमिव सुपूतमृतस्य नः पतयो मृडयन्तु ॥ ४८ ॥
 अष्टादशः खण्डः ॥ १८ ॥

यन्मे माता प्रलुलोभ चरत्यननुव्रता ।
 तन्मे रेतः पिता वृङ्क्तामाभुरन्योऽव पद्यताममुष्मै स्वाहा ॥ १ ॥
 यास्तिष्ठन्ति या धावन्ति या आद्रोघ्नीः परि तस्थुषीः ।
 अङ्गिर्विश्वस्य भर्त्रीभिरन्तरन्यं पितुर्दधेऽमुष्मै स्वाहा ॥ २ ॥
 यन्मे पितामही प्रलुलोभ चरत्यननुव्रता ।
 तन्मे रेतः पितामहो वृङ्क्तामाभुरन्योऽव पद्यताममुष्मै स्वाहा ॥ ३ ॥

47-48 The MSS. give only the Pratikas, viz. क्षेत्रस्य पतिना वयमिति द्वे ॥ H. explains the two verses as found in Ts. I, 1, 14, 2 seq.—अष्टादशः खण्डः Wh. ॥ १८ ॥
 Bu. परमेष्ठसि परमाष्टौ ॥ १८ ॥ E. B. II, 19, 1a चरत्यनुव्रता E. 1b वृङ्क्ता-
 माभुरन्योपपद्यताममुष्मै E. वृङ्क्तामाभुरन्योपपद्यताममुष्मै Bu. वृङ्क्तां माभुरन्योव प T.
 अवपद्यताम H. See on this and the following verses Hir. II, 10, 7; Āp. Śraut. I, 9, 9; Sākh. III, 13, 5; Manu IX, 20; Dr. W. Caland, Altindischer Ahnencult (Leiden, 1893), pp. 193-197. 2a अस्तिष्ठन्ति E.—आद्रोघ्नीः E. B. Wh. T. आद्रोघः Bu.
 आद्रोघीः आद्रोघ्यः Hw. आद्रोघीः आद्रोघ्यः Hbg. आद्रोघीः आद्रोघ्यै Hbd.
 आद्रोघ्यो HHg. See Caland l.c.—परि तस्थुषीः E. B. Read परितस्थुषीः? 2b भर्तृ-
 मितरन्यं E. भर्त्रीभिरन्तरन्यं Bu. 3a अनुव्रता E. 3b वृङ्कामा E.
 वृङ्क्तामा Bu. T.—न्योपपद्य E. L.

अन्तर्देधे पर्वतैरन्तर्मह्या पृथिव्या ।

आभिर्दिग्भिरन्ताभिरेन्तरन्यं पितामहादधेऽमुष्मै स्वाहा ॥४॥

यन्मे प्रपितामही प्रलुलोभ चरत्यननुव्रता ।

तन्मेरेतः प्रपितामहो वृङ्क्तामाभुरन्योऽव पद्यताममुष्म स्वाहा ॥५॥

अन्तर्देध ऋतुभिरहोरात्रैश्च सन्धिभिः ।

अर्धमासैश्च मासैश्चान्तरन्यं प्रपितामहादधेऽमुष्मै स्वाहा ॥६॥

ये चेह पितरो ये च नेह याँश्च विद्म याँ उ च न प्रविद्म ।

अग्ने तान्वेत्य यदि ते जातवेदस्त्वया प्रत्नं स्वधया मदन्ति स्वाहा ॥७॥

स्वाहा पित्रे ॥८॥ पित्रे स्वाहा ॥९॥ स्वाहा पित्रे ॥१०॥

पित्रे स्वाहा ॥११॥ स्वधा स्वाहा ॥१२॥ अग्नये कव्यवाहनाय

स्वधा स्वाहा ॥१३॥

एष ते तत् मधुमाँ ऊर्मिस्सरस्वान्यावानग्निश्च पृथिवी च
तावत्यस्य मात्रा तावतीं त एतां मात्राँ ददामि यथाग्निरक्षितो
ऽनुपदस्त एवं मह्यं पित्रेऽक्षितोऽनुपदस्त स्वधा भव तां त्वं
स्वधां तैस्सहोप जीवर्चस्ते महिमा ॥१४॥

4a °र्मह्या पृथिव्या: E. 5b वृङ्क्तामा° E. वृङ्क्ताम्मा° Bu. वृङ्क्तां मा° T.—
°न्योपपद्य° E. B. Bu. 6a °रात्रैः स सं° B. °रात्रैः स्तंसं° E. Possibly we ought

to read °रात्रैस्तंसन्धिभिः with T. 7a=Rv. X, 15, 13a.—प्रविद्म Bu. 7b °स्त्वया
प्रत्नं Wh. H. °स्तया प्रत्नं E. °स्त्वया प्रत्नं B. °स्तया प्रत्नं Bu. T.—मदन्तु B. T. मदन्तु
Bu. 8-11 E. has only स्वाहा पित्रे पित्रे स्वाहा ॥ 13 स्वधा deest in Wh.

14-16 See Hir. II, 13, 1.

14 ऊर्मिः सहस्वान् E.—°नुपदस्त (twice) Bu. both here

एष ते पितामह मधुमाँ ऊर्मिस्सरस्वान्यावान्वायुश्चान्तरिक्षं
च तावत्यस्य मात्रा तावतीं त एतां मात्राँ ददामि यथा वायु-
रक्षितोऽनुपदस्त एवं मह्यं पितामहायाक्षितोऽनुपदस्त स्वधा भव
तां त्वं स्वधां तैस्सहोष जीव सामानि ते महिमा ॥१५॥

एष ते प्रपितामह मधुमाँ ऊर्मिस्सरस्वान्यावानादित्यश्च द्यौश्च
तावत्यस्य मात्रा तावतीं त एतां मात्राँ ददामि यथादित्यो
ऽक्षितोऽनुपदस्त एवं मह्यं प्रपितामहायाक्षितोऽनुपदस्त स्वधा
भव तां त्वं स्वधां तैस्सहोष जीव यजूषि ते महिमा ॥१६॥

एकोनविंशः खण्डः ॥१९॥

पृथिवी ते पाचं द्यौरपिधानं ब्रह्मणस्वा मुखे जुहोमि ब्राह्म-
णानां त्वा प्राणापानयोर्जुहोम्यक्षितमसि मैषां क्षेष्टा अमुत्रामु-
ष्मिन्नोके ॥१॥

मार्जयन्तां मम पितरो^३ मार्जयन्तां मम पितामहा^३ मार्ज-
यन्तां मम प्रपितामहाः ॥४॥

and in the next two Mantras.—भव तां त्वं स्वधां Wh. Bu. H. भवतां त्वं स्वधा E.
भवतां त्वं स्वधा B. T. 15 ऊर्मिः सरहस्वान् E. here and in 16.—भवतां त्वं स्वधा
E. भवतां त्वं स्वधा B. T. 16 भवतां त्वं स्वधा E. भवतां त्वं (तं B sec. m. T.)
स्वधां B. T.—एकोनविंशः खण्डः ॥ Wh. ॥१९॥ B. E. Bu. II, 20, 1 °धानं
ब्रह्मस्वा E. °धानं ब्राह्मणस्वा B.—°होम्यक्षितमसि B.—क्षेष्टा E.—°ष्मिन् लो°
B. Wh. T. °ष्मिन् लो° E. Bu. See Hir. II, 11, 4. 2-7 मम deest in T.

मार्जयन्तां मम मातरौ^{१५} मार्जयन्तां मम पितामह्यो^{१६} मार्ज-
यन्तां मम प्रपितामह्यः ॥ ७ ॥

एतत्तै ततासौ ये च त्वामन्वे^{१७}तत्तै पितामहासौ ये च त्वामन्वे-
तत्तै प्रपितामहासौ ये च त्वामन्वे^{१८}तत्तै मातरसौ याश्च त्वामन्वे-
तत्तै पितामह्यसौ याश्च त्वामन्वे^{१९}तत्तै प्रपितामह्यसौ याश्च त्वा-
मनु ॥ १३ ॥

मार्जयन्तां मम पितर इत्येते ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥

ये च वोऽत्र ये चास्मास्वाँसन्ते याश्च वोऽत्र याश्चास्मा-
स्वाँसन्ते ते च वहन्तां ताश्च वहन्ताम् ॥ २० ॥

तृप्यन्तु भवन्तु^{२१}स्तृप्यन्तु भवन्त्यः ॥ २२ ॥ तृप्यन्त तृप्यन्त तृप्यन्त ॥ २३ ॥
पुचान्पौचान्भि तर्पयन्तीरापो मधुमतीरिमाः ।

स्वधां पितृभ्यो अमृतं दुहाना आपो देवीरुभयाँस्तर्पयन्तु ॥ २४ ॥

तृप्यन्त तृप्यन्त तृप्यन्त ॥ २५ ॥

प्राणे निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि ब्रह्मणि म आत्मा मृतत्वाय ॥ २६ ॥

14-19 = 2-7 to be repeated.

20 वहतां ताश्च वहन्ता E. वहन्तां ताँश्च वहन्तां

B. 21-23 Accents by conjecture. तृप्यन्तु भवन्तुस्तृप्यन्तु भवन्त्यस्तृप्यन्तुस्तृप्यन्तुस्तृप्यन्त E.

तृप्यन्तु भवन्तुस्तृप्यन्तु भवन्तुस्तृप्यन्तु तृप्यन्त तृप्यन्त B. Sudarśanārya (comm. to Āp. 21, 9)

takes 20-23 to be six Mantras, but adds that some explain them as four. 23 Omitted

in Wh. 24a पुचान्पौचान्भि तर्प B. पुचा प्रौचान्भि तर्प E. See Hir. II, 12,

10.

26 See Hir. II, 11, 5; 12, 1.

यां जनाः प्रतिनन्दन्ति रात्रिं धेनुमिवायतीम् ।
 संवत्सरस्य या पत्नी सा नो अस्तु सुमङ्गली स्वाहा ॥२७॥
 वहं वपां जातवेदः पितृभ्यो यच्चैनान्वेत्थ निहितान्पराके ।
 मेदसः कुल्या उप तान्क्षरन्तु सत्या एषामाशिषस्सन्तु कामै
 स्वाहा ॥२८॥

यां जनाः प्रतिनन्दन्तीत्येषा ॥२९॥
 इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छदन्तरस्यां चरति प्रविष्टा ।
 वधूर्जं जान नवगज्जनिञ्ची त्रय एनां महिमानस्सचन्ते ॥३०॥
 छन्दस्वती उषसा पेपिशाने समानं योनिमनु संचरन्ती ।
 सूर्यपत्नी वि चरतः प्रजानती केतुं कृष्णाने अजरे भूरिरेतसा ॥३१॥
 ऋतस्य पन्थामनु तिस्र आगुस्त्रयो घर्मासो अनु ज्योतिषागुः ।
 प्रजामेका रक्षत्यूर्जमेका व्रतमेका रक्षति देवयूनाम् ॥३२॥
 एकाष्टकां पश्यत दोहमानामन्नं मांसवद्घृतवत्स्वधावत् ।
 तद्ब्राह्मणैरतिपूतमन्तर्मक्षय्यममुषिर्ल्लोके स्फीतिं गच्छतु मे पि-
 तृभ्य स्वाहा ॥३३॥

27 See Av. III, 10, 2; Pār. III, 2, 2; Weber, Nakshatras, II, p. 333.—सुमङ्गली: B. T.
 28a यच्चैनान्वेत्थ B. यच्चैनान्वेत्थ E. यच्चैतान् वे० T. 28b कुल्या Wh. Bu. HHg.
 कुल्या Vs. XXXV, 20. कूल्या B. E. Hbg. Hbd. T. Hir. II, 15, 7.—एता आशिषः E. T.
 29 = 27. 30-32 The MSS. give the Pratika only, viz. इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छ-
 दिति तिस्रः ॥ H. explains the verses as given from Ts. IV, 3, 11, 1. 33a पश्यत E.
 पश्यति Wh. 33b °तमन्तर्म० E. °तमन्नं तद् B. See Hir. II, 15, 9.

औलूखला यावाणो घोषमक्रत हविष्कृण्वन्तः परिवत्सरीणम् ।
 एकाष्टके सुप्रजा वीरवन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥३४॥
 एकाष्टका तपसा तप्यमाना संवत्सरस्य पत्नी दुदुहे प्रपीना ।
 तं दोहमुप जीवाथ पितरस्सहस्रधारममुष्मिल्लोके स्वाहा ॥३५॥

विंशः खण्डः ॥२०॥

उक्थ्यश्चास्यतिराचश्च साद्यस्त्रीश्छन्दसा सह ।
 अपूपघृताहुते नमस्ते अस्तु माँसपिप्पले स्वाहा ॥१॥
 भूः पृथिव्यग्निर्चामुं मयि कामं नि युनज्मि स्वाहा ॥२॥
 भुवो वायुनान्तरिक्षेण साम्नामुं मयि कामं नि युनज्मि
 स्वाहा ॥३॥
 स्वर्दिवादित्येन यजुषामुं मयि कामं नि युनज्मि स्वाहा ॥४॥
 जनदङ्गिरथर्वाङ्गिरोभिरमुं मयि कामं नि युनज्मि स्वाहा ॥५॥
 रोचनायाजिरायाम्रये देवजातवे स्वाहा ॥६॥

34a °क्रता Wh. °कृत T.—°त्सरीणां E. See Hir. II, 14, 4; Av. III, 10, 5.
 35 See Hir. II, 15, 9. 35b पितरः E. पितरः B. — विंशः खण्डः ॥
 Wh. ॥२०॥ Bu. यद्ये माता पृथिवी ते पाचमेकविंशतिरेकविंशतिः ॥२०॥ E. B.
 II, 21, 1a उक्थ्यश्चास्यतिराचश्च E. उक्थ्यश्चातिराचश्च B.—साद्यस्त्री° E. सा(स
 sec. m.)द्यस्त्री° B. °साद्यस्त्री° Bu. 1b अपूपघृताहुते E.—अस्तु माँसपिप्पले E.
 अस्तु माँसपिप्पले B. 2 पृथिव्यग्नि° E. B. 4 स्वर्दिवा° E. 5 जनदङ्गिर-
 थर्वाङ्गि° B. In E. this Mantra is not accentuated. 6 रोचनाया° E. B.

के॒तवे॒ मन॒वे ब्र॒ह्म॒णे दे॒वजा॑तवे॒ स्वाहा॑ ॥७॥
 स्व॒धा स्वाहा॑ ॥८॥ अ॒ग्नये॑ क॒व्यवा॑ह॒नाय॒ स्व॒धा स्वाहा॑ ॥९॥
 अ॒न्नमि॒व ते दृ॒शे भू॒यास॑म् ॥१०॥ व॒स्त्रमि॒व ते दृ॒शे भू॒या-
 स॑म् ॥११॥ वि॒क्षमि॒व ते दृ॒शे भू॒यास॑म् ॥१२॥ आ॒शे॒व ते दृ॒शे
 भू॒यास॑म् ॥१३॥ अ॒ध्वे॒व ते दृ॒शे भू॒यास॑म् ॥१४॥
 सँ स॒वन्तु॑ दि॒शो म॒ही॒स्स॒मा धा॑वन्तु॒ सूनृ॑ताः ।
 स॒र्वे का॒मा अ॒भि य॑न्तु॒ मा प्रि॒या अ॒भि र॑क्षन्तु॒ मा प्रि॒याः ॥१५॥
 य॒शोऽसि॒ यशो॑ऽहं त्वयि॒ भू॒यास॑मसौ ॥१६॥
 अ॒ङ्गौ न्य॒ङ्काव॑भि॒तो रथं॑ यौ ध्वा॒न्तं वा॑ता॒यम॑न्तु॒ संच॑रन्तौ ।
 दू॒रेहे॑तिरि॒न्द्रि॒यावा॑न्प॒त॒त्री ते नो॑ऽग्नयः॒ प॒प्रयः॑ पा॒रय॑न्तु ॥१७॥
 अ॒ध्व॒नाम॑ध्व॒पते॒ स्व॒स्ति मा॒ सं पा॑रय ॥१८॥
 अ॒यं वा॑म॒श्चि॒ना रथो॑ मा दुः॒खे मा सु॒खे रि॑षत् ।
 अ॒रि॒ष्ट स्व॒स्ति ग॑च्छतु॒ वि॒वि॒घ्न॒पृ॒त॒नाय॑तः ॥१९॥

- 13 मासेव ते E. 14 अङ्गावति E.—T. has 14 before 13. 15a See Hir. I.
 12, 6.—संवन्ति E.—महीः ॥ समाधा° E. महीः ॥ समाधा° B. 16 See Hir.
 I, 12, 7.—समसौ E. 17 The MSS. give the Pratika only: अङ्गौ न्यङ्कावभितु
 इत्येषा ॥ H. explains the verse as given from Ts. I, 7, 7, 2. See Pār. III, 14, 6; Hir.
 I, 12, 2. 18 मा deest in T.—पराया Bu. 19a See Hir. I, 12, 2; cf. Pār. III, 14,
 12.—वामश्चिना E. वामश्चिना B.—रथे E.—मां T.—दुःखे मा सुखे B.—रिषत्
 B. E. 19b अरिष्टं T.—विविघ्न E. Bu. Wh. T. H. (छान्दसं विशब्दस्य द्विवच-
 नम्). विविघ्नत् B.—पृतनायतः B. E.

अ॒म्योऽसि^{२०} ह॒योऽस्य॒न्योऽसि^{२१} न॒रोऽस्य॒र्वा॒सि^{२२} स॒प्ति॒रसि^{२३}
वा॒ज्य॒सि^{२४} वृ॒षा॒सि^{२५} नृ॒मणा॑ अ॒सि^{२६} य॒युर्ना॒मा॒स्यो॒दित्या॒नां प॒त्वा-
न्वि॒हि ॥ ३० ॥

ह॒स्ति॒य॒श॒स॒मसि॑ ह॒स्ति॒य॒श॒सी॒भू॒यासं॑ व॒ह काल॑ व॒ह श्रियं॑ मा॒भि व॒ह ।
इन्द्र॑स्य त्वा व॒ज्रेणा॒भि नि द॑धाम्यसौ ॥ ३१ ॥

अ॒व॒जिह्व॑क निजिह्व॒काव॑ त्वा ह॒विषा॑ यजे ।
तत्स॒त्यं यद॑हं ब्रवी॒म्यध॑रो म॒द॒सौ व॑दा॒त्स्वाहा॑ ॥ ३२ ॥
आ ते वाच॒मा॒स्यां द॑द् आ म॒न॒स्याँ हृद॑या॒दधि॑ ।
यत्र॑यत्र ते वाङ्मि॒हिता॑ तां त॒ आ द॑दे ।

तत्स॒त्यं यद॑हं ब्रवी॒म्यध॑रो म॒त्प॒द्य॒स्वा॒सौ ॥ ३३ ॥

एकविंशः खण्डः ॥ २१ ॥

या त ए॒षा र॑रा॒ध्या त॒नूर्म॒न्योर्मृ॒धस्य॑ ना॒शिनी॑ ।
तां दे॒वा ब्र॑ह्मचा॒रिणो॑ वि न॒यन्तु॑ सुमे॒धसः॑ ॥ १ ॥

20-30 See Ts. VII, 1, 12; Hir. I, 12, 3. 26 वा॒ज्य॒सि E. 31a व॒ह श्रियं॑
वा॒हाभि॑ व॒हा E. 31b ॒भ्य॒सौ E.—Cf. Hir. I, 12, 4; Pār. III, 15, 2. 32a निजि-
ह्व॒काव॑ E. निजिह्व॒काय॑ Wh. 32b ब्रवी॑ B. E.—॒धरे॑ B.—म॒द॒सा Wh. T.—
म॒दा॒त् E.—See Hir. I, 15, 5. 33 Cf. Hir. I, 15, 6; Pār. III, 13, 6. 33a ॒व॒मा॒स्यं
E. 33b ते वाच॑ नि॒ Bu. T. दे॒वान्नि॑ Wh. दे॒वा नि॑ E. 33c ब्रवी॑ B. E.—
एकविंशः खण्डः ॥ Wh. ॥ २१ ॥ Bu. उ॒क्त्य॒श्चा॒स्यति॒राच॒श्च षोड॑श ॥ २१ ॥ E. उ॒क्त्य॒-
श्चा॒ति॒राच॒श्च षोड॑श ॥ २१ ॥ B. II, 22, 1a ए॒षा र॑रा॒ध्या E.—॒मृ॒द॒स्य Bu. ॒मृ॒ध॒स्य
E. ॒मृ॒ध॒स्य T.—ना॒शिनी॑ E. See Pār. III, 13, 5; Hir. I, 15, 3.

यत्त एतन्मुखेऽमृतं रराटमुदिव विध्यति ।
 वि ते क्रोधं नयामसि गर्भमश्वतर्या इव ॥२॥
 अथ ज्यामिव धन्वनो हृदो मन्युं तनोमि ते ।
 इन्द्रापास्य फलिगमन्येभ्यः पुरुषेभ्योऽन्यत्र मत् ॥३॥
 यद्दहं धनेन प्रपणँश्चरामि धनेन देवा धनमिच्छमानः ।
 तस्मिन्त्सोमो रुचमा दधात्वग्निरिन्द्रो बृहस्पतिश्च स्वाहा ॥४॥
 परि त्वा गिरिरमिहं परि भ्रातुः परि ष्वसुः ।
 परि सर्वेभ्यो ज्ञातिभ्यः परिषीतः क्लेशसि ॥५॥
 शश्वत्परिकुपितेन संक्रामेणाविच्छिदा ।
 उलेन परिषीतोऽसि परिषीतोऽस्युलेन ॥६॥
 आवर्तन वर्तय नि निवर्तन वर्तयेन्द्र नर्देबुद ।

- 2a एषन्मुखेमतं Bu. एतन्मुखेमत्तं E. एतत्सुखेमत्तं B. 2b क्रोधं Wh.—जयामसि B.—See Hir. I, 15, 3; Pār. III, 13, 5. 3a अवज्यामिव E.—See Av. VI, 42, 1a.
 3b इन्द्रायास्य E. इन्द्रायास्य B. Cf. Hir. I, 14, 7, where the Mantra is quite corrupt.
 4a प्रपणन् व्यवहरन् H. प्रवणँश्चरामि E. प्रवणाश्चरामि B. प्रवणँश्च° T. प्रवणँश्च° Wh. Bu. See Hir. I, 15, 1; Av. III, 15, 6; Introd., p. xxi.—देवा B.—मिच्छमानाः B. Wh. 4b रुचमाधानात्वं E. 5a गिरिरमिह E. गिरिरमिह B. गिरिरमहं Wh. 5b परिषीतः B. परिष्टुतः E. परिषितः Bu. See Introd., p. xxvii.—क्लेशसि B. See Introd., p. xxviii.—See Hir. I, 14, 2; Pār. III, 7, 2. 6a णाविच्छिदा E. णाविच्छिदा Wh. Bu. 6b उलेन परिषीतोसि E. उलेन परिषितोसि B.—परिषितोस्युलेन E. परिषितोस्युलेन B. See Hir. I, 14, 2. 7 The MSS. of the text give the Pratika only, viz. आवर्तन वर्तयेत्येषा ॥ Wh. Bu. आवर्तन विवर्तने-

भूम्याश्चतस्रः प्रदिशस्ताभिरा वर्तया पुनः ॥७॥

आवर्तने निवर्तन आवर्तननिवर्तनाय स्वाहा ॥८॥

अनु पोऽद्दनुद्दयो निवर्तो वो न्यवीवृतत् ।

ऐन्द्रः परिक्रोशो वः परि क्रोशतु सर्वतः ॥९॥

यदि मामन्तिमन्याध्वा अदेवा देववत्तरम् ।

इन्द्रः पाशेन सिक्त्वा वो मह्यमिद्वशमा नयात्स्वाहा ॥१०॥

यदि वृक्षाद्यद्यन्तरिक्षात्फलमभ्यपन्नत्तदु वायुरेव ।

यचास्पृक्षत्तनुवं यत्र वास आपो बाधन्तां निर्वृतिं पराचैः ॥११॥

ये पक्षिणः पतयन्ति बिभ्यतो निर्वृतिस्सह ।

येलिषा E. आवर्तन वर्तनेलिषा B. आवर्तन निवर्तयेलिषा T. Haradatta, explaining the verse as given from Ts. III, 3, 10, 1, takes आवर्तन = आ + आवर्तन. Cf. Rv. X, 19, 8. 8 निवर्तने E. विवर्तन B.—आवर्तननिवर्तनाय E. आवर्तनवि (नि

sec. m.) वर्तनाय B. 9a अनु पो E. B. Wh. II. अनु वो Bu. See Introd., p. xxi.—०द्दनुद्दयो विवर्तो वो E. ०द्दनुद्दयो निवर्तो B. ०द्दनुद्दयविवृत्तो वो

Wh. ०द्दनुद्दयो निवृत्तो वो Bu.—न्यवीवृतत् Bu. H. T. न्यवीवृधत् E. B. Wh.

9b ऐन्द्रः परिक्रोशो तुवः E. ऐन्द्रः परिक्रोश वः Wh. इन्द्रः परि० T. 10a माम-

न्तिमन्याध्वा अदेवा Wh. Bu. मामन्तिमन्याध्वा अदेवा B. T. मामन्तिमन्याध्वा अदेवा E.—देववत्तर E. वीरवत्तर Wh. 10b ऐन्द्रः Wh.—सिक्त्वा वो H., who says that

सिक्त्वा is क्कान्दस for सिक्त्वा. सिक्त्वा वो B. शिक्त्वा वो E. सिक्त्वापो Bu. सिक्त्वातो Wh. सिक्त्वा पो T. See Introd., p. xxvii. 11a ०मभ्यपन्नत्तदु वा० E. ०मभ्यपन्नत्तदु

वा० B. ०मभ्यपन्नत्तदु वा० Bu. 11b ०स्युच्चत्तनुवं E. Wh. ०स्युच्चत्तनुवं Bu.—वास

आपो बाधितां E. वास आपो बाधितां B.—See Hir. I, 16, 7. 12a बिभ्यतो Wh.

ते मां शिवेन शुभेन तेजसोन्दन्तु वर्चसा ॥१२॥
 दिवो नु मां बृहतो अन्तरिक्षादपाँ स्तोको अभ्यपन्नस्त्रिवेन ।
 समहमिन्द्रियेण मनसाहमागां ब्रह्मणा संपृञ्चानस्सुकृता कृतेन ॥१३॥
 इमं मे वरुण ॥१४॥
 तत्त्वां यामि ॥१५॥
 त्वं नो अग्ने ॥१६॥
 स त्वं नो अग्ने ॥१७॥
 त्वमग्ने अयासि ॥१८॥
 प्रजापते न त्वेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव ।
 यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयँ स्याम पतयो रयीणाम् ॥१९॥
 सम्राजं च ॥२०॥
 भू स्वाहा ॥२१॥ भुव स्वाहा ॥२२॥ सुव स्वाहा ॥२३॥

12b तेनां E.—तेजसोदन्तु B. तेजस्सिदन्तु E. तेजसोन्दन्तु Bu.—See Hir. I, 16, 5.
 13a दिवो नु मां B. दिवा नु बमा E. दिवोनु मामनु Hw.—अन्तरिक्षादपाँ स्तोको
 E.—अभ्यपन्नस्त्रिवेनां E. शिवेन is omitted by H. 13b वीर्येण inserted before
 मनसा in E. T.—मनसाहमागी E.—ब्रम्हणा संपृञ्चानः सुकृता कृतेन B. ब्रह्मणा सं
 पृञ्चानः सुकृताकृतेन E. ब्रह्मणा संपृञ्चानास्सुकृता गणेन Wh. ब्रह्मणा संपृञ्चानस्सुकृता
 कृतेन Bu.—See Hir. I, 16, 6. 14-18=I, 4, 12-16. 19 The MSS. of the text
 have only the Pratiśa: प्रजापते. H. explains the verse as given from Ts. I, 8, 14, 2=
 Rv. X, 121, 10. 20=II, 8, 8. सम्राजं च B. Bu. सम्राजं च विराजं च E. T.
 21-23 The MSS. have only: व्याहृतीर्विहृताः E. व्याहृतीर्विहृताः B. व्याहृतीर्विहृताः

इ॒मं जी॒वेभ्यः॑ परि॒धिं द॑धामि॒ मैषां॑ नु गा॒दप॑रो अ॒र्धमे॒तम् ।
श॒तं जी॒वन्तु॑ श॒रदः॑ पु॒रु॒चीस्ति॒रो मृ॒त्युं द॑धतां॒ पर्व॑तेन ॥२४॥

द्वाविंशः खण्डः ॥ २२ ॥

¹ या त एषा रराव्या तनूः ॥ ² उक्थ्यश्चास्त्यतिरात्रश्च ॥ ³ पुथिवी ते पात्रम् ॥ यन्मे माता ॥
परमेष्ठ्यसि परमाम् ॥ इन्द्र जहि दन्द्यूकम् ॥ ⁴ कूर्कुरस्सुकूर्कुरः ॥ ⁵ यङ्गुमेः क्रूरम् ॥
नक्तंचारिण उरस्येशान् ॥ मा ते कुमारँ रक्षो वधीत ॥ अग्रमा भव परशुर्भव ॥
धाता ददातु नो रयिमिति चतस्रः ॥ चय्यै विद्यायै ॥ मयि पर्वतपूरुषम् ॥
आयुष्यं वर्चस्वम् ॥ इमँ स्तोममर्हते ॥ परि त्वामे परि मृजामि ॥
सुश्रवस्सुश्रवसं मा कुरु ॥ योगेयोगे तवस्तरम् ॥ आगन्वा
समगन्महि ॥ आयुर्दा देव जरसं गृणानः ॥
⁶ उष्णेन वायवुदकेनेहि ⁷ ॥ उष्णेन
दधतां पर्वतेन ॥

॥ इति द्वितीयः प्रश्नस्समाप्तः ॥

॥ मन्त्रप्रश्नद्वयं समाप्तम् ॥

हरिः ओम् ॥ शुभमस्तु ॥

Bu. Wh. T. व्याहृतयश्च गताः H. I follow Haradatta on Āp. 23, 9, who says that there are ten Āhutis; according to Sudarśanārya there are eleven, so that after सु॒व॒ स्वाहा॑, ओँ स्वाहा॑ would have to be added. But see Āp. 2, 7 with the comm. 24a द॑दामि B

pr. m. T.—मैषा॑न्तु E. मा नो नु T.—मे॒तत् E. 24b जी॒वे E.—द॑धतां E.—

See TBr. III, 7, 11, 3.—द्वाविंशः खण्डः ॥ Wh. ॥ २२ ॥ Bu. या त एषा रराव्या तनूः सप्तविंशतिः ॥ E. B. E. adds here: द्वितीयो मन्त्रपाठा समाप्तः ॥ २ ॥

¹ This list from या त एषा down to वायवुदकेनेहि is omitted in Wh. ² E. adds

numbers from 1-22. ³ उक्थञ्चाति° B. E. उक्थञ्चास्यति° Bu. ⁴ दन्दशुकं E.
 दन्तशुकं Bu. ⁵ कूर्कुरः सकू° B. E. शिवं शिवं Bu. ⁶ B. ends: उष्णेन धाता
 ददातूक्थञ्च हविँशतिः ॥ हारीः औँ ॥ इति मन्त्रप्रज्ञः समाप्तः ॥ E. ends: उष्णेन
 धाता ददातु उक्थञ्च द्वाविँशतिः ॥ २ ॥ Wh. ends: उष्णेन दधतां पर्वतेन ॥ हरिः
 श्रीम् मन्त्रप्रज्ञद्वयं समाप्तम् ॥ हरिः श्रीम् शुभमस्तु ॥ Bu. ends: उष्णेनायुर्दा आगन्ता
 योगियोगे सुश्रवः परि त्वेमं स्तोमन्धाता यत् भूमेय्यन्म माता दश ॥ उष्णेन दधतां
 पर्वतेन ॥ हरिः श्रीम् ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ⁷ वाव उ° E. वायुवु° Bu.

APPENDIX A.

SYNOPSIS OF THE MANTRAPĀṬHA AND THE ĀPASTAMBĪYA GRHYASŪTRA.

Mantra- pāṭha	Āpastambīya Grhyasūtra	Mantra- pāṭha	Āpastambīya Grhyasūtra
I, 1, 1-2	4, 2	I, 5, 8-10 }	5, 9
3	3	11	
4	4	12	
5	5	13-15	10
6	6	16-17	12
7	7	18	18
8		6, 1	19
9		2-3	20
10		4-7	22
2, 1-5 }	8	8	23
6		9-11	24
7		12	25
8	9	13	6, 1
3, 1-2	10	14	3
3-6	15	7, 1-7	4
7-13	16	8-9	5
14	17	10	6
4, 1-16	5, 2	11-12	7
5, 1	3	8, 1 }	8
2	6	2 }	
3-5 }	7	3-15 }	10
6 }		9, 1 }	
7	8		

Mantra- pāṭha	Āpastambīya Gṛhyasūtra	Mantra- pāṭha	Āpastambīya Gṛhyasūtra
I, 9, 2		II, 3, 1	
3	8, 11	2	
4-5		3-12	10, 12
6-7	12	13-23	
8	8, 2	24	
9-10	5	25	
10, 1-2		26	11, 1
3-9		27-30	2
10-13		31	3
II, 1-2	10	32	4
3		4, 1-11	6
4-6		12	7
7-11		13	9-12
12, 1-13, 4	13	14	13
13, 5-6	9, 2	15	14
7-10	3	5, 1	15
14, 1-7	4	2-10	
15, 1		11	18
2-4	6	12-21	
5		22	19
6		6, 1	22
16 (Anuvāka)	9	2-13	
17, 1-6	10	14	25
7-10	11	15	26
II, 1, 1	10, 5	7, 1	
2		2	12, 3
3-6	6	3	
7	7	4-11	
8	8	12	5
2, 1	9	13-18	6
2		19	
3-4		20	
5-7	10	21-23	
8		24	8
9-10	11	25	
11		26	
		27-32	

Mantra- pāṭha	Āpastambīya Gr̥hyasūtra
II, 8, 1-8	12, 9
1-8 (<i>bis</i>)	10
9-10	}
11-9, 1	
9, 2	
3	
4	}
5	
6	
7	
8	}
9	
10	5
11	6
12	}
13	
14	9
10, 1-2	}
3-4	
5	
6	
7	}
8-12	
13-18	17
13-18	18
II, 1-8	14, 2
9-11	3
12	5
13	6
14	11
15	}
16-18	
19-20	14
19-20	15
21-31	}
32	
33-12, 1 (<i>tris</i> , Sudarśa- nārya)	
33	
12, 1	}
2	
	(Haradatta)

Mantra- pāṭha	Āpastambīya Gr̥hyasūtra
II, 12, 3-5 (Haradatta)	}
2-5 (Sudarśanārya)	
6-10	
11-14	
13, 1	}
2	
3-4	
5	
6	}
7-14, 2	
14, 3	}
4	
5-9	
10	13
11-14	16, 1
15-22	8
15, 1	17, 1
2	}
3-4	
3-4	3
5	4
5	5
6-11	6
12	}
13	
14	}
15	
16	9
16	10
17	11
18-21	12
22	13
16, 1-11	18, 1
12-13	}
14	
15-17	3
15-17	6
17, 1-3	7
4-7	8

Mantra- pāṭha	Āpastambīya Gṛhyasūtra	Mantra- pāṭha	Āpastambīya Gṛhyasūtra
II, 17, 8	{ 18, 10 19, 4	II, 20, 2-7	
9-25 }	18, 12	8-13	
26-27 }		14-19	
18, 1	19, 7	20-23	21, 9
2 }	9	24	
3-7 }		25	
8-9	11	26	
10	20, 1	27	22, 1
11-13 }	4	28	4
14-30 }		29-35	5
31 }	5	21, 1	6
32 }		2-9	7
33-39 }		10-16	13
40 }		17	14
41 }		18 }	15
42-45	6	19 }	16
46	7	20-30	17
47-48	16	31	17
19, 1-7	21, 3 (or 4)	32 }	23, 1
8-13	4 (or 3)	33 }	
14-16	6	22, 1-2	2
20, 1	8	3	3
		4	5
		5-6	6
		7-10	7
		11-13	8
		14-23	9
		24	10

APPENDIX B.

SYNOPSIS OF PARALLEL PASSAGES SHOWING THE RELATION OF THE MANTRAPĀṬHA TO THE VEDIC SAMHITĀS.

p. = Pratīka, indicates that the MSS. of the Mantrapāṭha give the Pratīka only.

Mantrapāṭha	Rigveda-Samhitā	Atharvaveda-Samhitā	Taittirīya Samhitā	Taittirīya Brāhmaṇa and Aranyaka	Other Vedas
I, 1, 1	cf. X, 32, 1				
2	= X, 85, 23	cf. XIV, 1, 34			
3		cf. XIV, 1, 62			
4	cf. X, 85, 44	cf. XIV, 2, 17			
6	cf. X, 40, 10	cf. XIV, 1, 46			
7		cf. XIV, 1, 39			
8		cf. XIV, 1, 39			
9	cf. VIII, 91, 7	cf. XIV, 1, 41			
10		cf. XIV, 1, 40			
2, 1					cf. Maitr. S. I, 2, 1
2-5		cf. I, 33	cf. V, 6, 1, 1-2	cf. Br. II, 8, 9, 3	cf. Maitr. S. II, 13, 1
6	= I, 10, 12		= I, 3, 1, 2 ; VI, 2, 10, 7		
7 p.		cf. XIV, 1, 42	= I, 1, 10, 1	= Br. III, 3, 3, 2	
8	cf. X, 85, 26				
3, 1	= X, 85, 40	cf. XIV, 2, 3			
2	= X, 85, 41	= XIV, 2, 4			
3	cf. X, 85, 36	cf. XIV, 1, 50			
14 c-e			cf. IV, 2, 5, 1		cf. Vs. XII, 58
14 f		cf. XIV, 2, 71			
4, 4		cf. XIV, 2, 52			cf. Brh. Up. VI, 4, 19
5	cf. X, 85, 25	cf. XIV, 1, 18			
6	cf. X, 85, 45				
11		cf. VIII, 6, 26			
12 p.	= I, 25, 19		} = II, 1, 11, 6	} = Br. III, 7, 11, 3 = Ā. IV, 20, 3 = Br. III, 7, 12, 6	
13 p.	= I, 24, 11				
14 p.	= IV, 1, 4		} = II, 5, 12, 3-4		
15 p.	= IV, 1, 5				

Mantrapāṭha	Rigveda-Samhitā	Atharvaveda-Samhitā	Taittirīya Samhitā	Taittirīya Brāhmaṇa and Āraṇyaka	Other Vedas
I, 4, 16				= Br. II, 4, 1, 9	
5, 2		cf. XIV, 2, 63			
3	= X, 85, 38	cf. XIV, 2, 1			
4	cf. X, 85, 39	cf. XIV, 2, 2			
5	= II, 7, 3				
7	cf. X, 85, 25	cf. XIV, 1, 17-18			
12	cf. V, 3, 2				
16	{ cf. X, 85, 24	{ cf. XIV, 1, 19; 58	{ cf. I, 1, 10, 2; III, 5, 6, 1-2		
17					
6, 1	= X, 85, 1	= XIV, 1, 1		= Br. III, 9, 4, 1	
2 p.	= I, 6, 1		= VII, 4, 20, 1		
3 p.	= I, 30, 7	= XIX, 24, 7	= IV, 1, 2, 1; V, 1, 2, 1-2		
4	cf. X, 85, 20	cf. XIV, 1, 61			
6	cf. X, 85, 46	cf. XIV, 1, 44			
8	cf. X, 85, 28	cf. XIV, 1, 26			
9	cf. X, 85, 31	= XIV, 2, 10			
10	= X, 85, 32	cf. XIV, 2, 11			
11		cf. XIV, 2, 8			
12	cf. X, 40, 13	cf. XIV, 2, 6			
7, 1	cf. VIII, 1, 12	cf. XIV, 2, 47	= IV, 2, 4, 3	= Ā. IV, 20, 1-2	
2 p.	= III, 1, 23				
8		cf. XIV, 2, 9			
9		cf. XIV, 2, 7			
10		cf. XIV, 2, 12			
11	cf. X, 40, 12	cf. XIV, 2, 5			
12		cf. VII, 17, 4			
8, 1		cf. XIV, 2, 21			
6		= VI, 78, 1			
7		cf. VI, 78, 2			
8	cf. X, 85, 42 a; VI, 57, 6 b	cf. XIV, 1, 22 a			
9		cf. XIV, 1, 52			
10		= VI, 78, 3			
9, 1		cf. XX, 127, 12			
2	cf. X, 85, 2	cf. XIV, 1, 2			
4	cf. X, 85, 27	cf. XIV, 1, 21			
5	= X, 85, 33	cf. XIV, 2, 28			
6			cf. IV, 3, 4, 1		cf. Vs. XIV, 1 cf. Maitr. S. II, 8, 1 = Vs. XXXII, 13
8	= I, 18, 6			= Ā. X, 1, 4 = Ā. X, 1, 4-5 = Ā. X, 1, 5	
9					
10					

Mantrapāṭha	Rigveda-Saṃhitā	Atharvaveda-Saṃhitā	Taittirīya Saṃhitā	Taittirīya Brāhmaṇa and Āraṇyaka	Other Vedas
I, 10, 1	cf. X, 85, 22	cf. XIV, 2, 33			
2	cf. X, 85, 21	cf. XIV, 2, 33			
7					
8			cf. I, 4, 14		
9			cf. III, 4, 4, 1		
11, 1	= X, 183, 1				
2	cf. X, 183, 2				
3	cf. X, 85, 47				
5	cf. X, 85, 43	cf. XIV, 2, 40			
6	cf. X, 85, 37	cf. XIV, 2, 38			
7		cf. XIV, 2, 39a			
9	cf. X, 183, 3				
10	cf. VIII, 31, 8				
11	cf. VIII, 31, 9				
12, 1-3	= X, 184	cf. V, 25, 3; 5			
4	cf. Khila 30, 2	cf. V, 25, 2; VI, 17, 1			cf. Maitr. S. III, 12, 12
5					
6	cf. Khila 30, 3	cf. V, 25, 10-13			
7	= Khila 30, 1				
9		cf. III, 23, 2			
13, 1		cf. III, 23, 5 a			
2		cf. III, 23, 3-4			
3		cf. III, 23, 4			
5		cf. XIX, 8, 4a			
10	= II, 43, 2 a				
14, 1	= VII, 41, 1	cf. III, 16, 1		= Br. II, 8, 9, 7	= Vs. XXXIV, 34
2	= VII, 41, 2	cf. III, 16, 2		= Br. II, 8, 9, 7-8	= Vs. XXXIV, 35
3	cf. VII, 41, 3	cf. III, 16, 3		= Br. II, 5, 5, 2; 8, 9, 8	cf. Vs. XXXIV, 36
4	= VII, 41, 4	cf. III, 16, 4		= Br. II, 8, 9, 8	= Vs. XXXIV, 37
5	cf. VII, 41, 5	cf. III, 16, 5		= Br. II, 5, 5, 2; 8, 9, 8-9	cf. Vs. XXXIV, 38
6	= VII, 41, 6	cf. III, 16, 6		= Br. II, 8, 9, 9	= Vs. XXXIV, 39
7	cf. VII, 41, 7	cf. III, 16, 7		= Br. II, 8, 9, 9	cf. Vs. XXXIV, 40
15, 1	cf. X, 145, 1	cf. III, 18, 1			
2	cf. X, 145, 2	cf. III, 18, 2			
3	cf. X, 145, 3	cf. III, 18, 4			
4	cf. X, 145, 4	cf. III, 18, 3			
5	cf. X, 145, 5	cf. III, 18, 5			
6	= X, 145, 6	cf. III, 18, 6			
16, 1	= X, 159, 1	cf. I, 29, 5			
2	cf. X, 159, 2				

SYNOPSIS OF PARALLEL PASSAGES.

Mantrapāṭha	Rigveda-Saṃhitā	Atharvaveda-Saṃhitā	Taittiriya Saṃhitā	Taittiriya Brāhmaṇa and Āraṇyaka	Other Vedas
I, 16, 3	cf. X, 159, 3				
4	cf. X, 159, 4				
5	cf. X, 159, 5				
6	cf. X, 159, 6				
17, 1	cf. X, 163, 1	cf. XX, 96, 17; II, 33, 1			
2	= X, 163, 2	= XX, 96, 18; II, 33, 2			
3	= X, 163, 3	= XX, 96, 19 cf. II, 33, 4			
4	cf. X, 163, 4	cf. XX, 96, 20; II, 33, 5			
5	cf. X, 163, 5	cf. XX, 96, 21			
6	cf. X, 163, 6	cf. XX, 96, 22			
7	cf. X, 85, 29	cf. XIV, 1, 25			
8	cf. X, 85, 30	cf. XIV, 1, 27			
9	cf. X, 85, 34	cf. XIV, 1, 29			
10	cf. X, 85, 35	cf. XIV, 1, 28			
II, 1, 1		cf. VI, 68, 1			
2a		cf. VI, 68, 2	= I, 2, 1, 1		
2b	= I, 23, 21b				
3a		= VI, 68, 3a		= Br. II, 7, 17, 2	
3b		cf. VI, 68, 3b; VIII, 5, 21b		cf. Br. II, 7, 17, 2	
7		cf. VIII, 2, 17			
2, 1		cf. II, 13, 1		cf. Br. I, 2, 1, 11	
5		cf. XIV, 1, 45			
6		cf. II, 13, 2; XIX, 24, 4			
7		cf. XIX, 24, 5			
8		cf. II, 13, 3; XIX, 24, 6			
3, 2a	cf. IV, 58, 1a			cf. Ā. X, 10, 2	cf. Vs. XVII, 89
2b	cf. I, 109, 7b				
24			cf. Ts. I, 3, 1, 1; II, 6, 4, 1, and often	cf. Ā. III, 10, 1	
4, 2 p.			= II, 3, 10, 3	= Br. II, 7, 7, 5 cf. Ā. II, 5, 1	
3	= I, 89, 9				
5a	= Khila 29, 1				
6	cf. Khila 29, 3			cf. Ā. X, 41	

Mantrapāṭha	Rigveda-Saṃhitā	Atharvaveda-Saṃhitā	Taittirīya Saṃhitā	Taittirīya Brāhmaṇa and Aranyaka	Other Vedas
II, 4, 13 p.	= III, 62, 10		= I, 5, 6, 4		
5, 11			= I, 2, 8, 1		
12-21	cf. VII, 66, 16			= Ā. IV, 42, 5 (32)	
6, 2		cf. XIX, 64, 1-2			
3-5			= I, 4, 45, 3 ; VI, 6, 3, 5	= Br. II, 6, 6, 4-5	cf. Maitr. S. I, 3, 39
6	cf. I, 23, 23 ; X, 9, 9		cf. I, 4, 45, 3 ; 46, 2	cf. Br. II, 6, 6, 5	cf. Maitr. S. I, 3, 39
7	cf. I, 23, 24 a				
8	cf. I, 23, 24 b				
15		cf. II, 13, 5			
7, 1	= I, 94, 1				cf. Vs. III, 62
2		cf. V, 28, 7			= Vs. III, 63
3					
13-15 p.	= X, 9, 1-3		= IV, 1, 5, 1 ; V, 6, 1, 4 ; VII, 4, 19, 4	= Ā. IV, 42, 4 ; X, 1, 11-12	
26				cf. Br. I, 2, 1, 19-20	
8, 1	cf. Khila 27, 1				cf. Vs. XXXIV, 50
2	cf. Khila 27, 2				
3	cf. Khila 27, 3				
5					
8	cf. Khila 27, 4				
11		cf. IV, 9, 9		cf. Ā. VI, 10, 2	
9, 3					cf. Vs. V, 33
4					cf. Vs. V, 28
5			cf. II, 6, 4, 1 ; VII, 1, 11, 1 ; V, 7, 3, 1 IV, 7, 14, 2		
6 p.	= X, 128, 5			= Ā. X, 32	
10, 3				= Ā. X, 35	
4				cf. Br. II, 4, 8, 7	
7 a					
11, 1-4 p.			= III, 3, 11, 2-3		
5-8 p.	5 = V, 4, 10		= I, 4, 46, 1-2		
10-11 p.	= II, 32, 4-5		= III, 3, 11, 5		
20		cf. I, 11, 4			
21-31 p.	cf. X, 45		= IV, 2, 2		= Brh. Up. VI, 4, 8 a ; 26 b
33					cf. Brh. Up. VI, 4, 26
12, 1					
2	cf. Khila 29, 2				
6-10		cf. II, 10		= Br. II, 5, 6, 1-3	

Mantrapāṭha	Rigveda-Saṃhitā	Atharvaveda-Saṃhitā	Taittirīya Saṃhitā	Taittirīya Brāhmaṇa and Āraṇyaka	Other Vedas
II, 14, 5-9 p. 15, 2	cf. I, 22, 15	cf. XVIII, 2, 19	= II, 3, 10, 3	= Ā. X, 1, 10	cf. Vs. XXXV, 21; XXXVI, 13
4		cf. III, 12, 7			
5		cf. III, 12, 6 a			
15 p.			= IV, 2, 3, 1; V, 2, 2, 1	= Br. III, 11, 4, 1	
18 } p.	cf. VII, 54, 1		} = III, 4, 10, 1		
19 }	cf. VII, 54, 3				
20 }	cf. VII, 54, 2				
21	= VII, 55, 1				
17, 5-7 p.			= IV, 2, 8, 3		cf. Vs. XIII, 6-8
14-19 p.			= V, 5, 10, 1-3		
20-25 p.			= V, 5, 10, 3-5		
18, 6-7			= VII, 1, 12		
9 p.	cf. V, 84, 1		= II, 2, 12, 2		
10	cf. I, 16, 1 a				cf. Maitr. S. II, 9, 1
46			cf. IV, 5, 3, 1		
47-48 p.			= I, 1, 14, 2-3		
19, 7	cf. X, 15, 13				
20, 27		cf. III, 10, 2			
28					cf. Vs. XXXV, 20
30-32 p.			= IV, 3, 11, 1		
34		cf. III, 10, 5			
35		cf. III, 10, 12			
21, 17 p.			= I, 7, 7, 2		
20-30			= VII, 1, 12		
22, 3 a		cf. VI, 42, 1 a			
4		cf. III, 15, 6			
7 p.	cf. X, 19, 8		= III, 3, 10, 1		
19 p.	= X, 121, 10	cf. VII, 79, 4; 80, 3	= I, 8, 14, 2; III, 2, 5, 6	= Br. II, 8, 1, 2-3; III, 5, 7, 1-2	cf. Vs. X, 20
24	cf. X, 18, 4	cf. XII, 2, 23		= Br. III, 7, 11, 3 cf. Ā. VI, 10, 2	cf. Vs. XXXV, 15

INDEX OF MANTRAS.

An asterisk indicates that the MSS. give only the Pratika of the Mantra.

अंशस्ते हस्तं II, 3, 9.	अङ्गादङ्गात्सं भवसि . . .	*अन्नपतिऽन्नस्य II, 15, 15.
*अक्रन्ददग्निं स्तनयन् II, 11, 24.	वेदो वै II, 14, 3.	अन्नमिव ते दृशे II, 21, 10.
अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां I, 17, 1.	अङ्गादङ्गाल्लोन्मोलोन्मः I, 17, 6.	अन्नाद्याय व्यूहध्वं II, 7, 19.
अग्नये कव्यवाहनाय II, 19, 13; 21, 9.	अजीता स्वाम II, 5, 20.	अन्वासारिण उप II, 18, 44.
अग्नये जनिविदे स्वाहा I, 4, 3.	अतिबलार्हिसस्ते II, 17, 12.	अपश्यं त्वा मनसा चेकितानं I, 11, 1.
अग्नये त्वा II, 3, 13.	अत्योऽसि II, 21, 22.	अपश्यं त्वा मनसा दीधानां I, 11, 2.
अग्नये वृहते II, 6, 9.	(अङ्गिरथर्वाङ्गिरोमि° II, 21, 5.)	अप श्वेत पदा II, 17, 26.
अग्नये समिधमाहर्षं II, 6, 2.	अङ्गस्त्वा II, 3, 21.	अपां त्रौषधीनां II, 14, 11-14.
अग्नये स्विष्टकृते सुजतजुत II, 18, 31.	*अधिपतयो नाम स्य II, 17, 24.	अपाशोऽस्युरो मे II, 7, 26.
अग्निः प्राप्नातु II, 10, 7.	*अधिपत्नी नामासि II, 17, 18.	अपो अद्यान्वचारिणं II, 6, 6.
*अग्निरायुष्मान्स II, 14, 5.	अध्वनामध्वपते श्रेष्ठ° II, 3, 32.	अप्रजस्तां पौत्रमृत्युं I, 4, 11.
अग्निरैतु प्रथमो देवतानां I, 4, 7.	अध्वनामध्वपते स्वस्ति II, 21, 18.	अप्सरस्तु यो गन्धः II, 7, 24.
अग्निष्ट आयुः प्रतरां II, 4, 4.	अनु पोऽद्भुदनु° II, 22, 9.	अप्सरासु च या मेधा II, 4, 6.
अग्निष्टे हस्तं II, 3, 3.	(अनु वोऽद्भुदनु° II, 22, 9.)	अप्सु जात II, 17, 2.
अग्ने प्रायश्चित्ते त्वं I, 10, 3.	अनुहवं परिहवं I, 13, 5.	अभि वर्धतां पयसा I, 8, 7.
अघोरचक्षुरपतिष्येधि I, 1, 4.	अनुहृतं परिहृतं I, 13, 6.	अभ्रातृघ्नीं वरुणापतिघ्नीं I, 3, 3.
*अङ्गौ न्यङ्गावमितो II, 21, 17.	अनुचरा ऋजवस्तनु I, 1, 2.	अमीवहा वास्तोष्पते II, 15, 21.
अङ्गादङ्गात्सं भवसि . . .	अन्तकाय त्वा II, 3, 20.	अमृतापिधानमसि II, 10, 4.
आत्मा वै II, 11, 33.	अन्तर्दध ऋतुभिर° II, 19, 6.	अमृताङ्गतिममृतायां II, 15, 14.
	अन्तर्दधे पर्वतैर° II, 19, 4.	

अमृतोपस्तरणमसि II, 10, 3.
 अमोचि यक्षाद् II, 12, 9.
 अयं वामश्विना रथो II, 21, 19.
 अयं कलिं पतयन्तं II, 13, 7.
 अयं कुमारो II, 13, 2.
 अयं नो देवस्सविता I, 7, 12.
 अयं नो मद्याः पारं I, 6, 13.
 अयमभिर्गृहपतिः I, 8, 4.
 अयश्शण्डो मर्क II, 13, 9.
 अयाश्चामेऽस्त्रं I, 5, 18.
 अरिष्टा अस्माकं II, 15, 16.
 अर्यमणं नु देवं I, 5, 7.
 अर्यमा ते हस्तं II, 3, 8.
 अर्यम्णो अग्निं परि I, 1, 8.
 अर्वासि II, 21, 24.
 अवजिह्वक निजिह्वं II, 21, 32.
 अव ज्यामिव II, 22, 3.
 *अवस्थावा नामास्तु II, 17, 17.
 *अवस्थावानो नाम स्त्र II, 17, 23.
 अवृधमसौ II, 4, 14.
 अशमा भव परशुर II, 12, 1; 14, 4.
 अक्षीला तनूर्भवति I, 17, 8.
 अश्ववतीर्गोमतीः I, 14, 7.
 अश्वोऽसि II, 21, 20.
 असपत्ता सपत्तिश्च I, 16, 5.
 असाविष ते देव II, 3, 31.
 असौ नामास्त्रि II, 3, 28.
 अस्मिन्नहं सहस्रं II, 11, 32.

अस्य पारे निर्ऋथस्य I, 6, 14.
 अहं केतुरहं मूर्धा I, 16, 2.
 अहं गर्भमदधाम I, 11, 9.
 अहमस्मि सहमाना I, 15, 5.
 अहिंसातिबलसे II, 17, 11.
 आगन्गोष्ठं महिषी I, 8, 3.
 आगन्ता समगन्महि II, 3, 1.
 *आ तं भज सौ II, 11, 20.
 आ तिष्ठेममश्मानं... स्थिरा भव I, 5, 1; 6, 11.
 आ तिष्ठेममश्मानं... स्थिरो भव II, 2, 2.
 आ ते गर्भो योनिमेतु I, 12, 9.
 आ ते वाचमा II, 21, 33.
 आ त्वा कुमारस्य II, 15, 4.
 आ त्वा वहन्तु II, 18, 10.
 आदित्य प्रायश्चित्ते I, 10, 5.
 आदित्यानां पत्न्या II, 21, 30.
 आ नः प्रजां जनयतु I, 11, 5.
 आन्तेभ्यस्ते गुदाभ्यः I, 17, 3.
 आप उन्दन्तु जीवसे II, 1, 2; 7, 5; 14, 16.
 आपः पादावनेजनीः II, 9, 10.
 आपस्तुप्तेषु II, 13, 6.
 *आपो हि षा मयोभुवः II, 7, 13.
 आभिष्टाहं दशभिः II, 11, 15.
 आ मा गन्धशसा II, 9, 12; 10, 2.
 आयमनीर्यमयत II, 11, 18.
 आयुर्दा देव जरसं II, 2, 1.

आयुषि ब्रह्मवर्चसि II, 11, 161.
 (=Sudarś.: II, 11, 17).
 आयुष्यं वर्चस्यं II, 8, 1.
 आरात्ते अग्निरस्तु I, 13, 7.
 आ रोहोऽसुप I, 11, 7.
 आर्द्रयारण्या यत्र I, 11, 8.
 *आवर्तन वर्तय II, 22, 7.
 आवर्तने निवर्तन II, 22, 8.
 आ वामगन्तुमतिः I, 7, 11.
 आशसनं विशसनमथो I, 17, 10.
 *आशासाना सौमनसं I, 2, 7.
 आश्वे ते दृष्टे II, 21, 13.
 (आस्यै ब्राह्मणाः I, 1, 7).
 *इडाममे I, 7, 2.
 इदमहं या त्वयि I, 1, 5.
 इदमहममुष्य II, 7, 12.
 इन्द्र जहि दन्द्रभूकं II, 17, 1.
 इन्द्रस्य गृहा II, 15, 13.
 इमं वि ध्यामि वरुणस्य I, 5, 17.
 इमं स्तोममर्हते II, 7, 1.
 इमं जीवेभ्यः परिधिं II, 22, 24.
 *इममय आयुषि II, 4, 2.
 *इमं मे वरुण I, 4, 12; 7, 3; 8, 11; II, 4, 7; 22, 14.
 इमां खनाम्योषधीं I, 15, 1.
 इमां त्वमिन्द्र मीढुः I, 4, 6.
 इमामपिस्त्रायतां I, 4, 8.
 इयं दुहन्तात् II, 2, 9.
 इयं नार्युप ब्रूते I, 5, 2.

*इयमेव सा या II, 20, 30.
 इयमोषधि त्रायमाणा II, 7, 25.
 इषमूर्जमभि I, 3, 14d.
 इषश्चोर्जश्च II, 15, 8.
 इह गावः प्र जायध्वम् I, 9, 1.
 इह धृतिरिह II, 18, 6.
 इह प्रियं प्रजया I, 9, 4.
 इह रन्तिरिह II, 18, 7.
 इहैव तिष्ठ निमिता II, 15, 3.
 इहैव खं मा वि चोष्टं I, 8, 8.
 ईशानस्य देवस्य II, 18, 24.
 ईशानाय देवाय II, 18, 16.
 *उक्थउक्थे सोमः II, 11, 8.
 उक्थश्चास्यति II, 21, 1.
 उग्रस्य देवस्य II, 18, 27.
 उग्राय देवाय II, 18, 19.
 उच्चैर्वादि (v.l. °र्वाजि) पृत-
 नाजि II, 8, 2.
 उत्तेदानीं भगवन्तः I, 14, 4.
 उत्तराहमुत्तरे I, 15, 3.
 उत्तानपर्णे सुभगे I, 15, 2.
 उदसौ सूर्यो अगात् I, 16, 1.
 उदायुषा स्वायुषो II, 5, 11.
 उदीर्घातः पतिवति I, 10, 2.
 उदीर्घातो विश्वावसो I, 10, 1.
 उदुत्तरमारोहन्ती I, 6, 5.
 उद्गातेव शकुने I, 13, 10.
 उद्गीथस्य जातवेदः I, 9, 9.
 उद्घ्रियमाण उद्घर II, 15, 12.

उप तेऽधौ सहमानाम् I, 15, 6.
 उप सृशतु मीढुषी II, 18, 12.
 उप सृशतु मीढ्वान् II, 18, 11.
 उपत्वाय केशान् II, 1, 8; 7, 11; 14, 22.
 *उशिक् पावको अरतिः II, 11, 25.
 उष्णेन वायुवदकेन II, 1, 1; 7, 4; 14, 15.
 ऊरुभ्यां तेऽष्टीवज्जां I, 17, 4.
 ऋतस्य गोप्त्री II, 2, 10.
 *ऋतस्य पन्थामनु II, 20, 32.
 ऋतेन स्थूणावधि II, 15, 5.
 ऋषिर्बोधः प्रबोध II, 16, 14.
 एकमिषे I, 3, 7.
 एकाष्टका तपसा II, 20, 35.
 एकाष्टकां पश्यत II, 20, 33.
 एतत्ते ततासौ II, 20, 8.
 एतत्ते पितामहासौ II, 20, 9.
 एतत्ते पितामह्यसौ II, 20, 12.
 एतत्ते प्रपितामहासौ II, 20, 10.
 एतत्ते प्रपितामह्यसौ II, 20, 13.
 एतत्ते मातरसौ II, 20, 11.
 एतान्भ्रतैतान् II, 13, 12.
 एते ते प्रति II, 16, 12.
 एधोऽस्तेधि II, 6, 3.

एष ते तत मधु II, 19, 14.
 एष ते पितामह II, 19, 15.
 एष ते प्रपितामह II, 19, 16.
 एषा ते अग्ने II, 6, 11.
 ऐतु गर्भो अक्षितः II, 11, 17b; 18 b (=Sudars.: II, 11, 18; 19).
 औ स्वाहा I, 10, 13; II, 12, 14; (22, 23 note.)
 औ कल्पयत II, 10, 18.
 *औजस्विनी नामासि II, 17, 15.
 औमुत्सृजत II, 10, 12.
 औषधीभ्यस्त्वा II, 3, 22.
 औलव इत्तमुपा II, 16, 2.
 औलूखला आवाणो II, 20, 34.
 कन्यला पितृभ्यो यती I, 4, 4.
 करोमि ते प्राजापत्यम् I, 13, 1.
 कस्य ब्रह्मचार्यसि II, 3, 29.
 कामप्रमृध्यतां I, 13, 4.
 कामस्समृध्यतां I, 13, 4 v.l.
 कूर्कुरस्सुकूर्कुरः II, 16, 1.
 केतवे मनवे II, 21, 7.
 केशिनी श्वलोमिनीः II, 13, 10.
 को नामासि II, 3, 27.
 *क्रव्या नाम स्थ II, 17, 25.
 क्रूरमेतत्कटुकम् I, 17, 9.

*क्षेत्रस्य पतिना II, 18, 47.
 *क्षेत्रस्य पते मधु° II, 18, 48.
 क्षेत्रिये त्वा निर्वर्तये II, 12, 6.

खेऽनसः खे रथः I, 1, 9.
 (खे रथस्य खे I, 1, 9.)

गदाय त्वा II, 3, 19.
 गन्धर्वाय जनिविदे स्वाहा I,
 4, 2.
 गर्भं धेहि सिनीवाल्लि I, 12, 2.
 गृभ्णामि ते सुप्रजास्त्वाय I,
 3, 3.
 गृहपोप सृश II, 18, 33.
 गृह्युप सृश II, 18, 34.
 गृहान्भद्रान्सुमनसः I, 8, 2.
 गौरस्यपहतपाप्मा II, 10, 6.
 गौर्धेनुमव्या माता II, 10, 9.
 ग्रीवाभ्यस् उष्णिहाभ्यः I, 17, 2.

घोषिण उप सृशत II, 18, 35.

चत्वारि मायोमवाय I, 3,
 10.

चित्तं च चित्तिश्च I, 10, 9.

*हृन्स्वती उषसा II, 20, 31.

जग्धा वितृष्टिर् II, 16, 17.
 जग्धो मशको II, 16, 15.
 जग्धो व्यधरो II, 16, 16.
 जनदस्त्रिरथर्वाङ्गि° II, 21, 5.
 जयन्ताय स्वाहा II, 18, 30.

जयन्तोप सृश II, 18, 13.
 जरां गच्छासि II, 2, 7; 7, 31.
 जीवाँ रुदन्ति I, 1, 6.
 जीवेम शरदश्शतं II, 5, 14.
 ज्योक्ता सूर्यं II, 5, 21.

तच्चक वैशालिय II, 17, 9.
 तच्चतुर्देवहितं II, 5, 12.
 *तत्त्वा यामि I, 4, 13; 7, 4;
 8, 12; II, 4, 8; 22, 15.
 तत्सत्यं यत्तेऽमावास्यायां II,
 17, 4.
 तत्सत्यं यत्ते सरमा II, 16, 7.
 तत्सत्यं यत्तेन्द्रो II, 16, 4.
 *तत्सवितुर्वरेण्यं II, 4, 13.
 तन्म ऊर्जे धाः II, 10, 17.
 तन्मा चायि II, 10, 15.
 तपश्च मे II, 5, 8.
 *तस्मा अरं गमाम II, 7, 15.
 तस्य तेऽशीय II, 10, 16.

ता मन्दसाना मनुषः I, 6, 12.

तां पूषञ्छिवतमाम् I, 11, 6.

तासां त्वं कृष्ण° II, 14, 20.

तिलदेऽव पद्यस्व II, 11, 19.

तुभ्यमग्रे पर्यवहन् I, 5, 3; 8;
 13.

तृप्यत तृप्यत तृप्यत II, 20, 23;
 25.

तृप्यन्तु भवत्यः II, 20, 22.

तृप्यन्तु भवन्तः II, 20, 21.

तेकश्च ससरमतण्डस्य II, 16, 8.

तेजोऽसि तेजः II, 6, 5.

तेन भूतेन हविषा I, 8, 6.

ते ह पूर्वे जनासो I, 3, 4.
 वय्ये विद्यायै यशोऽसि II,
 10, 1.

चाणमसि परि° II, 17, 3.

त्रीणि व्रताय I, 3, 9.

त्रायुषं जमदग्नेः II, 7, 2.

*त्वं नो अग्ने I, 4, 14; 7, 5;
 8, 13; II, 4, 9; 22, 16.

*त्वमग्ने अयासि I, 4, 16; 7,
 7; 8, 15; II, 4, 11; 22,
 18.

त्वमर्थमा भवसि I, 5, 12.

त्वयि मेधां . . . त्वयि सूर्यो
 II, 12, 5.

त्वयि मेधां . . . त्वयिन्द्र II,
 12, 4.

त्वयि मेधां . . . त्वय्यमिस II,
 12, 3.

त्वष्टा जायामजनयत् I, 8, 10.

*त्वामग्ने यजमाना II, 11, 30.

*त्वे सु पुत्र II, 11, 7.

दश मासाञ्छयानः II, 11,
 17.

*दिवस्वरि प्रथमं II, 11, 21.

(दिवादिह्येन II, 21, 4.)

दिवो नु मा बृहतो II, 22, 13.

*दृशानो रुक्म II, 11, 31.

देवसेना उप सृ° II, 18, 40.

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव उप
 II, 3, 24.

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्वि°
 II, 9, 5.

*देवा आयुष्मन्तस्ते II, 14, 9.

देवीर्देवाय II, 2, 4; 7, 28.
 *देवीष्णुर्वीर II, 9, 6.
 द्वावापृथिवीभ्यां स्वाहा II, 6, 10.
 द्वास्ते पृष्ठं रक्षतु I, 4, 10.
 द्वारापोप सृष्ट II, 18, 42.
 द्वारापुप सृष्ट II, 18, 43.
 द्वे ऊर्जे I, 3, 8.
 धर्मस्ते स्म II, 15, 10.
 *धाता ददातु दासुषे II, 11, 4.
 *धाता ददातु नो रयिमी II, 11, 1.
 *धाता ददातु नो रयिं प्रा II, 11, 3.
 *धाता प्रजाया उत II, 11, 2.
 धृतराष्ट्रिरावत II, 17, 10.
 ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिः I, 9, 6.
 ध्रुवैधि पोथा I, 8, 9.
 नक्तचारिण उर II, 14, 1.
 नन्दाम श्रद II, 5, 15.
 नमश्शक्तसे रुद्राय I, 13, 8.
 नमश्शाकज्जभाभ्यां II, 7, 22.
 नमस्ताभ्यो देवताभ्यः II, 7, 23.
 *नमो असु सर्पेभ्यो ये के च II, 17, 5.
 नमो असु सर्पेभ्यो ये पार्थिवा II, 17, 8.
 नमो यहाय चा II, 7, 21.
 नमो निषङ्गिण II, 18, 46.
 नरोऽसि II, 21, 23.

न वै श्वेतस्या II, 17, 27.
 नह्यस्यै नाम I, 15, 4.
 नामयति न रुदति II, 13, 5.
 निन्दा च मे II, 5, 3.
 निरैतु पृथ्नि श्वेलं II, 11, 20.
 *निलिम्पा नाम स्य II, 17, 21.
 निशीथचारिणी II, 14, 2.
 निषङ्गिणुप सृष्ट II, 18, 45.
 नीललोहिते भवतः I, 6, 8.
 नृमणा असि II, 21, 28.
 नेजमेष परा पत I, 12, 7.
 पञ्च पशुभ्यः I, 3, 11.
 परमेष्ठ्यसि परमां II, 18, 1.
 परा देहि शाबल्यं I, 17, 7.
 परि त्वा गिरिरमिहं II, 22, 5.
 परि त्वा गिर्वणो I, 2, 6.
 परि त्वाप्ते परि II, 6, 1.
 परि धत्त धत्त II, 2, 6; 7, 30.
 परीदं वासो अधि II, 2, 8; 7, 32.
 पशुपतये देवाय II, 18, 17.
 पशुपतेर्देवस्य II, 18, 25.
 पश्चिम श्रदश्यतं II, 5, 13.
 पित्रे स्वाहा II, 19, 9; 11.
 पिबतूदकं II, 10, 11.
 पृथुवनमसि II, 11, 14.
 पुचान्यौचानमि II, 20, 24.
 पुत्रिणेमा कुमारिणा I, 11, 10.
 पुनः पत्नीमभिरदात् I, 5, 4; 9; 14.

पुमाँस्ते पुत्रो नारि I, 13, 2.
 पूषा ते हस्तं II, 3, 7.
 पूषा त्वेतो नयतु I, 2, 8.
 पृथिवी ते पाचं II, 20, 1.
 (पृथिव्यग्निर्चा II, 21, 2.)
 पृथिव्यै त्वा सवैश्वानरायै II, 3, 23.
 प्रजापते तत्त्वं मे I, 11, 4.
 *प्रजापते न त्वदे II, 22, 19.
 प्रजापते प्रायश्चित्ते I, 10, 6.
 प्रजापतिश्शरणमसि II, 9, 4.
 प्रजाया आभ्यां प्रजापते I, 8, 5.
 प्र शु वोचं चि II, 10, 10.
 प्रति चचे प्रति II, 18, 3.
 प्रति प्रजायां प्रति II, 18, 5.
 प्रतिष्ठे स्तो देव II, 9, 3.
 प्रत्यवच्छदो नो II, 18, 2.
 प्रत्यश्वेषु प्रति II, 18, 4.
 प्र त्वा मुञ्चामि I, 5, 16.
 प्रपुनन्त उप II, 18, 38.
 प्र ब्रवाम श्रद II, 5, 19.
 प्रसवश्चोपयामस्य I, 10, 7.
 प्रसाधन्यै देव्यै II, 8, 7.
 प्र सु गमन्ता I, 1, 1.
 प्रस्व स्यः प्रयं I, 9, 3.
 *प्राची नामासि II, 17, 16.
 प्राणस्य ब्रह्मचार्यस्य II, 3, 30.
 प्राणे निविष्टो II, 20, 26.
 प्रातरग्निं प्रातरिद्धं I, 14, 1.
 प्रातर्जितं भगमुयं I, 14, 2.
 प्रियं मा देवेषु II, 8, 4.

प्रेतो मुञ्चाति नामुतः I, 4, 5.

*बडित्वा पर्वतानां II, 18, 9.

बिभ्रन्निष्कं च II, 16, 3; 6.

ब्रह्म च ते चक्रं II, 15, 6.

ब्रह्मचर्यमागामुप II, 3, 26.

ब्रह्मचार्यस्यपोऽशान II, 6, 14.

ब्रह्मण आणी स्यः II, 4, 15.

*ब्रह्मायुष्मत्तद् II, 14, 8.

भग एव भगवाँ I, 14, 5.

भग प्रणेतर्भग I, 14, 3.

भगस्ते हस्तं II, 3, 10.

भवस्य देवस्य II, 18, 22.

भवाम शरदं II, 5, 17.

भवाय देवाय II, 18, 14.

भीमस्य देवस्य II, 18, 28.

भीमाय देवाय II, 18, 20.

भुव स्वाहा I, 10, 11; II, 12, 12; 22, 22.

भुवोऽपां त्र्यौषधीनां II, 14, 12.

भुवो वायुनान्तरि° II, 21, 3.

भूः पृथिव्यग्निन° II, 21, 2.

भूतम् II, 10, 13.

भूमिर्भूमिमगान् II, 15, 17.

भूरपां त्र्यौषधीनां II, 14, 11.

भूर्भुवस्सुवः II, 11, 9.

भूर्भुवस्सुवरपां त्र्यौषधीनां II, 14, 14.

भू स्वाहा I, 10, 10; II, 12, 11; 22, 21.

मधुश्च माधवश्च I, 10, 8.

मम पुत्राश्चतुहणः I, 16, 3.

मयि पर्वतपूरुषं II, 9, 1.

मयि महो मयि II, 9, 11.

महते देवाय II, 18, 21.

महती देवस्य II, 18, 29.

मा ते कुमारं II, 13, 1.

मा ते गृहे निशि I, 4, 9.

मा नो हिंसीज्जातवेदः I, 9, 10.

मार्जयन्तां मम पितरः II, 20, 2; 14.

मार्जयन्तां मम पितामहाः II, 20, 3; 15.

मार्जयन्तां मम पितामह्यः II, 20, 6; 18.

मार्जयन्तां मम प्रपितामहाः II, 20, 4; 16.

मार्जयन्तां मम प्रपितामह्यः II, 20, 7; 19.

मार्जयन्तां मम मातरः II, 20, 5; 17.

मा विदन्परिपन्थिनः I, 6, 10.

मित्रश्च वरुणश्च II, 15, 9.

मित्रस्ते हस्तम् II, 3, 11.

मित्रस्त्वमसि II, 3, 12.

मित्रस्य चतुर्धरणं II, 2, 11.

मित्रवाससः कौबेरका II, 13, 11.

मृत्यवे त्वा II, 3, 17.

मेधां ते देवस्त° II, 12, 2.

मेधां मह्यमङ्गिरसः II, 4, 5.

मेहनाद्वलंकरणाज्ञो° I, 17, 5.

मोदाम शरदं II, 5, 16.

य एति प्रदिशस्त्वर्वाः I, 3, 6.

*यज्ञ आयुष्मान्त्स II, 14, 7.

यज्ञश्च दक्षिणाश्च II, 15, 7.

यज्ञो वर्धतां यज्ञस्य II, 10, 8.

यत्तुरेण मर्चयता II, 1, 7; 7, 10; 14, 21.

यत्त एतन्मुखे II, 22, 2.

यत्ते सुसीमे II, 13, 4.

यथा पृथिव्यग्निगर्भा I, 12, 5.

यथेयं पृथिवी मही I, 12, 4.

यथैव सोमः पवते II, 11, 16.

यदमेस्तेन्द्रस्य II, 5, 10 b.

यदहं धनेन प्रपणंश्च° II, 22, 4.

यदाज्ञनं चैककुदं II, 8, 11.

यदि मामतिमन्या° II, 22, 10.

यदि वृचायव्य° II, 22, 11.

यदृते चिदभिन्निषः I, 7, 1.

यद्वाह्यणानां ब्रह्मणि II, 5, 10.

यद्भूमेः क्रूरं II, 15, 1.

यद्भूमेर्हृदयं II, 13, 3.

यन्म आत्मन आ° II, 5, 10 c.

यन्मधुनो मध्व्यं II, 10, 5.

यन्मे पितामही II, 19, 3.

यन्मे प्रपितामही II, 19, 5.

यन्मे माता प्रलुलोभ II, 19, 1.

यन्मे वर्चः परा° II, 9, 2.

यमाय त्वा II, 3, 18.

ययुर्नामासि II, 21, 29.

यशोऽसि यशो II, 21, 16.

*यस्ते अयं कृण्वद् II, 11, 28.

- *यस्त्वा हृदा कीरिणा II, 11, 5.
यस्मिन्भूतं च भव्यं II, 5, 22.
*यस्यै त्वं सुकृते II, 11, 6.
यस्य ते प्रथमवाक्यं II, 6, 15.
या अकृन्तन् II, 2, 5; 7, 29.
या आख्याता II, 18, 41.
*या इषवो यातुं II, 17, 7.
या ओषधयो या नद्यः I, 7, 9.
याँ स्वस्तिमभिः II, 3, 31 b.
यां जनाः प्रति° II, 20, 27; 29.
या त एषा रराव्या II, 22, 1.
या तिरस्त्री नि° II, 8, 5.
या दैवीश्वतसः II, 12, 8.
यानि भद्राणि I, 13, 3.
यामाहरज्जमदभिः II, 8, 10.
यासाँ राजा वरुणः I, 2, 3; II, 7, 18.
यासां देवा दिवि I, 2, 4.
यास्तिष्ठन्ति या II, 19, 2.
*यास्ते राके II, 11, 11.
*युज्जन्ति ब्रह्मं I, 6, 2.
ये गन्धर्वा अप्सरसश्च I, 7, 8.
ये च वोऽच II, 20, 20.
ये चेह पितरो ये II, 19, 7.
ये दन्दशूकाः II, 17, 13.
*येऽदो रोचने II, 17, 6.
येन पूषा ... तेन ते II, 1, 6; 7, 9; 14, 20.
येन पूषा ... तेनास्यायुषे II, 1, 4; 7, 7; 14, 18.
येन भूयश्चराख्यं II, 1, 5; 7, 8; 14, 19.
येनावपत्सविता II, 1, 3; 7, 6; 14, 17.
येनेन्द्रो हविषा I, 16, 4.
ये पक्षिणः पतयन्ति II, 22, 12.
ये वध्वश्चन्द्रं I, 6, 9.
*योगयोगे I, 6, 3; II, 4, 1.
यो माये भागिनं II, 6, 12.
*यो वशिषवतमो II, 7, 14.
यौगन्धरिरिव नो राजा II, 11, 12.
*राकामहँ सुहवां II, 11, 10.
राष्ट्रभृदसि सम्राडा° II, 9, 8.
राष्ट्रभृदस्यधिपत्या° II, 9, 9.
राष्ट्रभृदस्याचार्या° II, 4, 12; 9, 7.
रुद्रस्य देवस्य II, 18, 26.
रुद्राय देवाय II, 18, 18.
रेवतीस्त्वा II, 2, 3; 7, 27.
रोचनायाजिराया° II, 21, 6.
*वज्रिणी नाम स्य II, 17, 22.
*वशिनी नामासीयं II, 17, 19.
वस्त्रमिव ते दृशे II, 21, 11.
वह वपां II, 20, 28.
वाज्यसि II, 21, 26.
(वायुनान्तरिक्षेण II, 21, 3.)
वायो प्रायश्चित्ते I, 10, 4.
वासोऽप्यते प्रतरणो II, 15, 20.
*वासोऽप्यते प्रति II, 15, 18.
*वासोऽप्यते शम्भया II, 15, 19.
विगृह्य बाहू II, 16, 5.
विचिन्वन्त उप II, 18, 37.
वित्तमिव ते दृशे II, 21, 12.
*विद्मा ते अग्ने II, 11, 22.
विद्या च मे II, 5, 5.
विद्युन्मे अस्य II, 6, 8.
विराजो दोहोऽसि II, 9, 13.
*विश्वस्य केतुर् II, 11, 26.
विश्वो उत त्वया वयं I, 5, 5; 10; 15.
विष्णुर्योनिं कल्पयतु I, 12, 1.
विष्णो अष्टेन रूपेण I, 12, 6.
वीतिहोत्रा कृतवसू I, 11, 11.
वृषासि II, 21, 27.
व्यस्य योनिं प्रति रेतो I, 12, 8.
व्युत्क्रूरमुदचन्त्वापः I, 1, 7.
व्रतं च मे II, 5, 9.
शण्डेरथशण्डिकेर II, 13, 8.
शतमिनु शरदः II, 4, 3.
शं ते अभिस्तह II, 12, 7.
शं ते हिरण्यं I, 1, 10.
शर्म वमैदम् I, 8, 1.
शर्वस्य देवस्य II, 18, 23.
शर्वाय देवाय II, 18, 15.
शश्वत्परिकुपितेन II, 22, 6.
शिवं शिवम् II, 15, 22.
शिवेन त्वा चक्षुषा I, 2, 5.
शिवो नामासि II, 7, 3.
शिवो मोप तिष्ठस्य II, 7, 26 b.
शुनमहँ हिरण्यस्य II, 8, 3.
शुभिके शिर आ रोह II, 8, 9.

शृण्वाम शरदं II, 5, 18.
 श्रद्धा च मे II, 5, 4.
 श्रद्धेव ते दृशे II, 21, 14.
 *श्रीणामुदारो II, 11, 27.
 श्रीस्ते स्तूपः II, 15, 11.
 श्रुतं च मे II, 5, 6.
 श्वानमिच्छादन्न II, 16, 11.
 श्वासिन उप सृशत II, 18, 36.
 षड्रुभ्यः I, 3, 12.
 सँराधन्यै देव्यै II, 8, 6.
 सँ स्रवन्तु दिशो II, 21, 15.
 सखा सप्तपदा भव I, 3, 14.
 सख्यं ते गमेयं I, 3, 14 b.
 सं काशयामि वहतुं I, 7, 10.
 सत्यं च मे II, 5, 7.
 सत्यनोत्तमिता भूमिः I, 6, 1.
 *स त्वं नो अग्ने I, 4, 15; 7, 6;
 8, 14; II, 4, 10; 22, 17.
 सदसस्तमिभुतं I, 9, 8.
 सं तच्चा हन्ति II, 16, 9.
 सं नी मनांसि I, 3, 14 e.
 सप्तर्षयः प्रथमां I, 9, 7.
 सप्त सप्तभ्यो होचाभ्यो I, 3, 13.
 सप्तिरसि II, 21, 25.
 समजैषमिमा अहं I, 16, 6.
 समजन्तु विश्वे देवाः I, 11, 3.
 समध्वराद्योषसः I, 14, 6.
 समयाव सं कल्पावहै I, 3, 14 c.

समञ्जन्त उप II, 18, 39.
 समश्चा वृषणः II, 16, 10.
 समिदसि समे II, 6, 4.
 समिधमाधायामे II, 6, 13.
 *समीची नामासि II, 17, 14.
 समुद्रं वः प्र हिणोमि II, 9, 14.
 समुद्रादूर्मिर्मधुमान् II, 3, 2.
 *समुद्रे त्वा नुमणाः II, 11, 23.
 सं मापे वर्चसा II, 6, 7.
 सम्राजं च II, 8, 8; 22, 20.
 सम्राज्ञी श्वशुरे भव I, 6, 6.
 सरस्वति प्रेदमव I, 3, 5.
 सरस्वती ते हस्तं II, 3, 6.
 सरस्वत्यै त्वा II, 3, 16.
 सर्वस्वादात्मनस् II, 14, 10.
 सविता ते हस्तं II, 3, 5.
 सवित्रे त्वा II, 3, 15.
 सा त्वमस्यमूहं I, 3, 14 f.
 सा विराट् II, 10, 14.
 सिगसि नसि वज्रो I, 13, 9.
 सुकिंशुक्लं शल्बलिं I, 6, 4.
 सुगं पन्थानं I, 6, 11.
 सुप्रजाः प्रजया भूयाः II, 3, 25.
 सुप्रजाः प्रजया भूयासं II, 6, 1 b.
 सुमङ्गलीरियं वधूः I, 9, 5.
 सुवरपां त्र्यौषधीनां II, 14, 13.
 सुव स्वाहा I, 10, 12; II, 12,
 13; 22, 23.
 सुश्रवस्तुश्रवसं II, 5, 1.

सूर्यमृतं तमसो II, 12, 10.
 *सोम आशुष्मान्त्स II, 14, 6.
 सोम एव नो राजा II, 11, 13.
 सोमः प्रथमो विविदे I, 3, 1.
 सोमस्ते हस्तं II, 3, 4.
 सोमस्य तनूरसि II, 7, 20.
 सोमाय जनिविदे I, 4, 1.
 सोमाय त्वा II, 3, 14.
 सोमेनादित्या बलिनः I, 9, 2.
 सोमो ददन्नन्धर्वाय I, 3, 2.
 स्थवित्र्यव पदस्व II, 11, 19 b
 (=Sudars.: II, 11, 20).
 स्तुषाणां श्वशुराणां I, 6, 7.
 स्मृतं च मेऽस्मृतं II, 5, 2.
 स्त्रीना पुथिवि II, 15, 2; 18, 8.
 स्वधा स्वाहा II, 19, 12; 21, 8.
 स्वर्दिवादित्येन II, 21, 4.
 स्वस्ति नः पूर्णमुखः II, 18, 32.
 स्वाहा पित्रे II, 19, 8; 10.
 हतश्शङ्खो हतं II, 16, 13.
 हयोऽसि II, 21, 21.
 हस्तिग्रसमसि II, 21, 31.
 हिरण्ययी अरणी I, 12, 3.
 हिरण्यवर्णाशुचयः पावकाः
 प्र I, 2, 1; II, 7, 16.
 हिरण्यवर्णाशुचयः पावका
 यासु I, 2, 2; II, 7, 17.
 *हेतयो नाम स्थ II, 17, 20.

INDEX OF IMPORTANT WORDS.

अकर्णक II, 14, 1.
 अक्षित II, 11, 17; 18.
 अक्षय्या I, 13, 6.
 अग्निगर्भ I, 12, 5.
 अघ I, 4, 7; II, 13, 3; 4.
 अघायु II, 15, 3.
 अजिर II, 21, 6.
 अजीत II, 5, 20.
 अजीपकाशिनी II, 13, 10.
 अतिबल II, 17, 11; 12.
 अतिरात्र II, 21, 1.
 अत्यासारिन् II, 13, 1.
 अथर्वान्त्रिस् II, 21, 5.
 अदेव II, 22, 10.
 अधिपत्यासन्दी II, 9, 9.
 अधिविचर्तन I, 17, 10.
 अधोराम II, 16, 2.
 अध्याचार II, 17, 27.
 अध्वपति II, 3, 32.
 अध्वर I, 5, 7.
 अननुमत्त II, 19, 1; 3; 5.
 अनपेक्षित p. xvii; I, 8, 7.
 अनभिज्ञस्त्री p. xxviii; I, 5, 18.
 अनाग II, 10, 10.
 अनाह्नस्य II, 2, 11.

अनुपदस्त II, 19, 14-16.
 अनुहृत I, 13, 6.
 अनुहृत्य II, 22, 9.
 अन्तरिक्ष I, 10, 7.
 अन्वासारिन् II, 18, 44.
 अपराजित I, 13, 4.
 अपरिदाहृत II, 13, 11.
 अपाश II, 7, 26.
 अपिशाचधीत I, 13, 1.
 अपूपघृताङ्गति II, 21, 1.
 अप्रजस्ता I, 4, 11.
 अभाग II, 6, 12.
 अभियह II, 7, 21.
 अभियाहिन् II, 7, 23.
 अभिशक्तिपावन् II, 2, 7; 8.
 अभित्री II, 8, 8.
 अम् II, 13, 5.
 अमत II, 22, 2.
 असु (अमूहम्) p. xxvii; I, 3, 14 f.
 अमृताङ्गति II, 15, 14.
 अय p. xxv; II, 13, 7; 9.
 अयस् I, 5, 18 (*bis*).
 अयास् p. xxvii; I, 4, 16; 5, 18 (*tris*).

अरणी I, 11, 8.
 अरिष्ट II, 10, 7.
 अरन्धती I, 9, 7.
 अर्जुन II, 16, 8.
 अर्णव I, 10, 7.
 अलक्षि p. xxviii; I, 1, 5.
 अवजिह्वक II, 21, 32.
 अविच्छिद् II, 22, 6.
 अवीरघ्नी I, 8, 2.
 अश् with सम् II, 18, 39.
 अशकुन I, 13, 6.
 अशून्योपस्था I, 4, 8.
 अश्लील I, 17, 8.
 असोण I, 13, 1.
 अश्वतरी II, 22, 2.
 अस्त to be: स्थः p. xix; I, 9, 3;
 नसि p. xxvii; I, 13, 9.
 अस्त to throw, with वि I, 12, 8.
 असित II, 17, 14.
 असृत II, 12, 1.
 अहिंस II, 17, 11; 12.
 आकूत I, 10, 9.
 आकूति I, 10, 9.
 आगन्तु II, 3, 1.

- आचार्यासन्दी II, 4, 12; 9, 7.
 आशि II, 4, 15.
 आधीत I, 10, 9.
 आधीति I, 10, 9.
 आन्तरिक्ष p. xxiv; II, 17, 8.
 आपि II, 2, 8.
 आसु II, 19, 1; 3; 5.
 आयमनी II, 11, 18.
 आयुर्दा II, 2, 1.
 आयुष्मत्पत्नी I, 8, 3.
 आर्जि II, 16, 2.
 आर्द्रोहन् II, 19, 2.
 आर्य II, 2, 8.
 आवर्तन II, 22, 7; 8.
 आस् with परि p. xxv; II, 13, 7.
 *आसन्दी II, 9, 7-9.
 आस्य II, 21, 33.
 इ (पितेति, क्लेषसि) p. xxviii; II, 14, 1; 22, 5.
 इत् (न्येत्) p. xxvii; II, 17, 13.
 इष I, 10, 8.
 इषुधिमत् II, 18, 46.
 उक्थ II, 21, 1.
 उक् with वि I, 1, 7.
 उच्चैर्वादिन् II, 8, 2.
 उच्चैर्वाविन् II, 14, 1.
 उदरसर्पिन् II, 17, 4.
 उदल p. xxiv; II, 11, 19.
 उदृष्ट II, 13, 7.
 उपयाम I, 10, 7.
 उपवीर II, 13, 9.
 उपांशु p. xxiii; II, 3, 2.
 उरस्येश II, 14, 1.
 उल II, 22, 6.
 उलुम्बल II, 16, 2.
 उलूखल II, 13, 8; 9; 16, 12.
 ऊर्ज I, 10, 8.
 ऊह I, 7, 8 (ऊह्यमानाम्).
 चतुधा II, 4, 4.
 चत्विय I, 11, 2.
 एकव्रात्य II, 16, 3; 6.
 एकाष्टका II, 20, 33-35.
 एज् II, 16, 1.
 ऐरम्म I, 3, 6.
 ऐरावत II, 17, 9; 10.
 औषधि p. xxiv; II, 7, 25.
 औल्लिब II, 8, 1.
 औलब II, 16, 2.
 औलूखल II, 20, 34.
 कन्यला I, 4, 4.
 कपालप II, 14, 1.
 कर्त II, 17, 3.
 कलि II, 13, 7.
 कल्लाषयीव II, 17, 19.
 कक्षप I, 2, 2.
 काट I, 10, 7.
 कामप्र I, 13, 4.
 कामायानी p. xxiv; II, 8, 10.
 काश् (with अव ?) p. xxv; II, 16, 2; 5.
 कुतुर्वक II, 16, 13.
 कुप् with परि II, 22, 6.
 कुल्प I, 5, 2.
 कुल्या II, 20, 28.
 कूटदन्त II, 13, 12.
 कूर्कुर II, 16, 1.
 छत् p. xxiii; II, 2, 3; 5.
 छतिन् I, 16, 4.
 छत्तिका I, 9, 7; II, 2, 3.
 छष्टि II, 2, 7.
 छण्णवर्त्मन् p. xxv; II, 14, 2.
 केतु II, 21, 7.
 केतुमत् II, 18, 10.
 केशिनी II, 13, 10.
 कौबेरक II, 13, 11.
 क्रतु I, 10, 9.
 क्रुष् with परि II, 22, 9.
 क्रूर I, 17, 9.
 क्लोमन् II, 14, 2.
 चण् with वि (व्यहणन् ?) p. xxii; II, 2, 3.
 चेन्निय II, 12, 10.
 चेची II, 12, 6.
 खजापा II, 13, 10.
 गर्त II, 17, 3 v.1.

गा with प्र I, 3, 5 (प्र गाया-
मसि).
गार्हपत्य I, 4, 8.
गुल्य I, 5, 2 v.l.
गृह् with अप II, 7, 12.
गृहप II, 18, 33.
गृहपति (अग्नि) I, 8, 4.
गृहपी II, 18, 34.
ग्ना II, 2, 3.
ग्रम् II, 8, 3 (अग्रमेषम्).
ग्रह् with वि II, 16, 5.
ग्रह II, 7, 21.
ग्राहि II, 12, 10.

घोषिन् II, 18, 35.

चक्रिन् II, 16, 9.
चर् (उवाचरेत्) p. xxi; I, 16, 2.
चि with वि II, 18, 37.
चित्त I, 10, 9.
चित्ति I, 10, 9.
चिबुक I, 17, 1 v.l.
चुबुक I, 17, 1.
च्यवन II, 13, 8; 9.

क्षत् II, 16, 3; 6; 9-11.
क्षन्दस् II, 21, 1.

अघन्य II, 14, 1.
अङ्घा I, 17, 4.
अङ्गम II, 7, 22.
अन् ; विजातायां II, 14, 2.
अनत् II, 21, 5.

जनिविद् I, 4, 1-3.
जम् II, 17, 1.
जमदग्नि II, 8, 10.
जयन्त II, 18, 13; 30.
जरदष्टि II, 4, 2.
जरस् II, 2, 1 (bis).
जरायु II, 11, 16; 20.
जरिष्णु II, 2, 11.
जर्तु I, 7, 1.
जामिर्गैस II, 12, 10.
जारघ्नी I, 10, 3-6.
जीवसू I, 1, 4.
जीवातु II, 7, 26.
जीव्री I, 9, 4.
जैत्र्य II, 8, 1.

तक्षक II, 17, 9; 10.
तक्षन् II, 16, 9.
तनू pp. xix, xxviii; I, 10, 3-6;
II, 2; II, 7, 20; 22, 1.
तप् with आ I, 3, 4.
तपस् I, 10, 8.
तपस्य I, 10, 8.
ताल्य II, 15, 3.
तिरश्चराजिन् II, 17, 17.
तिर्यञ्च II, 8, 5.
तिलदा II, 11, 19.
तिव्विल II, 15, 3.
तूल II, 16, 8.
तुम्भन् I, 1, 10.
तेक II, 16, 8.

दण्डिन् II, 17, 13.

दन्दशूक II, 17, 1; 13.
दर्श I, 10, 9.
दशमास्य II, 11, 15.
दशवीर I, 6, 12.
दशस्य p. xx; I, 11, 11.
दा (अव अदास्य) p. xxviii;
I, 4, 4.
दिश् with निस् I, 1, 5.
दिश्व II, 17, 8.
दीक्षा I, 4, 4.
दुरुक्त II, 2, 9.
दुरुदित I, 13, 5.
दुला II, 16, 8.
दुस्म I, 13, 5.
देवजातु II, 21, 6; 7.
देववत् II, 22, 10.
देवसेना II, 18, 40.
द्रविण I, 10, 7.
द्वाराप II, 18, 42.
द्वारापी II, 18, 43.

धनंजय II, 8, 2.
धर्मासि I, 10, 7.
धर्मन् II, 3, 12.
धा I, 9, 2 (आधितः); with
पर्यधि (?) p. xxiii; II, 2, 8.
धा I, 4, 10 (धयन्तम्).
धाव् with अव p. xxvi; II, 16, 7.
धी II, 2, 3.
धृतराष्ट्रैरावत् II, 17, 9; 10.
धेनुका I, 13, 3.
धेनुमव्या II, 10, 9.

ध्रुवचिति I, 9, 6.
 ध्रुवतस् I, 9, 6.
 ध्रुवता I, 9, 7.
 ध्रुवयोनि I, 9, 6.
 ध्वंसस् I, 17, 4.

 नक्तंचारिन् II, 14, 1.
 नभस् I, 10, 8.
 नभस्य I, 10, 8.
 नर्दबुद् II, 22, 7.
 नवगत II, 20, 30.
 नाथ I, 11, 2.
 नाथकाम I, 10, 3-6.
 नामन् I, 10, 9.
 निजिह्वक् II, 21, 32.
 निधान II, 1, 8.
 निधिगोप II, 5, 1.
 निर्द्धत II, 22, 12.
 निर्द्धति II, 22, 11.
 निर्द्धथ I, 6, 14.
 निवर्त II, 22, 9.
 निवर्तन II, 22, 7; 8.
 निवात I, 13, 7.
 निम् I, 4, 9.
 निशीथचारिन् II, 14, 2.
 निषङ्गिन् II, 18, 45; 46.
 निष्कर्तु I, 7, 1.
 नीललोहित p. xlii; I, 6, 8.

 पण् with प्र p. xxi; II, 22, 4.
 पतिघ्नी I, 1, 5; 10, 3-6.
 पतिलोक I, 4, 4; 9.

पतिवति p. xix; I, 10, 2.
 पद् II, 21, 33; with अत्र II,
 19, 1; 3; 5.
 पद्म II, 9, 13.
 परमेष्ठिन् II, 18, 1.
 परस्य II, 2, 10.
 परि II, 22, 5.
 परिक्रोश II, 22, 9.
 परिक्षप p. xxi; I, 13, 5.
 परिधि II, 2, 4; 17, 3; 22, 24.
 परिवत्सरीण II, 20, 34.
 परिषीत p. xxvii; II, 22, 5; 6.
 परिस्रुत् II, 15, 4.
 परिहृत I, 13, 6.
 परीवाद I, 13, 5.
 परीगव्यूति II, 17, 13.
 पर्वतपूरुष p. xxiv; II, 9, 1.
 पर्वतभेषज II, 9, 1.
 पर्वतवर्चस II, 9, 1.
 पर्वतायुष II, 9, 1.
 पशुघ्नी I, 10, 3-6.
 पादावनेजनी II, 9, 10.
 पिन्व् with प्र II, 18, 38 v.l.
 पो with प्र I, 14, 7; II, 20,
 35.
 पुंसुवन II, 11, 14.
 पुचनामन् II, 14, 3.
 पुरुष I, 11, 8.
 पुरोवसु I, 7, 1.
 पुष्टिवर्धन I, 8, 4.
 पू with प्र II, 18, 38.
 पूरु II, 8, 3.

पूरुष n., p. xxiv; II, 9, 1.
 पूर्णमास I, 10, 9.
 पूर्णमुख II, 18, 32.
 पूर्ववद् I, 3, 4.
 पृतनाजि II, 8, 2.
 पृदाकु II, 17, 15.
 पृश्नि II, 11, 20.
 पू (पूर्वी) p. xvi; I, 1, 9.
 पौत्र I, 4, 7; 8; II, 13, 3; 4.
 पौत्रमृत्यु I, 4, 11.
 प्रजाघ्नी I, 10, 3-6.
 प्रत्यक्ष I, 17, 9.
 प्रबोध II, 16, 14.
 प्रभवी p. xix; I, 10, 1.
 प्रसव I, 10, 7; II, 3, 24.
 प्रसाधनी II, 8, 7.
 प्रसू p. xviii seq.; I, 9, 3.
 प्राजापत्य I, 13, 1.
 प्रायश्चित्ति I, 10, 3-6.

 फलिग II, 22, 3.

 बर्ह with उप I, 11, 7.
 बाध् with परि II, 2, 9.
 बोध p. xlv; II, 16, 14.
 ब्रह्मचारिन् II, 22, 1.
 ब्रह्मणस्युच II, 13, 12.
 ब्रह्मन् p. xxiv; II, 1, 3; 8, 4.
 ब्राह्मण II, 10, 7; 11, 13.

 भग I, 10, 7.
 भर्तु II, 2, 10.
 भव्य II, 18, 5.

भागिन् II, 6, 12.	युष्मद्, पः for वः, p. xxi seq.;	वाताजिर II, 18, 10.
भू (बभूव) p. xvii; I, 3, 14.	II, 22, 9.	वालबन्धन II, 16, 1.
भूम्य II, 22, 7.	यौगन्धरि p. xlvi; II, 11, 12.	वाशित II, 13, 7.
मधव्य II, 10, 5.	रक्षोराज II, 13, 11.	विकेश I, 4, 9; II, 13, 12.
मधु I, 10, 8.	रमति II, 18, 7.	विज्ञात I, 10, 9.
मनस्य II, 21, 33.	रराट् II, 22, 2.	विज्ञान I, 10, 9.
मन्थाकक II, 16, 8.	रराव्य II, 22, 1.	वितूल II, 16, 8.
मन्त्रनस् I, 3, 6.	राजबन्धव p. xxiv; II, 17, 26.	वितुष्टि II, 16, 15-17.
मर्क II, 13, 9.	रायस्योष I, 9, 1.	वित्ता p. xix; I, 10, 2.
मशक II, 16, 15-17.	राष्ट्रभृत् II, 4, 12; 9, 7-9.	विद् I, 3, 14f (वेत्तवै); p. xxiv;
मही I, 6, 13.	रुद् I, 4, 7; 9 (रुदत्यः); II,	II, 6, 8 (विद्युन्ने).
माँसपिप्पलि II, 21, 1.	13, 3-5.	विद् with आ I, 16, 5.
माधव I, 10, 8.	रुह् with प्रत्यव II, 18, 2.	विधरणी II, 8, 5.
मायोभव I, 3, 10.	रेतोभृत् I, 3, 14 f.	विधुर II, 14, 1.
मि with प्र I, 8, 5.	रेवती II, 2, 3.	विधृति II, 18, 6.
मिश्रवासस II, 13, 11.	रोचन II, 21, 6.	विराज् I, 6, 5; 7; II, 8, 8.
मिह् II, 22, 5.	रोचिष्णु I, 3, 14 c.	विवृत्तचक्र II, 11, 12; 13.
मीढुषी II, 18, 12.	रोहित p. xxiv; II, 16, 7.	विश्व II, 8, 4.
मीढूँस् II, 18, 11.	लक्ष्मिणी p. xxviii; I, 10, 3-6.	विश्वजन II, 9, 4.
मुख्ययोग I, 9, 7.	लक्ष्मी I, 1, 3.	विश्वव्यचस् I, 10, 7.
मूर्धन्वत् I, 3, 4.	लम्बनस्तन II, 13, 12.	विषबलि II, 17, 4.
मृत्युपाश I, 4, 7.	लुम् with प्र II, 19, 1; 3; 5.	विहृत I, 7, 1.
मुध्र II, 22, 1.	लोहित p. xxiv; II, 16, 8.	वृज् II, 19, 1; 3; 5.
मृष् with प्र II, 13, 12.	वध् with आ I, 4, 9.	वृत् with नि II, 22, 9.
मेथी (v.l. मेधी) I, 1, 10;	वन् with प्र II, 22, 4 v.l.	वृध् with उद् II, 13, 7.
9, 6.	वप् to shear, II, 1, 1; 3-8.	वेद II, 14, 3.
मेत्र I, 7, 10.	वष्टु II, 1, 7.	वैदर्व II, 17, 27.
यकृत् II, 14, 2.	वलंकरण I, 17, 5.	वैशालिय II, 17, 9; 10.
यज् with अव II, 21, 32.	वाजिनीवत् I, 3, 5.	व्यध्वर II, 16, 15-17.
यु I, 3, 14 b; with प्र II, 3, 1;	वातपत्नी II, 12, 8.	व्या with उपसम् II, 2, 7.
with वि I, 8, 8.		शकृत्सद् I, 13, 8.

शङ्ख II, 16, 13.
 शचीपति I, 1, 9.
 शण्ड II, 13, 9.
 शण्डिकेर II, 13, 8.
 शण्डिरथ II, 13, 8.
 शतशारद II, 7, 26.
 शतहिमा I, 8, 3.
 शतायुस् II, 2, 6.
 शफिन् II, 17, 13.
 शबल II, 16, 2.
 शम् pp. xvi, xx; I, 1, 10; II, 11.
 शाक II, 7, 22.
 शाबल्य (v.l. श्राबल्य) I, 17, 7.
 शुक्र I, 10, 8.
 शुच् (शोचिष्ठ) p. xix; I, 9, 3.
 शुचि I, 10, 8.
 शुनक II, 16, 3; 6.
 शुन्ध II, 1, 7.
 शुभिका II, 8, 9.
 शूलहस्त II, 14, 1.
 शृ with सं II, 7, 26.
 शैवल II, 11, 20.
 श्याम II, 16, 2.
 श्रि, see स्त्रि.
 श्रोणी I, 17, 4.
 श्वलोमिनी II, 13, 10.
 श्वश्रू I, 1, 8; 6, 6.
 श्वासिन् II, 18, 36.
 श्विच II, 17, 18.
 श्वेत II, 17, 26; 27.
 शैराधनी II, 8, 5; 6.
 सगन्धर्वाप्सरस् II, 5, 10.

संक्राम II, 22, 6.
 सजात I, 6, 7.
 सजानि II, 13, 11.
 सचासाह II, 8, 2.
 सन्धि II, 14, 2; 19, 6.
 सपत्निघ्नी I, 16, 5.
 सपिल II, 3, 2.
 सप्तपद p. xvii; I, 3, 14 a.
 सप्तर्षि I, 9, 7.
 सप्रथस् p. xlii; II, 15, 2.
 सम् for शम् p. xvi; I, 1, 10.
 समनुष्यराज II, 5, 10.
 समर्धयितु II, 18, 31.
 समानवसन II, 16, 12.
 समिद्ध p. xxiii; II, 2, 11.
 समुद्र I, 10, 7.
 समृद्धि II, 8, 2.
 संप्रिय I, 3, 14 c.
 सम्राज II, 8, 8.
 सम्राडासन्दी II, 9, 8.
 सयोनि I, 11, 7; 8.
 सरस्वक II, 16, 7.
 सरस्वत् I, 10, 7.
 सरीरूप II, 17, 1.
 सरेतस् I, 11, 7.
 सरोवृद्ध II, 17, 2.
 सर्वत्रत II, 5, 10; 6, 13.
 सवैश्वानर II, 3, 23.
 ससरमतण्ड II, 16, 8.
 सहमान I, 15, 2.
 सहस् I, 10, 8.
 सहसाम (?) p. xx; I, 11, 4.

सहस्य I, 10, 8.
 सहस्रधार II, 20, 35.
 सा (सि), सिक्ता for सित्वा
 II, 22, 10; परिषीत II, 22,
 5; 6; p. xxvii.
 साद्यस्त्री II, 21, 1.
 सारमेय II, 16, 2; 9; 10.
 सारय II, 16, 12.
 साल् p. xlvii; II, 11, 12.
 सि, see सा.
 सिन्धु I, 10, 7.
 सीरा I, 6, 13.
 सीसर p. xxvi; II, 16, 9; 10.
 सीसरम II, 16, 9; 10.
 सीसरीदत् (?) p. xxvi; II, 16,
 9; 10.
 सुकेत I, 5, 16.
 सुपेशस् II, 1, 7.
 सुप्रजास्त्व I, 3, 3.
 सुवीरण (v.l. सुवीरिण)
 p. xxvi; II, 16, 3; 6.
 सुमनस्वमान I, 3, 14 c; 4, 9.
 सुवर्=स्वर् I, 10, 12; II, 1,
 8; 11, 9; 12, 13; 14, 13;
 14; 22, 23.
 सुशेव I, 5, 17.
 सुसैसद् I, 8, 4.
 सुसीमा II, 13, 4.
 सुकृतकृत II, 18, 31.
 सुगुत I, 3, 14 f.
 सूर्यवर्चस् I, 1, 9.
 खत I, 13, 6.
 सीधव I, 3, 4.

सौम्य I, 1, 1; II, 4, 14.

सौश्लोक्य II, 1, 4; 5.

स्तूप II, 15, 11.

स्तृ I, 8, 1 (उपस्त्रिरे).

स्थपति II, 16, 13.

स्थवित्री II, 11, 19.

स्थविर II, 2, 11.

स्थूणाराज II, 15, 10.

स्तपन I, 1, 7.

सम् caus. II, 16, 4.

स्तीति II, 20, 33.

स्रज् I, 4, 11.

स्त्रि (विस्रयात्) p. xvi; I, 11, 6.

स्वज II, 17, 16.

स्वर्य I, 5, 12.

हन् with विवि II, 21, 19; सं

हथः p. xx; I, 11, 11.

हस्त्रियशस II, 21, 31.

हस्त्रियशसिन् II, 21, 31.

हस्त्य II, 17, 2.

हिंस p. xxvii; I, 9, 10; II, 17, 13.

हिंकार II, 12, 1.

हिरण्यवर्चस् II, 7, 25.

हिरण्यहस्त I, 3, 6.

होत्रा I, 3, 13.

ARYAN SERIES OF 'ANECDOTA'.

(Crown quarto, stiff covers.)

—♦—
Buddhist Texts from Japan. 1. *Vaṅṅkheḍikā*. Edited
by the Right Hon. F. MAX MÜLLER. 3s. 6d.

Buddhist Texts from Japan. 2. *Sukhāvati-Vyūha*.
Edited by the Right Hon. F. MAX MÜLLER and BUNYIU NANJIO, M.A.
7s. 6d.

Buddhist Texts from Japan. 3. The Ancient Palm-
leaves containing the *Pragñā-Pāramitā-Hṛdaya-Sūtra* and the
Uśhnīṣha-Viṇaya-Dhāraṇī, edited by the Right Hon. F. MAX MÜLLER
and BUNYIU NANJIO, M.A. With an Appendix by G. BÜHLER. 10s.

Kātyāyana's *Sarvānukramanī* of the *Rigveda*. With
Extracts from Śaṅgurusishya's Commentary entitled *Vedārthadīpikā*.
Edited by A. A. MACDONELL, M.A., Ph.D. 16s.

The *Dharma-Saṃgraha*. Edited by KENJIU KASAWARA,
the Right Hon. F. MAX MÜLLER, and H. WENZEL. 7s. 6d.

The *Buddha-Karita* of Asvaghosha. Edited, from three
MSS., by E. B. COWELL, M.A. 12s. 6d.

Oxford

AT THE CLARENDON PRESS

LONDON, EDINBURGH, AND NEW YORK

HENRY FROWDE, M.A.